

บทที่ 5

ผลของการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจน งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กันไป ในเชิงปริมาณได้ทำแบบสอบถามเพื่อทราบข้อคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและทำแบบสำรวจเพื่อทราบจำนวนของโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนทั่วประเทศ และในเชิงคุณภาพได้ใช้วิธีสัมภาษณ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาที่เป็นจริงของการดำเนินธุรกิจโรงสีชุมชน โดยมีจำนวน 82 โรง โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน โดยการสำรวจดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้ทั้งทฤษฎีปฏิฐานนิยม (Positivism) และปรากฏการณ์นิยม (Phenomenolism) โดยจากการเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานโรงสีชุมชน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษา โดยแยกเป็น 3 ส่วนตามลักษณะการเก็บข้อมูลและวิจารณ์ผลดังนี้

1. ผลการวิจัยเชิงปริมาณ
2. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ
3. ข้อเสนอ และการวิจารณ์ผลของการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแสดงผลการวิเคราะห์ควบคู่ไปกับผลการวิจัยจากแบบสอบถามในแต่ละตอนโดยแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ตอนเช่นเดียวกับผลการวิจัยและเสนอข้อคิดเห็นโดยบันทึกเป็นหมายเหตุต่อท้าย ซึ่งประกอบด้วย

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนโรงสีชุมชน และข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงสีชุมชน

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ตอนที่ 4 นำเสนอข้อคิดเห็นอื่น ๆ ต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ตารางที่ 12) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามจากจำนวนแบบสอบถาม 1588 ฉบับ เป็นชายมากกว่าหญิง คือร้อยละ 61.8 และ 38.2 ตามลำดับ

อายุ กลุ่มอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 36.2 รองลงมา ได้แก่ กลุ่ม อายุ 41 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.8 และกลุ่มอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 26.0 กลุ่มอายุที่ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ กลุ่มอายุ 21 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.0

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 46.1 มีวุฒิทางการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 34.9 มีวุฒิระดับมัธยมศึกษา รองลงมาได้แก่ วุฒิระดับอนุปริญญา ร้อยละ 7.3 และวุฒิปริญญาตรี ร้อยละ 6.4 จำนวนวุฒิของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับวุฒิการศึกษาที่มีจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ อื่นๆ ที่ระบุเป็นวุฒิ ปวช. และไม่ได้ระบุมีร้อยละ 5.3

อาชีพ อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุดได้แก่ อาชีพทำนา ร้อยละ 59.1 นอกนั้นเรียงตามลำดับ ได้แก่อาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว รับราชการ ลูกจ้างประจำ และไม่ได้ระบุ ร้อยละ 13.8 อาชีพ รับจ้าง ร้อยละ 11.1 ค้าขาย ร้อยละ 9.3 และน้อยที่สุด คืออาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 6.6

สถานภาพ ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามมีสถานภาพแต่งงานถึงร้อยละ 82.2 นอกนั้นเป็นโสดมีจำนวนร้อยละ 8.6 และน้อย ได้แก่หม้าย ร้อยละ 3.9 น้อยที่สุดมีสถานภาพหย่าร้าง ร้อยละ 3.3

รายได้ ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็น 3 กลุ่ม คือผู้มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท รายได้ 5,001-10,000 บาท และรายได้ 10,001 บาท ขึ้นไปโดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 50.0 เป็นผู้มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท นอกนั้นเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ 5,001 – 10,000 บาท ร้อยละ 10.2 และรายได้ 10,001 บาทขึ้นไป ร้อยละ 7.0 ตามลำดับ

ภูมิลำเนา แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้รับจากกลุ่มเป้าหมายทั่วทุกภาค มากที่สุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 45.3 รองลงมาได้แก่ภาคเหนือ ร้อยละ 22.6 ภาคกลาง ร้อยละ 19.7 และภาคใต้ ร้อยละ 7.2 ภาคตะวันออก ร้อยละ 5.2 ตามลำดับ

การทำงานในรอบปีที่ผ่านมา ในรอบปีที่ผ่านมา กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามมีการ ทำนา ร้อยละ 63.8 โดยที่ระบุเป็นตัวเลขขนาดของที่นา อยู่ระหว่าง 2 – 90 ไร่ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำนา ร้อยละ 36.2

ความเกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่มากที่สุด ดำรงตำแหน่งกรรมการร้อยละ 37.6 และกลุ่มที่ใกล้เคียงได้แก่ ผู้เป็นสมาชิก ร้อยละ 30.6 นอกนั้น เป็นผู้ตอบ

แบบสอบถามอื่นๆ ที่ระบุว่าประชาชน เป็นเจ้าของโรงสีเอกชน เป็นผู้อยู่ในตะแวกใกล้เคียง โรงสีชุมชน และไม่ได้ระบุ ร้อยละ 23.0 ส่วนกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่เหลือ ได้แก่ ผู้รับซื้อ ผลผลิตจากโรงสี และผู้รับจ้างทำงานในโรงสี ร้อยละ 5.2 และ 3.4 ตามลำดับ

ตาราง 11 ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามลักษณะทั่วไป

รายการ	จำแนกออกเป็น	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ	1. ชาย	982	61.8
	2. หญิง	606	38.2
2. อายุ	1. 21-30 ปี	95	6.0
	2. 31-40 ปี	413	26.0
	3. 41-50 ปี	505	31.8
	4. 50 ปีขึ้นไป	575	36.2
3. ระดับการศึกษา	1. ประถมศึกษา	732	46.1
	2. มัธยมศึกษา	554	34.9
	3. อนุปริญญา	115	7.3
	4. ปริญญาตรี	101	6.4
	5. อื่น ๆ (ปวช.)	84	5.3
4. อาชีพ	1. ทำนา	938	59.1
	2. เลี้ยงสัตว์	105	6.6
	3. ค้าขาย	147	9.3
	4. รับจ้าง	176	11.1
	5. อื่น ๆ (ธุรกิจ, เจ้าของโรงสีเอกชน, ข้าราชการ)	219	13.8

ตาราง 11 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	จำนวน	ร้อยละ
5. สถานภาพ	1. โสด	136	8.6
	2. แต่งงาน	1,305	82.2
	3. หม้าย	61	3.9
	4. หย่าร้าง	52	3.3
6. รายได้	1. ต่ำกว่า 5,000 บาท	794	50.0
	2. 5,001-10,000 บาท	161	10.2
	3. 10,001 บาทขึ้นไป	111	7.0
7. ภูมิลำเนา	1. ภาคกลาง	312	19.7
	2. ภาคเหนือ	359	22.6
	3. ภาคตะวันออก	83	5.2
	4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	720	45.3
	5. ภาคใต้	114	7.2
8. การทำนาในรอบปีที่ผ่านมา	1. ไม่ทำ	574	36.2
	2. ทำ (ระหว่าง 2 – 90 ไร่)	1,013	63.8
9. ความเกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชน	1. ดำรงตำแหน่ง		
	กรรมการ	597	37.6
	2. เป็นสมาชิก	485	30.6
	3. รับจ้างทำงาน		
	ในโรงสี	53	3.4
4. รับซื้อผลผลิต			
จากโรงสี	82	5.2	
5. อื่น ๆ (ประธาน,เจ้าของโรงสี			
เอกชน, อยู่ใกล้โรงสี)	365	23.0	

ข้อมูลจำนวนโรงสีชุมชนและความคิดเห็นเกี่ยวกับโรงสีชุมชน (ตาราง 12-17)
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังนี้

ตาราง 12 ร้อยละของโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนจากแบบสำรวจจำแนกตามภาค

ภาค	โรงสีชุมชน		โรงสีเอกชน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. กลาง	152	7.98	613	1.77
2. เหนือ	242	12.71	3,689	10.68
3. ตะวันออก	59	3.09	438	1.26
4. ตะวันออกเฉียงเหนือ	1,372	72.05	28,105	86.38
5. ใต้	79	4.14	1,687	4.88
รวม	1,904	100.00	34,532	100.00

จากตาราง 12 ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามและแบบสำรวจเกี่ยวกับจำนวนโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนเพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งจำนวนโรงสีชุมชนที่มีมากที่สุด อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 72.05 และจำนวนที่ลดหลั่นกันมาได้แก่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออก คิดเป็นร้อยละ 12.71 7.98 4.14 และ 3.09 ตามลำดับ และในส่วนของโรงสีเอกชนก็เช่นเดียวกัน จำนวนที่มีมากที่สุดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 86.38 ส่วนจำนวนโรงสีเอกชนในภาคเหนือ ร้อยละ 10.68 นอกนั้นเป็นโรงสีเอกชนในภาคใต้ ร้อยละ 4.88 และจำนวนโรงสีเอกชนที่มีน้อย และน้อยที่สุดใกล้เคียงกัน ได้แก่ภาคกลางร้อยละ 1.77 และภาคตะวันออก ร้อยละ 1.26

จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างมากในขนาดของจำนวนที่ไม่อาจจะอยู่ในฐานะที่จะแข่งขันกันได้ และแสดงถึงความเข้มแข็งของทุนเอกชนในภาคการผลิตการแปรรูปข้าวเปลือก หรือนัยหนึ่งได้แสดงถึงความเข้มแข็งของระบบทุนนิยมโดยมองภาพผ่านกระบวนการผลิตในรูปของโรงสี ดังนั้นแนวคิดบางด้านของการจัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อให้เกิดการถ่วงดุลกับโรงสีของพ่อค้าในการกำหนดราคาข้าวเปลือก โดยโรงสีชุมชนจะแข่งซื้อข้าวเปลือกจากตลาดเพื่อแข่งขันราคากับโรงสีพ่อค้าเพื่อให้เกษตรกรได้ประโยชน์จากการแข่งขันนั้นจึงเป็นไปได้

ไม่ได้เลย นอกจากนี้จำนวนโรงสีทั้ง 2 ประเภทยังมีสัดส่วนในแต่ละภาคตามจำนวนพื้นที่การผลิตของแต่ละภาคด้วย จะเห็นได้ว่าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่การผลิตที่ใหญ่ที่สุดก็มีจำนวนโรงสีมากที่สุด

ตาราง 13 ร้อยละของโรงสีชุมชนเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงสีชุมชน การเปิดสีข้าวและการขยายกิจการ

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
1. การจัดตั้งโรงสีชุมชน	1. ทราบ (ปีพ.ศ. 2528-2547)	91.8
	2. ไม่ทราบ	8.1
2. การเปิดสีข้าวของโรงสีชุมชน	1. สีข้าวเป็นปกติทุกวัน	37.9
	2. สีข้าวบ้าง ไม่สีบ้าง เปิด ๆ ปิด ๆ ไม่แน่นอน	40.0
	3. ปิดกิจการแล้ว	3.0
	4. อื่น ๆ (ไม่มีไฟฟ้าใช้)	18.9
3. การขยายกิจการของโรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	14.0
	2. มีการขยายกิจการเติบโตมากขึ้น	4.9
	3. มีการขยายกิจการปานกลาง	20.8
	4. มีการขยายกิจการเพียงเล็กน้อย	18.4
	5. ไม่มีการขยายกิจการ	35.6
	6. อื่น ๆ (เพิ่งเริ่มดำเนินการ)	6.2

จากตาราง 13 ผู้ตอบแบบสอบถาม ทราบข้อมูลปีที่จัดตั้งโรงสีชุมชนถึงร้อยละ 91.8 ซึ่งบางรายระบุปี พ.ศ. ที่จัดตั้ง มีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนถึงปี พ.ศ.ปัจจุบัน มีส่วนน้อยที่ไม่ทราบข้อมูลการจัดตั้งโรงสีชุมชน ร้อยละ 8.1

การเปิดสีข้าวของโรงสีชุมชน มีจำนวนที่เปิดๆ ปิดๆ ไม่แน่นอนมากที่สุด ร้อยละ 40.0 ส่วนที่สีข้าวเป็นปกติร้อยละ 37.9 และปิดกิจการแล้วร้อยละ 3 ส่วนอื่นๆ ที่ระบุว่า ยังไม่ได้ดำเนินงานเนื่องจากไม่มีไฟฟ้าและไม่ได้ระบุ ร้อยละ 18.9

ในส่วนการขยายกิจการของโรงสีชุมชน ส่วนใหญ่ไม่มีการขยายกิจการ ร้อยละ 35.6 และนอกนั้นจะเป็นการขยายกิจการปานกลาง และขยายกิจการเพียงเล็กน้อย ร้อยละ 20.8 และ 18.4 ตามลำดับ และขยายกิจการเติบโตมากขึ้นมีน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 4.9 มีบางส่วนที่ไม่ทราบ ข้อมูล ร้อยละ 14.0 และผู้ที่ตอบอื่นๆ ที่ระบุว่า เพิ่งเริ่มดำเนินการ และไม่ได้ระบุ มีร้อยละ 6.2

จากข้อมูลข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่ากิจการของโรงสีชุมชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ โดยดูจากตัวเลขของการเปิดดำเนินการไม่แน่นอน เปิดๆ ปิดๆ และที่ปิดกิจการแล้ว รวมทั้งตัวเลขโรงสีชุมชนที่ไม่มีการขยายกิจการเลยซึ่งเป็นตัวเลขที่สูงที่สุด และโรงสีที่ขยายกิจการเป็นตัวเลขต่ำสุดเพียงร้อยละ 4.9 และจากการวิจัยเชิงคุณภาพก็ได้ข้อมูลตรงกัน คือ พบว่าเกือบทั้งหมดยังไม่ได้เปิดทำการผลิตเต็มเวลาทำงาน และบางแห่งประสบกับปัญหาระบบไฟฟ้าแบบ 2 สาย ซึ่งกำลังไฟไม่พอกับการเดินเครื่อง และบางแห่งที่กล่าวอ้างว่าเปิดทำการปกติแล้ว โดยเฉลี่ยก็เปิดสีเพียงสัปดาห์ละ 2-3 วัน และในวันหนึ่งก็เปิดสีเพียงแค่ 3-4 ชั่วโมงก็มีเป็นจำนวนมาก

ตาราง 14 ร้อยละของโรงสีชุมชนจำแนกตามรูปแบบการบริหาร วิธีการบริหาร การเลือกตั้ง คณะกรรมการ วาระดำรงตำแหน่งของกรรมการ จำนวนสมาชิก กฎระเบียบ และการ ประชาสัมพันธ์ของโรงสีชุมชน

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
1. รูปแบบการบริหารจัดการโรงสีชุมชน	1. บริหารโดยตัวบุคคลคนเดียว	2.0
	2. บริหารโดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้ง	52.7
	3. บริหารโดยคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิก	33.2
	4. อื่น ๆ	11.9

ตาราง 14 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
2. วิธีการบริหาร โรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	5.0
	2. บริหารโดยบุคคลเดียว	5.0
	3. บริหารโดยคณะกรรมการ ที่ได้รับการคัดเลือกโดยสมาชิก ของโรงสีชุมชน	79.5
	4. บริหารโดยองค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.)	5.1
	5. ให้สัมปทานแก่เอกชนไปดำเนินการ แล้วแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน	0.8
	6. อื่น ๆ	4.4
3. การเลือกตั้ง คณะกรรมการ	1. ไม่ทราบ	6.1
	2. ไม่เคยมีการเลือกตั้ง	24.0
	3. เคยมีการเลือกตั้งบ้างแต่ไม่แน่นอน	34.0
	4. มีการเลือกตั้งเป็นประจำ ตามกำหนด.....ปี	35.8
4. วาระการดำรง ตำแหน่งของ กรรมการ	1. ไม่ทราบ	21.2
	2. 1 ปี	16.3
	3. 2 ปี	25.8
	4. 3 ปี	1.0
	5. 4 ปี	8.4
	6. อื่น ๆ (ไม่เปลี่ยน)	27.2

ตาราง 14 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
5. จำนวนสมาชิก โรงสีชุมชนเมื่อ เริ่มก่อตั้ง	1. ไม่ทราบ	26.9
	2. ทราบ มีจำนวน .....คน	73.1
6. จำนวนสมาชิก ในปัจจุบัน เพิ่มขึ้นหรือลดลง	1. ไม่ทราบ	36.0
	2. เพิ่มขึ้น ขณะนี้มีจำนวนสมาชิก รวม .....คน	34.0
	3. ลดลง ขณะนี้มีสมาชิกเหลืออยู่ จำนวน ..... คน	19.6
7. ระเบียบ/ กฎเกณฑ์โรงสี ชุมชนที่เป็น ลายลักษณ์อักษร	1. ไม่ทราบ	9.1
	2. ไม่มี	22.4
	3. มี	68.4
8. การประชาสัมพันธ์ ให้สมาชิกและ ประชาชนนำ ข้าวเปลือกมาสีที่ โรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	4.2
	2. ไม่เคยเลย	7.9
	3. มีบ้างแต่น้อยครั้งมาก	35.1
	4. มีการประชาสัมพันธ์	48.1
	5. อื่น ๆ	4.5

จากตาราง 14 โรงสีชุมชนส่วนใหญ่มีรูปแบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้ง ร้อยละ 52.7 รองลงมา บริหารโดยคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง ร้อยละ 33.2 รูปแบบที่ไม่ได้ระบุ ร้อยละ 11.9 และการบริหารที่ใช้บุคคลเดียว มีอยู่จำนวนหนึ่งคิดเป็น ร้อยละ 2.0 ส่วนวิธีการบริหารประชาชนก็ตอบแบบสอบถามจากสิ่งที่ตนพบเห็นและแสดงแนวความคิดได้ผลชัดเจนว่า ส่วนใหญ่บริหารโดยคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกโดยสมาชิกของโรงสีชุมชน ถึงร้อยละ 79.5 ส่วนที่เป็นการบริหารโดยองค์กรการบริหารส่วนตำบล บริหาร

โดยบุคคลเดียว และไม่ทราบ ตามลำดับ ร้อยละ 5.1, 5.0 และ 5.0 ส่วนที่ระบุให้สัมปทานแก่เอกชนไปดำเนินการแล้วแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนมีเป็นส่วนน้อยที่สุด ร้อยละ 0.8

คณะกรรมการโรงสีชุมชน มีการเลือกตั้งเป็นประจำตามกำหนดเวลา ร้อยละ 35.8 รองลงมา ร้อยละ 34.0 ได้แก่ เคยมีการเลือกตั้งบ้างแต่ไม่แน่นอน และกลุ่มผู้ที่ตอบว่าไม่เคยมีการเลือกตั้ง ร้อยละ 24.0 ที่เหลือร้อยละ 6.1 ไม่ทราบข้อมูล

การดำรงตำแหน่งของกรรมการ ส่วนใหญ่ตอบว่าอื่นๆ ร้อยละ 27.2 โดยระบุว่าไม่มีการเปลี่ยนกรรมการและไม่ได้ระบุ รองลงมาตอบว่ากรรมการอยู่ในวาระ 2 ปี ร้อยละ 25.8 ที่ไม่ทราบ ร้อยละ 21.2 นอกนั้นจะเป็นวาระ 1 ปี ร้อยละ 16.3 วาระ 4 ปี ร้อยละ 8.4 และ วาระ 3 ปี ร้อยละ 1.0 ตามลำดับ

จำนวนสมาชิกของโรงสีชุมชน ส่วนใหญ่จะทราบว่าเริ่มก่อตั้งอยู่ระหว่าง 10 - 110 คน ในภาพรวมคิดเป็นร้อยละ 73.1 ส่วนที่ไม่ทราบ ร้อยละ 26.9 ขณะที่บางส่วนก็ไม่ทราบจำนวนสมาชิกในปัจจุบัน ร้อยละ 36.0 พอๆ กับที่ทราบว่าจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้ระบุจำนวน ร้อยละ 34.0 และทราบว่าจำนวนสมาชิกลดลง ร้อยละ 19.6

โรงสีชุมชนส่วนใหญ่มีระเบียบ/กฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ร้อยละ 68.4 แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่มี ถึงร้อยละ 22.4 นอกนั้น ไม่ทราบว่าใช่หรือไม่ ร้อยละ 9.1

ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ โรงสีชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เป็นประจำ ร้อยละ 48.1 บางแห่งมีบ้างแต่น้อยครั้ง ร้อยละ 35.1 ส่วนที่ไม่เคยมีการประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 7.9 นอกนั้นเป็นอื่น ๆ ไม่ได้ระบุ และไม่ทราบ ร้อยละ 4.5 และ 4.2 ตามลำดับ

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า (ก) แม้การบริหารโรงสีชุมชนจะมีรูปแบบหลักเป็นคณะกรรมการก็จริงแต่ก็ไม่เข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากคำตอบที่ว่าระบบการเลือกตั้งกรรมการยังไม่มีความแน่นอนเป็นตัวเลขสูงสุด และที่ไม่เคยมีการเลือกตั้งเลยก็มีมากถึงร้อยละ 24 (ข) ชุมชนขาดการมีส่วนร่วม โดยดูจากผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่จะไม่รู้พัฒนาการของจำนวนสมาชิกในปัจจุบันเลยว่ามีมากขึ้นหรือน้อยลง มีผู้ตอบไม่ทราบมีจำนวนสูงสุดร้อยละ 36.0 และจากการวิจัยเชิงคุณภาพก็ได้คำตอบจากคำตอบของกรรมการส่วนมากกว่าสมาชิกจะไม่เข้ามาช่วยเหลือกิจการ จะรอแต่แบ่งผลกำไร (ค) ไม่มีการรณรงค์ทางด้านการตลาดภายในชุมชน เพราะจากการทำวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปด้วยนั้น ทำให้ได้ทราบรายละเอียดของคำตอบในเรื่องการประชาสัมพันธ์ที่มีผู้ตอบร้อยละ 48.1 นั้น เป็นการประชาสัมพันธ์ในลักษณะการบอกต่อกันไปเท่านั้น แต่ไม่มีโรงสีชุมชนแห่งใดเลยที่จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นทางการเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนนำข้าวเปลือกมาสีเพื่อชิงตลาดกับโรงสีขนาดเล็กและขนาดกลางของพ่อค้าที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

ตาราง 15 ร้อยละของโรงสีชุมชนเกี่ยวกับแหล่งเงินทุน เงินทุน เงินสะสม และผลกำไรของ
โรงสีชุมชน

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
1. แหล่งเงินทุนในการก่อตั้งโรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	10.1
	2. ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากองค์กรเอกชนทั้งหมด	9.3
	3. เป็นเงินทุนของชาวบ้านร่วมกันลงทุนทั้งหมด	1.4
	4. เป็นเงินทุนของชาวบ้านส่วนหนึ่ง และรัฐบาลให้การสนับสนุนอีกส่วนหนึ่ง	35.9
	5. เป็นเงินทุนของชาวบ้านส่วนหนึ่ง และองค์กรพัฒนาเอกชนให้การสนับสนุนอีกส่วนหนึ่ง	4.5
	6. อื่น ๆ	38.6
2. สัดส่วนการร่วมลงทุนระหว่างชาวบ้านกับรัฐ/องค์กรภายนอก	1. ไม่ทราบ	35.2
	2. ชาวบ้านลงทุน.....ส่วน รัฐ/องค์กรภายนอก.....ส่วน (1:1, 7:3, 6:4)	25.5
	3. อื่น ๆ	35.5
3. เงินทุนเริ่มแรกของโรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	25.4
	2. ทราบ จำนวน.....บาท (15,000-1,00,600 บาท)	74.5

ตาราง 15 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
4. เงินสะสมใน ปัจจุบัน	1. ไม่ทราบ	63.44
	2. ต่ำกว่า 10,000 บาท	8.3
	3. 10,001 – 20,000 บาท	9.7
	4. 20,001 – 50,000 บาท	10.6
	5. 50,001 – 100,000 บาท	2.96
	6. 100,001 บาท ขึ้นไป	5.0
5. ผลกำไรของโรงสี ชุมชนเฉลี่ยต่อปี	1. ไม่ทราบ	42.3
	2. มีกำไร.....บาท (25,000 -30,000 บาท)	37.5
	3. อื่นๆ (ยังไม่มีกรบันทึก)	12.2

การดำเนินงานของโรงสีชุมชนในส่วนที่เกี่ยวกับแหล่งเงินทุน ปรากฏว่าส่วนใหญ่ตอบว่าอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุ ร้อยละ 38.6 ไม่ทราบร้อยละ 10.1 ส่วนที่ตอบว่าเป็นเงินทุนของชาวบ้านร่วมกับรัฐบาล มีจำนวนรองลงมา คือ ร้อยละ 35.9 นอกจากนั้นได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนทั้งหมด ร้อยละ 9.3 แหล่งทุนอื่น ๆ ได้แก่ เงินทุนของชาวบ้านร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และเงินทุนของชาวบ้านทั้งหมด ร้อยละ 4.5 และ 1.4 ตามลำดับ

สัดส่วนของการร่วมลงทุน ส่วนใหญ่ตอบว่าอื่นๆ โดยไม่ได้ระบุ และไม่ทราบร้อยละ 35.5 และ 35.2 ตามลำดับ ส่วนที่ระบุว่า สัดส่วนที่ ชาวบ้านลงทุน ร่วมกับ รัฐ/องค์กรภายนอกที่บางส่วนระบุเป็น 1:1, 7:3, 6:4 คิดเป็นร้อยละ 25.5

เงินทุนเริ่มแรกของโรงสี ส่วนใหญ่จะทราบ ร้อยละ 74.5 และบางส่วนที่ได้อธิบายจำนวนเงิน ระหว่าง 15,000 – 1,006,000 บาท ขณะที่บางส่วนไม่ทราบข้อมูล ร้อยละ 25.4

เงินสะสมในปัจจุบันของโรงสีชุมชน ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทราบ มีจำนวนสูงสุดถึงร้อยละ 63.44 ส่วนที่ระบุจำนวนเงินที่มากที่สุดอยู่ระหว่าง 20,001 – 50,000 บาท ร้อยละ 10.6 เงินสะสม 10,001 – 20,000 บาท ร้อยละ 9.7 และต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 8.3

นอกนั้น เป็นจำนวนเงินสะสม 100,001 บาทขึ้นไป และ 50,001 – 100,000 บาท ร้อยละ 5.0 และ 2.96 ตามลำดับ

ส่วนผลกำไรของโรงสีชุมชน ส่วนใหญ่ของผู้ตอบจะไม่ทราบเช่นเดียวกัน ถึงร้อยละ 42.3 ส่วนที่ทราบว่ามียอดกำไร และบางส่วนระบุว่า เงินกำไรอยู่ระหว่าง 25,000 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 37.5 ส่วนอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุ ร้อยละ 12.2

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากิจการของโรงสีชุมชน ไม่ได้ได้รับความสนใจจากสมาชิกและชุมชนเท่าที่ควร เพราะแม้แต่เรื่องการเงินและผลกำไรของโรงสีชุมชนนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากในทุกรายการจะตอบว่าไม่ทราบเป็นจำนวนมากที่สุด ซึ่งเป็นข้อสรุปที่สนับสนุนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจการของโรงสีชุมชนนั้นยังอยู่ในระดับต่ำ จึงเป็นผลทำให้ไม่ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเงิน ทั้งๆ ที่เป็นหัวใจสำคัญซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

ตาราง 16 ร้อยละของการบริหารจัดการเกี่ยวกับข้าวเปลือก และการใช้เวลาหลังการเก็บเกี่ยว

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
1. ประชาชนส่วนใหญ่จัดการอย่างไรกับข้าวที่เก็บเกี่ยว	1. ไม่ทราบ	3.8
	2. เก็บเกี่ยวข้าวได้เท่าไรขายให้พ่อค้าทั้งหมดแล้วซื้อข้าวสารมากิน	66.0
	3. เก็บข้าวทั้งหมดไว้กินโดยไม่ขายให้พ่อค้าเลย	2.7
	4. เก็บข้าวที่ปลูกได้ไว้กินส่วนหนึ่งและขายให้พ่อค้าส่วนหนึ่ง	13.8
	5. อื่นๆ	12.8

ตาราง 16 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
2. หลังการเก็บเกี่ยว ท่านใช้เวลา อย่างไรที่สร้าง ประโยชน์สูงสุด กับตัวท่านและ ครอบครัว	1. ขายข้าวให้หมด แล้วใช้เวลาที่เหลือ ไปหารายได้อื่นเพื่อนำเงินมา ซื้อข้าวสารกิน	74.5
	2. ใช้เวลาเป็นธุระในการเก็บข้าวไว้สี กิน แล้วใช้เวลาที่เหลือทำงานหา รายได้ใกล้ๆ แถวบ้าน	7.6
	3. อื่นๆ	17.8

จากตาราง 16 แสดงถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรในชนบทที่มีคำตอบเป็นจำนวนสูงสุดร้อยละ 66.0 ที่เก็บเกี่ยวข้าวที่ปลูกได้เท่าไรก็ขายให้พ่อค้าทั้งหมดแล้วซื้อข้าวมากิน และร้อยละ 13.8 เก็บข้าวที่ปลูกได้ทั้งหมดไว้กินส่วนหนึ่ง และขายส่วนหนึ่ง และร้อยละ 12.8 ตอบว่าอื่นๆ แต่ไม่ได้ระบุ นอกนั้นไม่ทราบ ร้อยละ 3.8 และที่น้อยที่สุด ร้อยละ 2.7 ตอบว่าเก็บข้าวทั้งหมดไว้กินโดยไม่ขายให้พ่อค้า และเวลาว่างหลังการเก็บเกี่ยวแล้ว ผู้ตอบคำถามจำนวนมากที่สุด ร้อยละ 74.5 บอกว่า ขายข้าวให้พ่อค้าหมด แล้วใช้เวลาที่เหลือไปหารายได้อื่นเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวสารกิน

ข้อมูลข้างต้นนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าวิถีการผลิตของเกษตรกรไทยได้เปลี่ยนจากรากฐานเดิมไปสู่รากฐานใหม่ คือ การผลิตเพื่อเป็นสินค้า ซึ่งไม่สอดคล้องกับการมีโรงสีชุมชนที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้ในการสีข้าวกินอีกต่อไป

ตาราง 17 ร้อยละของโรงสีชุมชนจำแนกตามการจัดการเกี่ยวกับแกลบ ปลายข้าว/รำข้าว ยุ้งฉาง และลานตากข้าว

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
1. การจัดการกับปลายข้าว ข้าวและรำข้าวที่ได้จาก กระบวนการสีข้าวของ โรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	10.3
	2. มีการขายหมากปลายข้าวและ รำข้าวให้แก่คนในชุมชนหรือ สมาชิกของโรงสีไปเลี้ยงสัตว์	34.8
	3. มีการขายหมากปลายข้าว และ รำข้าวให้แก่พ่อค้าเพื่อนำไป ขายต่ออีกทอด	1.9
	4. มีการขายปลายข้าวและรำให้ พ่อค้าบางส่วนและขายให้คน ในชุมชนหรือสมาชิกบางส่วน	35.5
	5. อื่น ๆ	15.5
2. การจัดการกับแกลบที่ เกิดจากการสีข้าวของ โรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	14.2
	2. ทั้งหมดขายให้แก่คนในชุมชน หรือสมาชิกของโรงสีชุมชน	22.9
	3. ทั้งหมดขายหมากแก่พ่อค้า	1.9
	4. ขายให้แก่พ่อค้าบางส่วนและ ขายให้แก่สมาชิกและคนใน ชุมชนหรือสมาชิกบางส่วน	21.2
	5. อื่น ๆ (ให้สมาชิกฟรี)	39.5

ตาราง 17 (ต่อ)

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
3. โรงสีชุมชนมียุ่งฉาง หรือไม่	1. ไม่ทราบ	3.1
	2. ไม่มี	62.9
	3. มี สามารถเก็บข้าวเปลือก ได้.....เกวียน (30-2,000 เกวียน)	25.7
	4. อื่นๆ	8.1
4. โรงสีชุมชนมีลาน ตากข้าวหรือไม่	1. ไม่ทราบ	2.7
	2. ไม่มี	64.0
	3. มี	29.6
	4. อื่นๆ	3.4

จากตาราง 17 โรงสีชุมชนขายปลายข้าวและรำให้พ่อค้าบางส่วน และขายให้คนในชุมชนหรือสมาชิกบางส่วน ร้อยละ 35.5 และในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 34.8 บอกว่าขายหมาปลายข้าวและรำข้าว ให้แก่คนในชุมชนหรือสมาชิกของโรงสีไปเลี้ยงสัตว์ อื่นๆ โดยไม่ได้ระบุรายละเอียด มีร้อยละ 15.5 และที่ไม่มีความเห็นเลย โดยตอบว่าไม่ทราบมีจำนวน ร้อยละ 10.3 และที่น้อยที่สุด ร้อยละ 1.9 ตอบว่า มีการขายหมาปลายข้าวและรำข้าวให้แก่พ่อค้าเพื่อนำไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง

ในส่วนที่เป็นแถบ ร้อยละ 39.5 ตอบว่า อื่นๆ โดยระบุว่าให้ฟรีแก่สมาชิก และรองลงมาร้อยละ 22.9 ขายทั้งหมดให้คนในชุมชน หรือสมาชิกของโรงสีชุมชนและร้อยละ 21.2 ขายให้พ่อค้าบางส่วน และน้อยที่สุดร้อยละ 1.9 ขายหมาทั้งหมดให้พ่อค้า

ส่วนใหญ่ของโรงสีชุมชนจะไม่มียุ่งฉาง ผู้ตอบมีสูงถึงร้อยละ 62.9 ส่วนที่ตอบว่ามียุ่งฉางก็มีร้อยละ 25.7 โดย บางส่วนระบุรายละเอียดว่าเป็นยุ่งฉางที่สามารถเก็บข้าวเปลือกได้ระหว่าง 30 - 2,000 เกวียน

ในส่วนของลานตากข้าวก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่โรงสีชุมชนไม่มีลานตากข้าวมีผู้ตอบถึงร้อยละ 64.0 แจ้งว่าไม่มีลานตากข้าว และร้อยละ 29.6 ตอบว่ามี

จากคำตอบในแบบสอบถามจะเห็นได้ว่าโรงสีชุมชนยังไม่มีกำหนดแผนให้แน่ชัดว่าจะนำผลพลอยได้เหล่านี้ไปสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชนอย่างไร เพราะคำตอบมีลักษณะเสรีที่ใครใคร่ซื้อก็ซื้อได้ ดังนั้นผู้ซื้อมีทั้งคนในชุมชนและพ่อค้าทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับแถบนั้นเกือบไม่มีมูลค่าเลย เพราะคำตอบสูงสุดถึง ร้อยละ 39.5 ยกให้แก่สมาชิกฟรี ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าโรงสีชุมชนยังไม่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นหรือมีโครงการต่อเนื่องให้แก่ชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่วัสดุเหลือใช้เหล่านี้ ทั้งๆ ที่แถบเป็นส่วนสำคัญที่ใช้เป็นส่วนผสมของการทำปุ๋ยชีวภาพ หรือเป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ตาราง 18 แสดงทัศนคติต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1. โรงสีชุมชนมีประโยชน์ต่อสมาชิกและคนในชุมชน	1.52	0.65
2. โรงสีชุมชนต้องเกิดจากการช่วยเหลือตัวเองของชุมชนจึงจะประสบความสำเร็จ	3.76	0.32
3. โรงสีชุมชนจะต้องเกิดจากการช่วยเหลือของบุคคลและองค์กรภายนอกเท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จ	3.14	1.01
4. โรงสีชุมชนต้องเกิดจากการช่วยเหลือตัวเองกับการช่วยเหลือจากภายนอกด้วยจึงจะประสบผลสำเร็จ	1.75	0.68
5. ความเสียสละของผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการประกอบการของโรงสีชุมชน	1.51	0.52

ตาราง 18 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
6. การบริหาร โรงสีชุมชนมีคณะกรรมการมาจากการเลือกตามวาระมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการประกอบกิจการของ โรงสีชุมชน	1.65	0.62
7. กฎระเบียบข้อบังคับมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการประกอบกิจการของโรงสีชุมชน	1.48	0.55
8. การรายงานผลการบริหารงานให้สมาชิกและประชาชนได้รับทราบเป็นประจำมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการประกอบกิจการของ โรงสีชุมชน	1.66	0.71
9. เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วขายข้าวเปลือกทั้งหมดให้พ่อค้าเพื่อใช้เวลาที่เหลือไปรับจ้างหาเงินมาซื้อข้าวสารกินคุ้มกว่าเสียเวลาตากและเก็บข้าวเปลือกเพื่อมาสีกินเอง	3.73	0.97
10. การบริการของโรงสีชุมชนไม่ดีเท่ากับโรงสีเอกชน	3.16	1.08
11. โรงสีชุมชนจะสามารถยืนอยู่ได้ต้องมีเครือข่ายกับโรงสีชุมชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย	2.32	0.89
12. ผู้บริหารโรงสีชุมชนแข่งขันกับโรงสีของพ่อค้าได้ยากเพราะมีความรู้ความสามารถน้อยกว่าพ่อค้า	2.65	1.01
13. โครงการโรงสีชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี	1.65	0.59
14. โครงการโรงสีชุมชนกำจัดพ่อค้าคนกลางที่มาซื้อข้าวเปลือกไปสีเป็นข้าวสารขายราคาแพง	1.94	0.86

ตาราง 18 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
15. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิก ประหยัดขึ้น มีเงินเหลือเก็บ	1.74	0.63
16. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิก มีความเป็นอยู่ดีขึ้น	2.05	0.73
17. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิกมีความรู้ กระบวนการเอาโรคเอาเปรียบของระบบ สังคมที่มีมายาวนาน	2.11	0.79
18. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิกมีความ สามารถด้านบริหารจัดการ	1.80	0.64
19. โครงการ โรงสีชุมชนเป็นการฝึก ผู้นำชุมชนให้มีศักยภาพสูงขึ้น	1.73	0.69
20. โครงการ โรงสีชุมชนจะช่วยฝึกฝนให้สมาชิก มีนิสัยทำงานรวมกลุ่มและเห็นแก่ส่วนรวม	1.55	0.71
21. โครงการ โรงสีชุมชนเป็นการสร้าง วัฒนธรรมประชาธิปไตย	2.06	0.50
22. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิกเกิด ทางเลือกใหม่	2.01	0.64
23. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิกสามารถ ที่จะต่อยอดไปสู่ธุรกิจอื่น	2.01	0.75
24. โครงการ โรงสีชุมชนทำให้สมาชิกได้เข้าใจ ต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของ ในหลวงมากขึ้น	1.56	0.61

ตาราง 18 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
25. แม้ข้าพเจ้าจะพึงพอใจต่อโครงการ โรงสีชุมชนแต่ก็เชื่อว่าภายใต้ระบบทุนนิยมที่โรงสีชุมชนต้องแข่งขันกับโรงสีของนายทุน โอกาสที่โครงการ โรงสีชุมชนจะประสบความสำเร็จเป็นไปได้ยาก	3.03	1.03

จากตาราง 18 แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงสีชุมชน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามแต่ละรายการ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจคือผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากคือเกษตรกรส่วนมากเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจะขายข้าวเปลือกทั้งหมดให้พ่อค้า เพื่อใช้เวลาที่เหลือไปปรับจ้างหาเงินมาซื้อข้าวสารกินคุ้มกว่าเสียเวลาตากและเก็บข้าวเปลือกมาสีกินเอง โดยมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 3.73 ซึ่งเป็นคำตอบที่เป็นหัวใจของงานวิจัยนี้ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการผลิตของชุมชน จากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้า ทำให้การผลิตและการดำรงชีวิตเป็นปัจเจกชน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ใกล้เมืองใหญ่ หรือในเขตพื้นที่การเกษตรที่ใกล้เขตการค้าธุรกิจ ซึ่งข้อมูลนี้เป็นส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่และความสำเร็จของโรงสีชุมชน ซึ่งก็สอดคล้องกับการนำเสนอของผู้วิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนไปที่ปรากฏในบทที่ 4 ข้างต้น นอกจากนี้ ข้อคิดเห็นต่อการแข่งขันกับโรงสีเอกชนก็มีความเห็นในระดับปานกลางที่มีแนวโน้มไปทางเห็นด้วย เพราะมีค่าเฉลี่ยเกิน 3 ทั้งหมดว่า “ผู้บริหารโรงสีชุมชนแข่งขันกับโรงสีของพ่อค้าได้ยากเพราะมีความรู้ความสามารถน้อยกว่าพ่อค้า และเชื่อว่าภายใต้ระบบทุนนิยมที่โรงสีชุมชนต้องแข่งขันกับโรงสีของนายทุน โอกาสที่โครงการโรงสีชุมชนจะประสบความสำเร็จเป็นไปได้ยาก” ซึ่งก็ตรงกับการวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เจาะลึก ก็ได้พบว่าโรงสีเอกชนในหมู่บ้านเดียวกันกับโรงสีชุมชนนั้นๆ มีการบริการที่ดีกว่าและมีลักษณะเรียกรอลูกค้าให้มาใช้บริการกับตนมากกว่าโรงสีชุมชน เช่น มีรถรับ-ส่งข้าวบริการถึงบ้าน บางแห่งบริการแช่ข้าวเหนียวคอกทำไว้ให้ด้วย เมื่อลูกค้ากลับมาจากนมาถึงบ้านก็นำข้าวเหนียวหุงได้ทันที อย่างเช่น โรงสีเอกชนในเขตอำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

และที่น่าตกใจยิ่งก็คือมีคนเห็นด้วยน้อยมากต่อความเชื่อที่สังคมคาดหวังมายาวนานว่าโครงการ
โรงสีชุมชนจะทำให้สมาชิกได้เข้าใจต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมากขึ้น”
และไม่เชื่อว่าโครงการโรงสีชุมชนจะทำให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

จากข้อมูลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกต โดยเฉพาะจากข้อมูลในส่วนที่เห็นด้วยใน
ระดับน้อยมาก ว่าทำไมเกษตรกรในชนบทไม่เห็นประโยชน์ของโรงสีชุมชนในลักษณะที่เชื่อมโยง
กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งคำตอบเหล่านี้
เป็นการสวนกระแสกับความเชื่อของปัญญาชน และนักเศรษฐกิจชุมชนนิยม อาทิเช่น มีความเห็น
ด้วยน้อยมากว่า “โรงสีชุมชนจะทำให้สมาชิกได้เข้าใจต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง” มี
ค่าเฉลี่ยเพียง 1.56 และ “โรงสีชุมชนมีประโยชน์ต่อสมาชิกและคนในชุมชน” โดยมีค่าเฉลี่ยเพียง
1.52 ซึ่งจากการลงพื้นที่โดยการสอบถามเจาะลึก ผู้วิจัยได้ข้อสันนิษฐานว่าเนื่องจากการ
ดำเนินงานของโรงสีชุมชนส่วนมากไม่ประสบความสำเร็จ และสมาชิกโรงสีส่วนใหญ่ที่ลงทุนก็
มักแต่จะรอส่วนแบ่งโดยไม่เสียสละเข้าร่วมงานด้วยเพราะเศรษฐกิจรัดตัว อีกทั้งยากจนหาเช้ากิน
ค่ำจึงไม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของโรงสี ก็ยิ่งทำให้ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของโรงสีชุมชน
ว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ กับกระบวนการจิตสำนึกของคนในชุมชน

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ตาราง 19 แสดงความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1. ท่านมีความพึงพอใจในที่มาของคณะกรรมการ โรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.21	0.93
2. ท่านมีความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของ คณะกรรมการโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.46	0.86
3. ท่านมีความพึงพอใจในความโปร่งใสในการ ดำเนินงานของคณะกรรมการมากน้อยเพียงใด	2.35	0.93

ตาราง 19 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
4. ท่านมีความพึงพอใจในการได้มาของกฎระเบียบและข้อบังคับของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.16	0.87
5. ท่านมีความพึงพอใจในความเหมาะสมของกฎระเบียบและข้อบังคับของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.33	0.81
6. ท่านมีความพึงพอใจในรูปแบบและวิธีการดำเนินงานของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.37	0.92
7. ท่านมีความพึงพอใจในการให้บริการสีข้าวของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.24	1.05
8. ท่านมีความพึงพอใจในการให้บริการขายรำ แกลบและปลายข้าวมากน้อยเพียงใด	2.43	0.93
9. ท่านมีความพึงพอใจในความรวดเร็วในการให้บริการของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.71	1.11
10. ท่านมีความพึงพอใจในความสะอาดสบายที่ได้รับจากการให้บริการของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.52	1.08
11. ท่านมีความพึงพอใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.38	1.02
12. ท่านมีความพึงพอใจในเงินปันผลตามสัดส่วนหุ้นของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.50	1.30
13. ท่านมีความพึงพอใจในส่วนลดที่ได้จากการนำข้าวเปลือกไปสีกับโรงสีชุมชนมากกว่าคนอื่นมากน้อยเพียงใด	2.38	1.05

ตาราง 19 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
14. ท่านมีความพึงพอใจในสิทธิประโยชน์ที่โรงสีชุมชนจัดให้กับสมาชิก (นอกจากเงินปันผลตามสัดส่วนหุ้น) มากน้อยเพียงใด	2.39	1.15
15. ท่านมีความพึงพอใจในระบบการจัดการด้านการเงินของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.60	1.07
16. ท่านมีความพึงพอใจในผลกำไรที่ได้จากการประกอบกิจการของโรงสีชุมชนในแต่ละปีมากน้อยเพียงใด	2.65	1.19
17. ท่านมีความพึงพอใจในความสามัคคีในชุมชนเมื่อโรงสีชุมชนได้ดำเนินงานไปแล้วมากน้อยเพียงใด	2.56	1.01
18. ท่านมีความพึงพอใจในผลงานที่ช่วยเหลือชุมชนด้านอื่นๆ นอกจากการสีข้าวเปลือกของโรงสีชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.70	1.00
19. ท่านมีความพึงพอใจในผลการดำเนินงานของโรงสีชุมชนที่มีต่อเศรษฐกิจภายในชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.43	1.03
20. ท่านมีความพึงพอใจในผลการดำเนินงานของโรงสีชุมชนที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมากน้อยเพียงใด	2.35	1.10

จากตาราง 19 ค่าเฉลี่ยแสดงความพึงพอใจต่อการดำเนินงาน ของโรงสีชุมชนทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง และในระดับน้อย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรวดเร็วในการให้บริการของโรงสีชุมชนก็ดี หรือผลงานที่ช่วยเหลือชุมชนด้านอื่นๆนอกจากการสีข้าวเปลือกก็ดี

เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทบาทของโรงสีชุมชนที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นความคาดหวังของนักวิชาการและเป็นเป้าหมายหลักของการก่อตั้งโรงสีชุมชน ปรากฏว่ากลับยังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยลงไปอีก คือ มีค่าเฉลี่ยเพียง 2.35

จากข้อมูลในตาราง 19 เมื่อเปรียบเทียบกับตาราง 18 และข้อมูลก่อนหน้าที่จะเห็นว่า แนวคำตอบเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และดูยิ่งจะหนักขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากแสดงความรู้สึกละเลยในจิตใจว่าไม่มีความพึงพอใจต่อกิจการโรงสีชุมชนเลย โดยดูจากค่าเฉลี่ยที่แสดงออกในแต่ละคำถาม จะเห็นได้ว่าเป็นความพึงพอใจในระดับปานกลางก็อยู่ในเกณฑ์ที่โน้มเอียงไปทางพึงพอใจในระดับที่น้อย เพราะมีค่าเฉลี่ยไม่ถึง 3 แม้แต่ข้อเดียว และค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในเกือบทุกความเห็นในแต่ละรายการก็อยู่ในกลุ่มของความพึงพอใจในระดับน้อยเกือบทั้งหมด โดยมีค่าเฉลี่ยไม่ถึง 2.5

ตาราง 20 ร้อยละของโรงสีชุมชนจำแนกตามปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

รายการ	จำแนกออกเป็น	ร้อยละ
ปัญหาของโรงสีชุมชน	1. ไม่ทราบ	14.0
	2. สมาชิกไม่ให้ความสนใจและไม่เข้ามามีส่วนร่วม	31.0
	3. ผู้นำในชุมชนไม่เสียดสที่จะเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการโรงสี	13.0
	4. โรงสีประสบกับภาวะขาดทุน	10.3
	5. ไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการเลย	8.5
	6. อื่นๆ	22.4

จากตารางแสดงข้อมูลปัญหาที่เป็นอุปสรรคนี้ จะเห็นได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นตรงกันมากที่สุดของอุปสรรคก็คือ สมาชิกไม่ให้ความสนใจและไม่เข้ามามีส่วนร่วมมีจำนวนสูงสุดถึงร้อยละ 31.0 ซึ่งผลจากการวิจัยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกนี้ก็สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับข้อมูลที่ได้รับในตารางที่ 18 และ 19 กล่าวคือ เกษตรกร

ส่วนใหญ่เก็บเกี่ยวข้าวเปลือกแล้วขายให้พ่อค้าหมค กิจการของโรงสีชุมชนก็ขาดประโยชน์ต่อชุมชน ความพึงพอใจก็อยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นเมื่อสมาชิกและชุมชนไม่เห็นประโยชน์ของกิจการจึงส่งผลให้สมาชิกไม่ยอมเข้าร่วมด้วยอันเป็นผลจากข้อสมมุติฐานของผู้วิจัยที่ว่าสังคมได้เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางการผลิตซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงต่อแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน และข้อสรุปนี้ก็ตรงกับที่ผู้วิจัยออกไปสำรวจแบบคำถามเจาะลึกว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของโรงสีชุมชนจะรอแต่ส่วนแบ่งผลกำไร โดยไม่เข้ามาช่วยเหลือใดๆ มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนที่นอนหลับ (sleeping partner) โดยเหตุผลสำคัญคือผลตอบแทนของโรงสีชุมชนมีน้อยซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน เกษตรกรส่วนใหญ่ยากจนต้องดิ้นรนหากินเป็นวันๆ ไป จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะทุ่มเทเวลาให้แก่โรงสีชุมชนได้

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นอื่นๆ ต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน

ข้อคิดเห็นอื่นๆ นี้มีลักษณะเป็นรายละเอียดของปัจเจกบุคคลที่ตอบในทำแบบสอบถามเป็นความเห็นทั่วไป ซึ่งผู้ตอบส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความตื่นตัว มีจิตสำนึก และมีความเข้าใจต่อแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน และส่วนมากเป็นกรรมการโรงสีชุมชน

4.1 ความเห็นในส่วนที่ดีเกี่ยวกับโรงสีชุมชน

- โรงสีชุมชน บริหารโดยชุมชน เพื่อชุมชน
- บริหารโดยชาวบ้าน ประโยชน์กลับคืนหาชาวบ้านและสมาชิกในชุมชน
- ชุมชนมีส่วนร่วม มีความสามัคคี
- เงินทุนหมุนเวียนในชุมชน
- สร้างงานในชุมชน
- ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่เป็นทาสนายทุน
- สะดวกในการใช้ เพราะใกล้บ้าน
- ประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่เสียค่าบริการ
- ไม่เสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง – ได้ข้าวที่นำไปสีได้เต็มที่
- ช่วยเหลือบริการสีข้าวให้กับสมาชิก
- ควรสนับสนุนให้มีโรงสีเล็กๆ ในชุมชนให้มากกว่านี้
- เป็นทางเลือกให้ชุมชน แต่รัฐควรสนับสนุนกว่านี้

4.2 ความเห็นที่เป็นข้อบกพร่องขององค์กร

กรรมการ

- ควรทำงานอย่างเป็นระบบ
- ขาดผู้นำที่ดี เสียสละอย่างจริงจัง
- ผู้นำและคณะกรรมการต้องน่าเชื่อถือ
- กรรมการบริหารคนเดียวหรือไม่ก็คน
- บริหารงานไม่โปร่งใส
- กรรมการต้องรับผิดชอบสูง แยกภาระหนี้

สมาชิก

- สมาชิกไม่เข้าใจบทบาทของตน
- สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือ
- ควรช่วยกลุ่มรักษาผลประโยชน์และชื่อเสียง
- สมาชิกควรช่วยเรื่องเข้าเวร
- ควรเพิ่มสมาชิก/ควรประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มสมาชิก
- อยากให้สมาชิกมาใช้บริการมากขึ้นจะได้มีกำไร
- ความพร้อมของชุมชน/คนยังไม่เข้าใจการรวมกลุ่มช่วยเหลือ

หน่วยงาน

- ควรมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง/หน่วยงานพี่เลี้ยง
- ควรมีหน่วยงานรับผิดชอบสนับสนุนทุน, วัสดุอุปกรณ์
- ควรมีหน่วยงานดูแลร่วมกับสมาชิก
- หน่วยงานส่งเสริม/ไม่ช่วยต่อเนื่อง
- หน่วยงานมาตรฐานตรวจสอบคณะกรรมการบริหารที่ไม่โปร่งใส
- หน่วยงานควรมาฟังปัญหาและวิธีการแก้ไขบ้าง
- หน่วยงานควรสนับสนุนด้านการตลาดอย่างจริงจัง

4.3 ความเห็นที่เป็นอุปสรรคเกี่ยวกับเงิน/ทุน

- ทุนหมุนเวียนมีน้อย
- รัฐควรอุดหนุนงบประมาณ ซึ่งได้จากสมาชิก
- เสนอขอกู้จากรัฐระยะ 5 ปี ปลดดอกเบี้ยเพื่อขยายกิจกรรมเช่น ปุ๋ยหมัก/รำ เป็นอาหารสัตว์/ร้านค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายผลผลิตของสมาชิก รับจำนำ รับซื้อข้าวเปลือก/เลี้ยงหมู
- ทุนไม่เพียงพอที่จะรับซื้อข้าว

4.4 ความเห็นที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับอาคาร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์

- สถานที่อยู่ห่างไกลชุมชน
- เครื่องจักรเก่า
- ขาดงบประมาณสร้างฉาบเก็บข้าว/ลานตาก/กระสอบบรรจุภัณฑ์/ตาข่าย/เครื่องเย็บกระสอบ/อุปกรณ์ตรวจเปอร์เซ็นต์ข้าว/วัดความชื้น
- เครื่องมือการผลิตไม่ครบวงจร
- ควรเป็น โรงสีขนาดกลาง ที่มีระบบคัดแยกข้าว
- ขยายขนาดโรงสี เพื่อทันความต้องการของตลาด/เกิดทุนหมุนเวียน/ได้รับความเชื่อถือ

4.5 ความเห็นที่เป็นปัญหาเรื่องการขาดความรู้/ทักษะ

- ขาดความรู้เรื่องซ่อมโรงสี
- ขาดทักษะด้านการบริหารจัดการ
- ขาดความรู้เรื่องการตลาด
- ขาดความรู้เรื่องระบบบัญชี
- ควรอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการ
- ควรมีการฝึกอบรมสมาชิกให้มีทักษะด้านต่างๆ เช่น วิชาชีพการใช้ปุ๋ย แปลรูปผลิตภัณฑ์
- ควรมีการไปศึกษาดูงาน โรงสีที่ประสบความสำเร็จเพื่อพัฒนาโรงสีชุมชน

4.6 ความเห็นที่เป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการ

- รัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนบริหาร/จัดการกันเอง
- อยากให้โอนกิจการมาเป็นของหมู่บ้านโดยตรง
- การบริหารขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิก
- กำหนดนโยบาย ประชุมชี้แจงปัญหา อุปสรรคแก่สมาชิกเพื่อร่วมแก้ไข
- ชุมชนต้องมีส่วนร่วมมากขึ้น
- ควรมีการประชุม-มีกิจกรรมเพิ่มขึ้น
- ควรขยายบริการเครือข่าย
- พัฒนาอย่างต่อเนื่อง หันต่อความต้องการ
- บริการยังไม่เต็มที่/ไม่ต่อเนื่องของสมาชิก
- บริการวันเว้นวัน เพราะมีข้าวมาสีน้อย
- ไม่มีรถบริการเหมือนเอกชน /ควรมีบริการรถรับส่ง

- บริการให้ได้เหมือนเอกชน แต่ต้องเห็นใจสมาชิกที่เดือดร้อน
- อยากให้ตรวจสอบงบดุลของกลุ่มและกรรมการย้อนหลัง
- อยากให้ตรวจสอบทะเบียนสมาชิกพร้อมหุ้น
- ควรแจกจ่ายได้ รับ - จ่ายให้สมาชิกทราบทุกเดือน

4.7 ข้อคิดเห็นอื่นๆ

- เติบโตช้า เพราะคนในชุมชนไม่เข้มแข็ง
- บริการของโรงสีเอกชนให้ความสะดวกในการรับ-ส่งข้าวมากกว่าโรงสีชุมชน
- ไม่เป็นประโยชน์ เปลืองงบประมาณ
- เสี่ยงรวบรวน มีผู้ฉ้อโกง

สรุปภาพรวมการดำเนินงานโรงสีชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม เป็นชายมากกว่าหญิง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุตั้งแต่ 31 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว เป็นกลุ่มผู้มีวุฒิทางการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงเกือบครึ่ง รวมทั้งมากกว่าครึ่งเป็นเกษตรกร ส่วนใหญ่ทำนา โดยมีขนาดของนาระหว่าง 2 - 90 ไร่ และครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายได้ไม่น้อยกว่า 5,000 บาท ต่อเดือน นอกจากนี้ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นกรรมการ และสมาชิกของโรงสีชุมชน

จำนวนโรงสีชุมชน และจำนวนโรงสีเอกชน มีมากที่สุดที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และน้อยที่สุดที่ภาคตะวันออก

การจัดตั้งโรงสีชุมชนบางแห่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 แต่ปีที่ดำเนินการก่อนข้างมาก ได้แก่ ปี พ.ศ. 2544 ถึงปีปัจจุบัน

การเปิดสีข้าวของโรงสีชุมชนที่เปิดๆ ปิดๆ ไม่แน่นอนกับที่เปิดบริการสีข้าวเป็นปกติ มีจำนวนเกือบเท่ากันของโรงสีที่มีทั้งหมด แต่โรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดเปิดดำเนินการไม่เต็มเวลา มีเพียงไม่กี่แห่งที่ยังไม่สามารถเปิดบริการได้เนื่องจากปัญหาค่าถังไฟฟ้าไม่พอ

การบริหารจัดการของโรงสีชุมชนใช้รูปแบบคณะกรรมการบริหาร โดยส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้ง และการเลือกตั้งเป็นไปโดยไม่แน่นอน ส่วนการคัดเลือกโดยสมาชิก ส่วนใหญ่อยู่ในวาระ 2 ปี และ 1 ปี มีบางส่วนที่บริหารโดยกลุ่มบุคคลไม่กี่คน รวมทั้งบริหารโดยองค์กรท้องถิ่น และมีข้อมูลที่ระบุว่าให้สัมปทานแก่เอกชนไปดำเนินการแล้วแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน และในส่วนของกฎเกณฑ์ ระเบียบ และการประชาสัมพันธ์ ส่วนใหญ่ของโรงสีชุมชนได้กำหนด

และคำเนิงานอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็มีข้อมูลที่ไม่มีความเกี่ยวข้องเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มี การ
ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกได้ทราบผลการดำเนินงาน

จำนวนสมาชิกของโรงสีชุมชน ระหว่าง 10 - 110 คน มีทั้งสมาชิกเพิ่มขึ้น และ
สมาชิกลดลง

ในส่วนของเงินทุน และแหล่งทุน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูล
นอกจากนั้นจะทราบว่าเป็นเงินทุนจากการระดมหุ้นของชาวบ้านกับงบประมาณสนับสนุนของทาง
ราชการ และ/หรือองค์กรเอกชน เป็นจำนวนเงินระหว่าง 15,000 ถึงมากกว่าล้านบาท นอกจากนี้
ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามไม่ทราบว่าโรงสีชุมชนมีเงินสะสมและกำไรเป็นจำนวนเงิน
เท่าใด

ประชาชนส่วนใหญ่เก็บข้าวที่ปลูกได้ขายให้พ่อค้าทั้งหมดแล้วไปทำงานหาเงินมา
ซื้อข้าวสารมากิน มีส่วนน้อยที่เก็บไว้บริโภคส่วนหนึ่งและขายให้พ่อค้าส่วนหนึ่ง นอกจากนี้หลัง
ฤดูการเก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม บอกว่าใช้เวลาในการรับจ้างหารายได้

การขายปลายข้าวและรำไม่มีการกำหนดโครงการเป็นพิเศษที่จะเพิ่มมูลค่าแก่ชุมชน
ดังนั้นจึงมีทั้งขายทั่วไป ทั้งขายให้กับพ่อค้า และขายให้คนในชุมชน

ความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโรงสีชุมชน ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม
เห็นด้วยมาก ได้แก่

1. โรงสีชุมชนต้องเกิดจากการช่วยเหลือตัวเองของชุมชนจึงประสบผลสำเร็จ
2. เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วขายข้าวเปลือกทั้งหมดให้พ่อค้าเพื่อใช้เวลาที่เหลือไปรับจ้างหา
เงินมาซื้อข้าวสารกิน คู้มากกว่าเสียเวลาตาก และเก็บข้าวเปลือกมาสีกินเอง

นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็น

1. การบริหารงานของโรงสีชุมชนไม่ดีเท่ากับโรงสีเอกชน
2. โรงสีชุมชนจะต้องเกิดจากการช่วยเหลือของบุคคล และองค์กรภายนอกเท่านั้นจึง
จะประสบผลสำเร็จ

3. แม้จะพึงพอใจต่อโครงการโรงสีชุมชน แต่ก็เชื่อว่าภายใต้ระบบทุนนิยมที่
โรงสีชุมชนต้องแข่งขันกับโรงสีของนายทุน โอกาสที่โครงการโรงสีชุมชนจะประสบความสำเร็จ
เป็นไปได้ยาก

4. ผู้บริหารโรงสีชุมชนแข่งขันกับโรงสีของพ่อค้าได้ยากเพราะมีความรู้
ความสามารถน้อยกว่าพ่อค้า

ในด้านของความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงสีชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีแนวโน้มในทางไม่พึงพอใจในเรื่อง

1. ความรวดเร็วในการให้บริการของโรงสีชุมชน
2. ผลงานที่ช่วยเหลือชุมชนด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการสีข้าวเปลือก
3. ผลกำไรที่ได้จากการประกอบกิจการของโรงสีชุมชน
4. ระบบการจัดการด้านการเงินของโรงสีชุมชน
5. ความสามัคคีในชุมชน
6. ความสะดวกสบายที่ได้รับจากการให้บริการของโรงสีชุมชน
7. เงินปันผลตามสัดส่วนหุ้นของโรงสีชุมชน

ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคต่อการดำเนินงานโรงสีชุมชนมากที่สุดคือเรื่องสมาชิกไม่ให้ความสนใจ และไม่เข้ามามีส่วนร่วม

ส่วนข้อคิดเห็นอื่นๆ ต่อการดำเนินงานโรงสีชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความเห็นเป็นรายละเอียดของแต่ละบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคและไม่พึงพอใจต่อสภาพที่ดำรงอยู่ เช่น ในเรื่องปัญหาขององค์กร เงินทุน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ การขาดความรู้และทักษะในการซ่อมแซมเครื่องจักร และด้านการตลาด ตลอดจนปัญหาด้านการบริหารจัดการและปัญหาพื้นฐานที่สำคัญคือสมาชิกและชุมชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมและกรรมการไม่โปร่งใส

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

เพื่อให้ผลของการวิจัยนี้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ ชักถาม เจาะราย จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และเปิดเวทีชาวบ้าน โดยได้รับทราบข้อมูลจากจำนวน 82 โรงสีชุมชน และ 6 โรงสีเอกชนใน 4 ภูมิภาคควบคู่กัน รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบโรงสีชุมชนกับกิจการเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในกิจการที่แตกต่างกัน โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาเป็นประชาชน กรรมการเลขานุการของโรงสีชุมชน รวมทั้งตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนาการชุมชน ปลัดอำเภอ ปลัด อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหาร

กชน. และครูอาสา กชน. รวมตลอดถึงกรรมการกลุ่มองค์กรเศรษฐกิจ ชุมชนในกิจการอื่นๆ นอกจากโรงสีชุมชนด้วย และได้ประมวลข้อมูลโดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

1. ความเป็นมาและเหตุผลในการจัดตั้งโรงสีชุมชน
2. การเปิดสีข้าว และการขยายกิจการ
3. การบริหารจัดการ กรรมการ และสมาชิก
4. ทุน แหล่งทุน และผลกำไร
5. ค่าบริการในการรับจ้างสีข้าวของโรงสีชุมชน
6. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน
7. โรงสีเอกชนในชุมชน
8. ศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆ

1. ความเป็นมา และเหตุผลในการจัดตั้งโรงสีชุมชน

จากการเก็บข้อมูลเชิงลึก ส่วนใหญ่ของโรงสีชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นมีเหตุผลหลัก 2 ประการที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการก่อตั้งโรงสีชุมชน คือ เกิดจากแรงจิตสำนึกทางชนชั้นว่าตนถูกนายทุนโรงสีเอารัดเอาเปรียบเป็นด้านหลัก กับเกิดจากแรงจูงใจจากเงินที่รัฐเสนอให้เป็นด้านหลัก โดยมีรายละเอียดการจัดตั้งโรงสีชุมชนที่แตกต่างกันไปดังนี้

1.1 โรงสีชุมชนที่เกิดจากแรงจิตสำนึกทางชนชั้นชาวนา

การจัดตั้งโรงสีชุมชนนับได้ว่าเป็นวาทกรรม (discourse) ที่ชาวนาในสังคมไทยได้ตกอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่านายทุนโรงสีข้าวร้ายวร้ายขึ้นเกิดจากการเอารัดเอาเปรียบชาวนา ซึ่งเป็นลักษณะแนวคิดทางชนชั้นที่มีมาแต่เดิมและถูกตอกย้ำโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ทำการเคลื่อนไหวปลุกจิตสำนึกทางชนชั้นของชาวนาในสงครามการปฏิวัติที่ดินที่ดำเนินมานานกว่า 30 ปี เป็นผลให้แนวคิดนี้ก่อตัวเป็นแนวคิดทางชนชั้นในสังคมไทยและมีอิทธิพลทางความคิดต่อเกษตรกร

นายทองใบ สุกุลพอง ประธานกลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือแกนนำก่อตั้งโรงสีชุมชนได้กล่าวถึงแรงผลักดันที่ก่อตั้งโรงสีชุมชนว่า “...รวมกันซื้อรวมกันขายไม่เป็นเบี้ยล่างของโรงสีเอกชน ได้ขายข้าวราคายุติธรรมไม่ถูกโกงน้ำหนักแล้วยังได้เงินปันผลด้วย โรงสีก็เป็นของเราเอง...” (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2543: 12)

นายคำปุ่น ผางแสน นายอาลัย พันพิพัฒน์ ผู้ก่อตั้งโรงสีชุมชนร่วมกับนาย ทองใบ สุกุลพอง ได้เริ่มกิจการซื้อข้าวเปลือกก่อนด้วยเหตุผลเพราะ “เห็นชาวบ้านทำการซื้อขาย

ข้าวเปลือกแล้วมีกำไร ประกอบกับการขายข้าวเปลือกของชาวบ้านมักถูกกดราคาและโก่งน้ำหนัก การชั่งข้าวจากพ่อค้าคนกลางหรือพ่อค้าโรงสี หลายครั้งที่ชาวบ้านนำข้าวไปขายในอำเภอหรือ จังหวัดแล้วถูกกดราคาหรือ โกงการชั่งก็จำต้องถากถางขายข้าวของตนเพราะได้เสียค่าโสฮู้ยการ ขนข้าวไปแล้วเหมือนหนึ่งผีถึงป่าช้า อย่างไรก็ตามเสียก็ต้องเผื่อต้องฝังกัน” (นันทิยา หุตานูวัตร และ ณรงค์ หุตานูวัตร, 2543: 4-5)

นายมัน สามสี แกนนำผู้ก่อตั้งโรงสีชุมชนชมรมรักษารัฐธรรมนูญ ได้กล่าวไว้ว่า “....ปี 2525 ผมกับชาวบ้านเข้าป่าตัดไม้มาทำโรงเรือนโรงสีก็ได้หลวงพ่ (พระครูสุภาจารวัฒน์) มานั่งเป็นประธาน เพราะราชการเข้ามาตรวจไม่อยู่เรื่อย ทำจนจะเสร็จแต่ก็ต้องล้มไปเพราะเจอ ข้อหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์....” (นันทิยา หุตานูวัตร, 2541: 4)

“แม้แต่อนหลังพ่อค้ายังคิดหาวิธีโกง ผมฟังแล้วกินข้าวไม่ลง” คำกล่าวของ นายประดิษฐ์ แก้วใส หนึ่งในผู้นำการก่อตั้งโรงสีข้าวชมรมรักษารัฐธรรมนูญสะท้อนความรู้สึกของ คนในครั้งที่มีการพูดคุยเรื่องพ่อค้าโรงสีโกงกันอย่างไร (นันทิยา หุตานูวัตร, 2541: 4)

จากการออกสำรวจ ผู้วิจัยได้พบว่าเหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งโรงสี ชุมชนขึ้นจากความเห็นของกรรมการผู้ก่อตั้งโรงสีชุมชนล้วนแล้วแต่มีความรู้สึกเจ็บปวดต่อการถูก กระทำจากโรงสีพ่อค้าทั้งสิ้น เพียงแต่ความเข้มข้นของความรู้สึกเช่นนี้ของเกษตรกรจะมีมากหรือน้อยแตกต่างกันไปแต่ละชุมชนขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือของแต่ละบุคคล ความสำนึกเช่นนี้เป็นพื้นฐานของการก่อตั้งโรงสีชุมชนทั้งที่ตั้งขึ้นเพียงเพื่อสีข้าวกินในชุมชนเพียง อย่างเดียว หรือตั้งขึ้นเพื่อการค้าเพียงอย่างเดียว หรือทั้งที่สีกินและสีเพื่อการค้าร่วมกันก็มี แต่มีข้อ น่าสังเกตว่ามักจะพบในโรงสีชุมชนขนาดเล็กและขนาดกลางที่เน้นการสีข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก หรือมีการค้าข้าวบ้างเล็กน้อย ส่วนในโรงสีขนาดใหญ่จะพบน้อยมาก และโรงสีที่เกิดจากแรง จิตสำนึกนี้ส่วนมากจะเริ่มต้นก่อตั้งโรงสีด้วยทุนของกลุ่มชาวบ้านกันเองก่อนอันมีลักษณะจิตใจที่ พึ่งตนเอง แล้วราชการมักจะเข้ามาช่วยในภายหลัง หากชุมชนใดก่อตั้งโรงสีขึ้นด้วยจิตสำนึกทาง ชนชั้นเข้มข้นเป็นด้านหลักดังกล่าวข้างต้นนี้ ชุมชนนั้นจะมีลักษณะเข้มแข็ง โดยจะมีประวัติการ รวมกลุ่มเพื่อสร้างประโยชน์ในชุมชนมาก่อน และโรงสีมักจะอยู่รอด ดังตัวอย่างที่พบเห็นดังนี้

- สำหรับโรงสีชุมชนขนาดเล็กที่ใช้สีข้าวกินเพียงอย่างเดียว

กรรมการให้เหตุผลตรงกันว่า “เอาข้าวไปสีที่โรงสีของพ่อค้าเขาเก็บรำและปลาย ข้าว แล้วยังจะตักเอาข้าวสารของเราอีก เขาจะตักเอาไปเท่าไรก็ไม่รู้ เขาเอาเท่าไรก็ต้องให้เขา” เช่น โรงสีบ้านท่าวังโปรง ตำบลจรม อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โรงสีชุมชนบ้านฝางน้อย ตำบลโพหนอง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ที่โรงสีชุมชนบ้านฝางน้อยนี้ กรรมการโรงสี บางคนเคยร่วมกับสมาชิกคนจนร่วมเดินทางไปประท้วงรัฐบาลที่กรุงเทพฯ มาแล้ว โรงสีชุมชน

ตำบลเมืองนะ บ้านโละป่าหาร ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ นายอุดม อมยิ้ม ผู้ก่อตั้งโรงสีกล่าวว่า “เหตุที่ตั้งโรงสีเพราะเห็นว่าชาวบ้านนำข้าวไปสีไกลและถูกโรงสีเอกชนเอาเปรียบตลอด” โรงสีชุมชนบ้านโคกกรอก ตำบลนาฝื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ นายสมจิตร สมขาว อดีตผู้ใหญ่บ้าน ประธานโรงสีกล่าวว่า “ชาวนาผลิตข้าวเปลือกแต่โรงสีผลิตข้าวสาร ทำไมเขาถึงรวย แล้วทำไมชาวนาถึงไม่รวย เพราะถูกเอาเปรียบ จึงคิดตั้งโรงสีโดยประหลุมร่วมกัน 2 หมู่บ้าน”

- สำหรับโรงสีชุมชนที่รับจ้างสีข้าวให้ชาวบ้านกินและสีข้าวขายด้วย

โรงสีชุมชนกองทุนบ้านใต้ ตำบลกลาง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นายสวาด ชัยบาดาล ประธานโรงสีและเป็นผู้เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2535 ได้กล่าวว่า “เอาข้าวไปสีที่โรงสีพ่อค้าข้าวคนไหนมันกินดี ข้าวใครแข็งกินไม่ดี เจ้าของโรงสีรู้หมด แสดงว่าเขาเอาข้าวของเราไปกินเขาก็เลยไม่ยอมเสียเปรียบเขา จึงรวมกลุ่มกันตั้งโรงสีขึ้น

โรงสีชุมชนศูนย์สาธิตกองทุนหมู่บ้านโนนคำ ตำบลเมืองไพร อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นายอุดม วรรณภักดี กำนันตำบลเมืองไพร เป็นประธาน กล่าวว่า “เหตุที่ตั้งโรงสีเนื่องจากเมื่อก่อนนำข้าวไปสีที่โรงสีเอกชนตอนเช้า แล้วตอนเย็นไปรับคืน เขาจะเอาข้าวไว้ก็ลึกลับก็ไม่รู้ จึงชวนชาวบ้านตั้งโรงสีกันเอง ถ้าเราสีเองเก็บคนละลิตรเราจะดีขึ้น”

เหตุผลเช่นเดียวกับคำกล่าวของผู้นำการก่อตั้งโรงสีที่กล่าวข้างต้นนี้ก็เกิดขึ้นคล้ายๆ กันกับโรงสีอื่นๆ ด้วย เช่น โรงสีชุมชนบ้านปอการ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โรงสีชุมชนบ้านผาลาด ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

- สำหรับโรงสีชุมชนที่ทำการสีข้าวเพื่อการค้าข้าวอย่างเดียวก็จะมีเหตุผลที่เป็นรายละเอียดเป็นรูปธรรมที่น่าสนใจ เช่น

โรงสีชุมชนตำบลกุ่มบ้านอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งขึ้นเมื่อปี 2545 ด้วยการสนับสนุนจากองค์กรกองทุนเพื่อสังคม (ZIP) ได้ทำแผนแม่บทโดยมีข้อสรุปว่า “เนื่องจากเกษตรกรตำบลกุ่มบ้านองทำการเกษตรแล้วนำข้าวเปลือกไปขายโดยถูกกดราคา ดังนั้นการจะแก้ปัญหาที่ตำบลนี้ได้จะต้องทำแผนดำเนินการอย่างครบวงจร โดยมีโรงสี ตานตากข้าว ฉางข้าว และกิโลซังข้าว โดยเชื่อว่าจะช่วยแก้ปัญหาของเกษตรกรในตำบลได้”

โรงสีชุมชนบ้านบัวยาง ตำบลหนองหลุม อำเภอนครชัยศรี จังหวัดพิจิตร นายศิริทองคอนเหมือน ประธานกรรมการบริหาร ให้เหตุผลว่า “ปัญหาใหญ่ที่ชาวบ้านเกิดความรู้สึกไม่พอใจเนื่องจากถูกโกงตาชั่งเมื่อนำข้าวไปขาย โดยจับได้ว่ามีการโกงตาชั่งอยู่ระหว่าง 10-14 ถึงต่อเกวียน จึงอยากจะจัดตั้งโรงสีที่มีเครื่องชั่ง”

โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำนาบากรือ และโรงสีชมรมรักธรรมชาติ จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นโรงสีขนาดกลางใหญ่ ก็เป็นโรงสีที่ตั้งขึ้นในพื้นที่ที่เคยเป็นเขตการเคลื่อนไหวกองพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เกานำการก่อตั้งโรงสีส่วนใหญ่เคยร่วมการเคลื่อนไหวกองปฏิบัติที่ดินเพื่อให้ความเป็นธรรมกับชาวนาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในอดีตมาแล้ว และได้สะท้อนถึงจิตสำนึกในการก่อตั้งโรงสีชุมชนตามคำกล่าวของนายทองใบ สกกุลพอง นายคำปุ่น ผางแสน นายอาทิตย์ พันพิพัฒน์ และนายมัน สามสี ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

1.2 โรงสีชุมชนที่เกิดจากแรงจูงใจจากเงินของรัฐ

โรงสีชุมชนประเภทนี้แม้จะก่อตั้งขึ้นจากแรงจูงใจที่รัฐหยิบยื่นเงินก้อนโตให้ตามโครงการและนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยก็จริง แต่ผู้นำการก่อตั้งโรงสีลักษณะนี้ก็มีจิตสำนึกทางชนชั้นเช่นเดียวกับข้อแรกเหมือนกัน แต่มีความเข้มข้นน้อยกว่า หรือแสดงออกชัดเจนถึงความอยากได้เงินก้อนโตมากกว่าที่อยากจะทำโรงสีกันจริงๆ จังๆ ด้วยจิตสำนึกทางชนชั้น และที่ผู้วิจัยพบเห็นส่วนมากเริ่มต้นก่อตั้งด้วยเงินทุนการช่วยเหลือของรัฐเป็นหลัก ชุมชนอาจจะจ่ายเงินร่วมบ้างก็เล็กน้อย และหลายแห่งได้ฟรีโดยไม่ต้องจ่ายเงินร่วม และส่วนมากที่พบเห็น ชุมชนจะไม่มีประวัติการจัดตั้งองค์กรมาก่อน หรือหากจะเคยมีการจัดตั้งองค์กรมาก่อนก็ไม่เข้มแข็งมาก และส่วนมากเป็นโรงสีขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่มีวัตถุประสงค์สีขาวเพื่อการบริโภคและการค้าควบคู่กันไป โรงสีลักษณะนี้เริ่มมีการก่อตั้งมานานกว่า 20 ปีแล้ว และทยอยเกิดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันจำนวนมากเกิดจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงระหว่างปี 2544-2547 โดยรัฐบาลต้องการเพียงให้ทุกตำบลมีการเปิดประชุมประชาคมเพื่อหารือกันในการที่จะนำทุน 1 ล้านบาทต่อตำบลไปดำเนินการลงทุนตามแต่ที่ชุมชนจะเห็นเหมาะสม ซึ่งปรากฏว่าแนวโน้มการตัดสินใจของผู้นำชุมชนและชุมชนเป็นผลจากที่ผู้นำชุมชนจำนวนมากมีความเข้าใจต่อระบบอุตสาหกรรมที่ใกล้ตัวที่สุด และรู้จักมานานแล้วคือโรงสี ดังนั้นจึงมีชุมชนหลายแห่งตัดสินใจตั้งโรงสีชุมชนขึ้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่าโรงสีที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้มักจะประสบกับความล้มเหลวในช่วงระยะเวลาไม่นานนัก เนื่องจากชาวบ้านรู้จักโรงสีแต่ภายนอกที่เป็นจินตนาการแต่ไม่รู้จักภายในที่เป็นเนื้อแท้ของการทำงาน และยิ่งชุมชนใดที่ผู้นำชุมชนขาดความมุ่งมั่นในการทำงาน โรงสีชุมชนแห่งนั้นจะล้มละลายภายในระยะเวลาอันสั้น

ที่ผู้วิจัยกล่าวว่าเป็นโรงสีที่เกิดจากแรงจูงใจจากเงินของรัฐนั้นก็ดูจากการแสดงออกในหลายปรากฏการณ์ ตั้งแต่การก่อสร้างโรงสีจนถึงการประกอบกิจการจะเห็นได้จากโรงสีลักษณะนี้จะเน้นการใช้งบประมาณการก่อสร้างตัวอาคารและเครื่องจักรเป็นหลักมากกว่าที่จะสนใจเรื่องการค้าเนินกิจการของโรงสีชุมชน ด้วยอาจจะเพราะผู้ว่าจ้างทำการก่อสร้าง ได้แก่

เทศบาล หรือ อบต. จะได้ประโยชน์จากการประมูลจัดจ้างซึ่งบางแห่งแสดงออกชัดเจนว่าทำการก่อสร้างเป็นที่ทำการสำนักงานชุมชนเป็นหลัก แต่ใช้สำหรับโรงสีเป็นรอง บางแห่งพอสร้างอาคารและติดตั้งเครื่องจักรเสร็จตามเงื่อนไขของราชการแล้วก็ปิดกิจการไม่ดำเนินการใดๆ บางแห่งแสดงออกให้เห็นชัดว่าทำกิจการโรงสีเป็นงานอดิเรกคล้ายๆ เด็กเล่นขายของ โดยสัปดาห์หนึ่งเปิดเพียง 2 วันก็มี 3 วันก็มี และวันหนึ่งเดินเครื่องเพียง 2-3 ชั่วโมงก็มี และบางแห่งปิดเป็นปกติ เมื่อมีแขกมาเยี่ยมหรือมาดูงานก็เปิดโรงสีชั่วคราวหนึ่ง แล้วใส่ชุดชุมชนสวยๆ มาต้อนรับกัน

โรงสีที่ใช้งบก่อสร้างเป็นจำนวนที่สูงเช่น โรงสีชุมชนเทศบาลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ใช้งบก่อสร้างอาคาร 300,000 บาท ค่าเครื่องจักร 450,000 บาท ระบบไฟฟ้า 98,000 บาท ค่าเงินก่อสร้างเสร็จปลายปี 2545 เปิดดำเนินการ 1 มีนาคม 2546 แต่เมื่อวันที่ผู้วิจัยไปพบ (23 กันยายน 2547) โรงสีก็ปิด ดูจากสภาพแวดล้อมก็เห็นว่าน่าจะยังไม่เปิดดำเนินการ เพราะดูจากเครื่องจักรยังใหม่แกะกล่องไม่มีละอองข้าวเกาะติดเครื่องจักรเหมือนอย่างเครื่องจักรที่ใช้งานทั่วไปที่เราพบเห็นกัน

โรงสีชุมชนตำบลคงเคือ อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ใช้งบก่อสร้างและซื้อเครื่องจักรจากนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ 700,000 บาท ใช้งบก่อสร้างนางข้าวขนาดใหญ่เก็บข้าวได้ 500 เกวียน 1 หลัง และลานตากข้าวอีก 4,000 ตารางเมตร เป็นเงินรวม 5,000,000 บาท เป็นงบจากสำนักคณะกรรมการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค แต่มีเงื่อนไขว่าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ต้องเป็นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต. แต่ อบต. ไม่มีที่ดินจะก่อสร้าง ดังนั้นในเมื่อกลุ่มเกษตรกรรอกอยากได้โรงสีจึงไประดมเงินของกลุ่มจากกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งมีสมาชิก 430 คน และระดมหุ้นอีกส่วนหนึ่งได้เงินรวม 200,000 บาท มาซื้อที่ดินยกให้แก่ อบต. เสียเพื่อจะได้รับการงบก่อสร้างโรงสี นางข้าว และลานตากข้าวที่มีมูลค่ารวม 5,700,000 บาท ตามที่กล่าวข้างต้น โรงสีนี้ก่อสร้างเมื่อ 2545 ปลายปีก็เปิดดำเนินการ เปิดได้ไม่นานก็หยุดจนถึงวันที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์กรรมการเมื่อ 21 สิงหาคม 2547 ก็ยังไม่ได้เปิดดำเนินการตามปกติ

โรงสีชุมชนบ้านมะจั่ว ตำบลชุมแสง อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาสังคม (ZIP) เมื่อปี 2543 เป็นเงิน 760,000 บาท แต่ใช้เงินซื้อเครื่องจักรเพียงประมาณ 150,000 บาท ส่วนที่เหลืออีกประมาณ 610,000 บาท ใช้ในการก่อสร้างอาคาร โรงสีและศาลาของหมู่บ้านอีก 1 หลัง ที่น่าสังเกตมากคือโรงสีชุมชนแห่งนี้มีสมาชิกเพียง 8 คนเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นโรงสีชุมชนที่มีสมาชิกน้อยที่สุดเท่าที่ผู้วิจัยได้เคยพบเห็น

โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ทาง อบจ. ได้อนุมัติงบมาช่วยสร้างโรงสีเป็นอาคารคอนกรีตอย่างดีเป็นเงินเกือบ 1 ล้านบาท ส่วนเครื่องจักร

สีข้าวราคาประมาณ 60,000 บาท เป็นโรงสีขนาดเล็ก เปิดดำเนินการได้สักระยะหนึ่งก็ต้องย้ายออกไปตั้งในที่แห่งใหม่เนื่องจากประชาชนร้องเรียนว่ามีละอองข้าวรบกวนชุมชน อาคารหลังใหญ่ที่สร้างขึ้นเพื่อทำเป็นโรงสีก็กลายเป็นสำนักงานของกลุ่มไป

โรงสีชุมชนบ้านหนองคันทรอง ตำบลหนองคันทรอง อำเภอเมือง จังหวัดตราด ได้รับเงินจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจมา 750,000 บาท ใช้ก่อสร้างอาคารเสีย 500,000 บาท ถมดิน 50,000 บาท เหลือเงิน 200,000 บาท นำไปซื้ออุปกรณ์โรงสีมาประกอบกับโรงสีเก่าที่กลุ่มได้ซื้อมาเป็นเงิน 30,000 บาทไว้แต่ก่อนแล้ว ปรากฏว่าเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2545 จนถึงวันที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ (16 กันยายน 2547) โรงสียังก่อสร้างไม่เสร็จ ยังเปิดดำเนินการไม่ได้ และมีแนวโน้มว่าไม่อาจจะตั้งโรงสีได้เลย เพราะเครื่องจักรที่ซื้ออุปกรณ์มาประกอบนั้น ปรากฏว่าใช้การไม่ได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้พบเห็นโรงสีชุมชนอีกจำนวนมากที่สร้างขึ้นเพราะเป็นของฟรีที่รัฐให้เงินมาและไม่ได้เปิดดำเนินการตามปกติทางการค้า ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในพื้นที่เขตอุตสาหกรรม หรือเขตความเจริญทางเศรษฐกิจที่เป็นผลโดยตรงจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำมาหากิน และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการผลิตที่ผลิตเพื่อการตลาด โดยชาวนาส่วนใหญ่ปลูกข้าวนาปรังซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ไม่นิยมนำไปบริโภค เช่น

จังหวัดนครสวรรค์ โรงสีชุมชนตำบลบ้านบ และโรงสีชุมชนตำบลวังใหญ่ ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอท่าตะโก โรงสีชุมชนตำบลหนองกระเจา อำเภอชุมแสง ซึ่งสร้างเสร็จแล้วแต่ไม่ได้เปิดดำเนินการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงสีชุมชนพระราชทานตำบลบ้านหลวง อำเภอเสนา มีสมาชิก 30 กว่าราย จะเปิดสีในปีหนึ่งเฉพาะช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว โรงสีชุมชนร่วมใจตำบลนาคู อำเภอผักไห่ เปิดสีข้าวเดือนหนึ่ง 15 วัน โรงสีชุมชนตำบลบางหลวง อำเภอบางบาล เป็นโรงสีขนาดเล็กตั้งขึ้นเพื่อสีข้าวให้เด็กนักเรียน แต่ปรากฏว่าสีแล้วข้าวปนเลยปิดดำเนินการ โรงสีชุมชนตำบลโรงช้าง อำเภอมหาราช สร้างอาคาร 300,000 บาท ซื้อเครื่องจักร 300,000 บาท พอเปิดดำเนินการก็ปิดเลยเพราะไฟฟ้าไม่พอ โรงสีชุมชนตำบลพิศเพียน อำเภอมหาราช ใช้งบโรงสีมา 1 ล้านบาท ชาวบ้านร้องว่ากำนันเอาไปทำคนเดียว โรงสียังมีอุปกรณ์ไม่ครบ ไม่มีเครื่องคัดข้าว ยังไม่เปิดดำเนินการ โรงสีชุมชนตำบลเต่าเล่า อำเภอบางซ้าย ใช้งบมาเมื่อ 2544 พอเริ่มเดินเครื่องก็เสีย เลยปิดตั้งแต่นั้นมา วันที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ (12 ตุลาคม 2547) ก็ยังไม่เปิดกิจการ โรงสีชุมชนตำบลเสาชาง อำเภอบางปะหัน เมื่อปี 2545 ใช้งบ 1 ล้านบาท ใช้ในการก่อสร้างอาคารโรงสี อาคารสำนักงาน ฉางข้าว และลานตากข้าว เป็นเงินประมาณ 9 แสนกว่าบาท เครื่องจักรโรงสีประมาณ 80,000 บาท เปิดดำเนินการเมื่อ 21 เมษายน 2546 ในวันเปิดปรากฏว่ามีลมพัดแรงต้นตาลอายุ 100 กว่าปีอยู่ใกล้ๆ โรงสีไม่ได้ตัดจึงหักทับโรงสีพัง และไม่มี

การซ่อมแซม ปล่อยทิ้งไว้เช่นนั้นจนถึงวันที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ (12 ตุลาคม 2547) เครื่องจักรเปือกฝนกงเสียแล้ว โรงสีชุมชนตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวง ได้งบกระตุ้นเศรษฐกิจมาสร้างโรงสีเป็นเงิน 700,000 บาท เป็นตัวอาคาร 400,000 บาท เครื่องจักร 300,000 บาท สร้างเสร็จเมื่อต้นปี 2547 แต่พอตี อบต. หมดวาระ มีปัญหาการเมืองทำให้เลือกกรรมการโรงสีไม่ได้จนถึง 12 ตุลาคม 2547 เกือบปีหนึ่งแล้วยังไม่เปิดดำเนินการเลย เป็นต้น

ในเขตพื้นที่ภาคใต้ เช่น โรงสีชุมชนบ้านสระกำ ตำบลสายหมาก อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช รัฐบาลอนุมัติงบให้ 1,105,952 บาท เพื่อใช้ในการซื้อเครื่องจักร ต่อเติมอาคาร และขยายไฟฟ้าจากไฟ 2 สายเป็นไฟ 3 สาย ทำพิธีเปิดเมื่อ 29 สิงหาคม 2546 แล้วก็ไม่ได้นำเงินมาดำเนินการเลยจนถึงวันที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์เมื่อ 2 กันยายน 2547 โดยอ้างว่าเมื่อ อบต. สร้างเสร็จก็ยกให้แก่กลุ่มเกษตรกร และต่อมาก็มียุทธภัยทอดเทคโนโลยีเข้ามาดูแลเพื่อทดลองสีข้าวเพื่อคิดคำนวณหาต้นทุนค่าใช้จ่าย และโรงสียังขาดเงินทุนหมุนเวียนและขณะนี้กำลังเลือกตั้ง อบต. ชุดใหม่ที่จะเข้ามาช่วยในด้านงบประมาณ แต่มีการคัดค้านการเลือกตั้งต้องรอ กกต. ประกาศผลเลือกตั้งก่อนจึงจะเข้ามาช่วยเหลือได้ ส่วนโรงสีชุมชนตำบลบ้านกลาง อำเภอเชียรใหญ่ ก็มีปัญหาค้างกันได้งบกระตุ้นเศรษฐกิจมา 1 ล้านบาท ก่อสร้างโรงสีส่งมอบงานเมื่อ 24 มีนาคม 2547 เริ่มสีข้าว 5 เมษายน 2547 โดยทดลองสีข้าวต่อหน้าผู้ประมุขงาน เครื่องจักรก็ทำงานได้ แต่พอผู้ประมุขงานกลับไปแล้วเครื่องจักรก็จะไม่ทำงาน แก่กันอยู่หลายครั้งก็ไม่ดีขึ้น จนถึงวันที่ผู้วิจัยไปพบเมื่อ 2 กันยายน 2547 ก็ยังสีข้าวไม่ได้ ผู้รับเหมาที่รับเงินไปหมดแล้ว เป็นต้น

1.3 โรงสีชุมชนที่เกิดขึ้นในกรณีอื่นๆ

การเกิดโรงสีชุมชนด้วยเหตุผลอื่นๆ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าตามความจริงแล้ว กรรมการบริหารโรงสีในลักษณะที่ 3 นี้ ก็มีจิตสำนึกทางชนชั้นคล้ายกับลักษณะที่ 1 และมีแรงจูงใจจากเงินของรัฐคล้ายกับลักษณะที่ 2 เจือปนอยู่ด้วย เพียงแต่มีลักษณะที่เป็นจุดเด่นที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดด้วยเหตุผลพิเศษมากกว่าการเกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกหรือเกิดขึ้นด้วยเงินของรัฐเป็นแรงจูงใจเพียงอย่างเดียว อาทิเช่น โรงสีที่เป็นโครงการพิเศษของรัฐบาล ในกรณีของโรงสีสหกรณ์พิมายซึ่งมีลักษณะความมุ่งหมายทางการเมืองโดยตรง หรือบางโรงสีแสดงออกถึงความมุ่งหมายการหาผลประโยชน์โดยเกาะติดนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมโรงสีชุมชนก่อนข้างจะชัดเจนจนผู้วิจัยมองเห็นว่าภาพโรงสีที่พบเห็นในลักษณะนี้มีความใหญ่โตจนบดบังเรื่องจิตสำนึก และบดบังเรื่องเงินทุนที่รัฐสนับสนุนแบบให้เปล่า แม้โรงสีในลักษณะนี้ยังมีได้เกิดทั่วไปเหมือนกับ 2 ลักษณะแรกก็จริง หากแต่มีความสำคัญและมีลักษณะเฉพาะที่น่าจับตามอง ดังตัวอย่าง เช่น

- โรงสีสหกรณ์เกษตรพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เกิดขึ้นด้วยนโยบายพิเศษทางการเมือง เป็นโรงสีใหญ่ สีได้ขนาด 24 เกวียนต่อวัน ด้วยจำนวนสมาชิกเริ่มต้น 3,000 กว่าครอบครัว ด้วยการสนับสนุนของนายกร ทัพพะรังสี ส.ส. จังหวัดนครราชสีมา ขณะเป็นรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยวัตถุประสงค์ต้องการส่งเสริมให้ระบบสหกรณ์ทางการเกษตรมีความเข้มแข็งสามารถทำการผลิตได้ครบวงจร

- โรงสีข้าวกองทุนเพื่อความมั่นคงของชาติ (กนช.) บ้านโคกกลาง ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ก่อตั้งด้วยทุนจากกระทรวงมหาดไทยในโครงการกองทุนเพื่อความมั่นคงของชาติ เนื่องจากในช่วงเวลาที่ตั้งขึ้นเป็นพื้นที่เขตแทรกซึมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การดำเนินการก่อตั้งโรงสีด้วยกองทุนดังกล่าวก็เพื่อผลทางการเมืองที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อต่อต้านการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์ฯ

- โรงสีกลุ่มเกษตรกรทำนาพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แคนนำผู้ก่อตั้งเป็นทั้งกำนันและเป็นนายก อบต. โดยตำแหน่งพร้อมกัน (ในระยะเริ่มต้นของการเกิด อบต.) ด้วยแนวคิดสร้างความนิยมทางการเมือง ด้วยการ “ซื้อข้าวเปลือกแพงแต่ขายข้าวสารถูก” และเมื่อ อบต. พระลับจะยกระดับเป็นเทศบาล นายก อบต. ผู้ก่อตั้งโรงสีชุมชนนี้ก็เตรียมจะลงสมัครนายกเทศมนตรีต่อไป แต่จากผลการดำเนินการเช่นนี้ภายในรอบปีเดียวกิจการโรงสีก็ทรุดและเดินต่อไปไม่ได้ โรงสีที่บริหารโดย อบต. ในลักษณะความมุ่งหมายเช่นนี้มีแนวทางปฏิบัติคล้ายกันหลายแห่ง

- โรงสีชุมชนบ้านโนนม่วย ตำบลนาหนองไผ่ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นโรงสีชุมชนที่จัดตั้งขึ้นด้วยการสนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตร ใช้งบก่อสร้างอาคารและเครื่องจักรตามแบบข้อเสนอของบริษัทในเครือของซีพีด้วยราคาที่แพงกว่าโรงสีทั่วไปในขนาดการผลิตเดียวกันเกือบเท่าตัว โดยมีการคิดคำนวณว่าภายใน 1 ปี โรงสีจะสีข้าวได้ประมาณ 500 ตัน โดยบริษัทในเครือซีพีจะช่วยรับซื้อข้าวสารประมาณ 300 ตันเป็นการตอบแทนในราคาที่ประกันไว้โดยจะให้ราคาสูงกว่าท้องตลาดนิดหน่อย โดยบรรจุลงในนามของบริษัทซีพีที่มีตลาดห้างสรรพสินค้าของเครือซีพีอยู่แล้ว

2. การเปิดสีข้าว และการขยายกิจการ

โรงสีชุมชนมีทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ และมีทั้งวัตถุประสงค์รับจ้างสีข้าวให้ชาวบ้านเพื่อนำไปบริโภคเพียงอย่างเดียว และที่รับจ้างสีข้าวพร้อมสีข้าวขายเองด้วย

ก็มี หรือบางแห่งก็สีข้าวขายอย่างเดียวเหมือนอย่างโรงสีพ่อค้าทั่วไป แต่ส่วนใหญ่ของโรงสีชุมชน เป็นโรงสีขนาดกลาง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าขนาด 3 ลูกหิน สีข้าวได้วันละ 2-6 เกวียน ส่วนน้อย ที่จะเป็นโรงสีขนาดเล็กมาก เช่น โรงสีชุมชนบ้านวังเก็งจะสีข้าวได้ไม่เกิน 1 เกวียนต่อวัน โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา เป็นโรงสีขนาดเล็กสีข้าวได้ไม่เกิน 30 ตันต่อวัน โรงสีชุมชนบ้านมะกอก เป็นโรงสีขนาดเล็กใช้แรงจากมอเตอร์ต่อเชื่อมกับเครื่องสีข้าวที่สานจากไม้ไผ่ซึ่งจะสีข้าวได้วันละประมาณ 60 กิโลกรัม

ในส่วนของโรงสีขนาดใหญ่ เช่น โรงสีชุมชนหนองพระ สีข้าวได้วันละ 12 เกวียน และโรงสีชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย สีข้าวได้ถึง 80 เกวียนต่อวัน

แต่จากการสำรวจเวลาเปิดทำงานของโรงสีชุมชนส่วนใหญ่จะไม่เปิดทำการทุกวัน โดยเฉพาะโรงสีที่มีวัตถุประสงค์รับจ้างสีข้าวให้ชาวบ้านเพื่อนำไปบริโภคอย่างเดียว โดยกรรมการโรงสีส่วนมากมักจะอ้างว่ามีคนนำข้าวมาสีน้อย เพื่อประหยัดไฟฟ้าก็จะรวมข้าวเปลือกของแต่ละคนที่ใส่ถุงปุ๋ยนำมาส่งรวมไว้ให้ได้จำนวนมากก่อนแล้วจึงจะเปิดเครื่องสีในคราวเดียวกัน เช่น โรงสีชุมชนตำบลหนองกระเจา หรือบางแห่งก็กำหนดการสีเป็นวัน และเป็นเวลาเฉพาะไปในแต่ละสัปดาห์ เช่น เปิดสีสัปดาห์ละ 4 วัน ตั้งแต่บ่ายโมงถึงบ่าย 3 โมง ช่วงเช้าจะเปิดรับข้าวเปลือกแล้วจะสีในตอนบ่าย เช่น โรงสีชุมชนบ้านหน้าควน ตำบลตะพาน อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง หรือโรงสีชุมชนฟาร์มสัมพันธกิจ จังหวัดเชียงราย สีได้วันละประมาณ 3 เกวียน เปิดรับสีข้าวสัปดาห์ละ 2 วันเท่านั้น คือวันจันทร์กับวันอังคาร เป็นต้น รวมตลอดทั้งบางแห่งเปิดสีข้าวเฉพาะหน้าฤดูเก็บเกี่ยวก็มี เช่น โรงสีชุมชนกลุ่มธนาคารน้ำใจ ตำบลทาบลาดุก โดยอ้างว่าไม่มีเงินทุนหมุนเวียนไปซื้อข้าวนอกฤดูมาสี ส่วนการขยายกิจการด้วยความสามารถของตัวเองนั้นเกือบไม่มีเลย แต่ที่มีอยู่บ้างก็เป็นการขยายกิจการด้วยทุนสนับสนุนของทางราชการ ทั้งนี้เพราะรายได้ของโรงสีมีน้อย และการบริหารที่ขาดประสิทธิภาพทำให้ไม่มีกำไรสะสมมากพอจะขยายกิจการได้

ผู้วิจัยสังเกตพบว่า แนวคิดของกรรมการโรงสีส่วนมากมีลักษณะการแก้ปัญหาแบบตั้งรับ การทำงานเป็นแบบประจำ (routine) เป็นแนวคิดแบบราชการมิใช่แบบเปิดแนวรุกอันเป็นแนวคิดแบบธุรกิจเอกชน ด้วยอาจจะเป็นเพราะกรรมการโรงสีทุกคนไม่ต้องรับผิดชอบต่อต้นทุนการผลิตที่ราชการสนับสนุนแบบให้เปล่า รวมทั้งข้าราชการมีบทบาทในการริเริ่มให้จึงคิดแนวทางแบบราชการตั้งตัวอย่างข้างต้น เช่นเมื่อมีคนมาสีน้อยก็ลดเวลาทำงานลงแทนที่จะทำแผนประชาสัมพันธ์ช่วงชิงตลาดคนในชุมชนให้นำข้าวมาสีมาก ๆ โดยเปิดให้ความสะดวกแก่ลูกค้า หรือให้บริการไปรับข้าวถึงบ้านเพื่อจะได้กำไรจากปลายข้าวและรำให้มากขึ้น หรือแม้แต่จะคิดค่าบริการ

เพิ่มสัณนิทลแลกกับการเพิ่มบริการที่สะดวกสบายขึ้น ซึ่งถูกค้ำอาจจะพอใจมากกว่าก็ได้ แต่จากการทำวิจัย ผู้วิจัยไม่พบเห็นเลยว่าโรงสีชุมชนใดจะทำแผนช่วงชิงถูกค้ำแม่แต่แห่งเดียว

3. การบริหารจัดการ กรรมการ และสมาชิก

โรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดที่พบมีรูปแบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งบ้าง และเลือกตั้งบ้าง แล้วแต่ละชุมชนไป ส่วนใหญ่จำนวนกรรมการโดยเฉลี่ยแห่งละ 15 คน แต่บางแห่ง เช่น โรงสีชุมชนตำบลคงเดือย มีกรรมการโรงสีชุมชนถึง 27 คน และโรงสีชุมชนกลุ่มธนาคารน้ำใจ และโรงสีชุมชนบ้านทุ่งไผ่ ที่มีกรรมการ 28 และ 33 คน ตามลำดับ เนื่องจากกรรมการเป็นชุดเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์สัจจะที่มาจากหลายๆ หมู่บ้าน หรือ กรรมการโรงสีชุมชนบ้านห้วยตะโก เป็นกรรมการชุดเดียวกับกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กรรมการของโรงสีชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีเงินเดือน มีบางแห่งที่มีเบี้ยประชุม เช่น โรงสีชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย จำกัด หรือที่โรงสีชุมชนบ้านปอภารที่ระบุว่ากรรมการได้รับเงินเดือน 50 % ของรายได้ในแต่ละเดือน (กรรมการจำนวน 9 คน) นอกนั้นก็คาดหวังว่าจะได้รับเงินจากการปันผลปลายปี แต่ไม่ระบุชัดเจนว่าจะได้รับเป็นจำนวนเงินเท่าใด ดังนั้นกรรมการจึงต้องทำงานด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง ตามความเห็นยืนยันจากโรงสีกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม และโรงสีชุมชนกนช.บ้านโคกกลาง แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่าการเสียสละของกรรมการส่วนหนึ่งเป็นความเสียสละที่แท้จริง แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นความเสียสละที่แอบแฝง โดยได้รับการแลกเปลี่ยนและการสนองตอบในรูปของคะแนนนิยมทางการเมืองในการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. สจ. สส. และเงินเดือนที่ได้รับจากตำแหน่งการเมืองดังกล่าวก็มาชดเชยกับการทำงาน จะเห็นชัดโดยเฉพาะตำแหน่งการเมือง ท้องถิ่น กรรมการโรงสีก็จะมีรายได้จากเงินเดือนการเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก อบต. ตามตำแหน่งทางการเมืองที่ดำรงอยู่ และบางแห่งทำให้เกิดสงสัยว่าน่าจะใช้ความเสียสละบังหน้าโดยแสวงหาผลประโยชน์ในลักษณะอื่น อาทิเช่น โรงสีชุมชนกนช. บ้านโคกกลาง กรรมการท่านหนึ่งเป็นทั้งนักการเมืองท้องถิ่นและผู้ปล่อยเงินกู้รายใหญ่ของหมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน โดยสมาชิกโรงสีเกือบทั้งหมดเป็นลูกหนี้และยังเป็นเจ้าของไร่ย่อยประมาณ 1,000 ไร่ ดังนั้นการเสียสละไม่รับเงินเดือนจากกรรมการโรงสีจึงเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของนักบุญเพื่อจะบังภาพของนายทุนอิทธิพลที่ปล่อยเงินกู้และรุกที่ป่าสงวนโดยทางราชการก็ยินยอมพร้อมใจด้วยเพราะได้ช่วยเหลือโครงการของทางราชการเป็นอย่างดี

นอกจากกรรมการจะทำหน้าที่หลักในด้านการบริหารจัดการโดยทั่วไปแล้ว หลายๆ แห่งกรรมการจะทำหน้าที่ลงไปคุมงานในโรงสีจริงเพียงไม่กี่คน เช่น โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา

บางแห่งเป็นกรรมการโดยตำแหน่งทางการปกครอง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นกรรมการโดยตำแหน่งซึ่งพบเห็นเป็นจำนวนมาก ลักษณะเช่นนี้ส่วนมากกรรมการมักจะไม่สนใจทำหน้าที่หรือให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง

ในส่วนของผู้นำหรือประธานกรรมการจะต้องทำงานด้วยความเสียสละ (จากความเห็นของกรรมการโรงสีชุมชนตำบลกระซอน) บางคนมีเจตนาดีมีความเสียสละแต่ขาดความรู้เรื่องโรงสี เช่น โรงสีชุมชนบ้านหนองคันทรอง แต่ก็มีความช่วยเหลือของโรงสีชุมชนบางแห่ง เช่น โรงสีชุมชนพันชาติ ที่มีประธานที่มีความคล่องตัวและบริหารจัดการได้ดี ประกอบกับมีผู้ช่วยที่มีทักษะด้านค้าข้าวและคัดข้าว จึงทำให้การดำเนินงานโรงสีชุมชนเป็นไปได้ด้วยดี

มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่เกี่ยวกับกรรมการ เช่น คณะกรรมการไม่สามัคคี ไม่มีความเสียสละ กรรมการมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก และมักมีการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง คณะกรรมการและคนสีข้าวไม่มีประสบการณ์ และการบริหารจัดการไม่เป็นระบบ เช่น โรงสีชุมชนเทศบาลเสนางคนนิคม โรงสีชุมชนตำบลวังใหญ่ โรงสีชุมชนตำบลทาบ โรงสีชุมชนตำบลเมืองงาย และโรงสีชุมชนบ้านโคกสว่าง เป็นต้น

ด้านการบริหารจัดการ แม้กรรมการโรงสีชุมชนหลายแห่งจะมีจิตสำนึกที่เสียสละ มีอุดมการณ์ที่จริง แต่ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการตลาด รวมตลอดทั้งขาดแรงจูงใจที่จะเพิ่มผลผลิต ผู้วิจัยได้พบว่าโรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดที่พบเห็นไม่มีการวางแผนการบริหารและวางแผนการตลาดของโรงสี เช่น โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม แม้จะมีการลงทุนมากถึง 4 ล้านบาทก็ตาม โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภาจะมีการวางแผนก็เฉพาะการปลูกข้าวและแปรรูปขาย ส่วนการวางแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์นั้นส่วนใหญ่กรรมการและสมาชิกของโรงสีเกือบทุกแห่งขาดความเข้าใจทางธุรกิจ ดังจะเห็นได้ว่าไม่มีโรงสีใดทำการวางแผนการตลาดเพื่อช่วงชิงลูกค้าในตลาดเพื่อแข่งกับโรงสีของเอกชนในขนาดการผลิตเดียวกัน เช่น โรงสีเอกชนในเขตจังหวัดขอนแก่นมีการรับ-ส่งข้าวให้เรียบร้อยโดยชาวบ้านไม่ต้องมีการทะเลาะ แต่โรงสีชุมชนที่ใกล้เคียงก็ไม่ทำการแข่งขัน และบางโรงสีชุมชนเปิดดำเนินการเป็นบางวันเพื่อจะได้ไม่ไปแข่งขันกับโรงสีเอกชน เช่น โรงสีชุมชนฟาร์มสัมพันธ์กิจ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เปิดบริการให้ชาวบ้านเฉพาะวันจันทร์กับวันอังคาร เพราะมีโรงสีเอกชนรับจ้างอยู่ใกล้กัน กรรมการโรงสีชุมชนบางท่านก็ชอบพอกับเจ้าของโรงสีเอกชนนั้น ดังนั้นการเปิดสีข้าวให้ชาวบ้านเพียง 2 วันต่อสัปดาห์จึงเป็นการส่งสัญญาณว่ายอมตัดเนื้อของโรงสีชุมชนให้แก่โรงสีเอกชน เพราะแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนก็นำเช่นนั้น อีกทั้งกรรมการก็ไม่มีส่วนได้เสียด้วยนั่นเอง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พบว่าทุกโรงสีชุมชนจะไม่สนใจระบบธุรกิจ เพราะไม่มีความเสี่ยง

ใด ๆ ในการประกอบกิจการ และไม่มีภาระเรื่องต้นทุน เนื่องจากได้รับการสนับสนุนการเงินจากรัฐเป็นเงินให้เปล่า

รูปธรรมที่แสดงออกเช่นการเปิดทำงานไม่เต็มเวลานั้นก็ดี การไม่ใส่ใจต่อการบริหารจัดการก็ดี ผู้วิจัยได้พบคำตอบจากกรรมการทุกโรงสีโดยจะกล่าวตรงกันว่า “ถ้าเป็นทุนส่วนตัวจะไม่ทำเช่นนี้” ปัญหาการขาดความรับผิดชอบของกรรมการโรงสีชุมชนอีกมาก เช่น มักจะนำเงินทุนก้อนแรกก้อนใหญ่ไปลงทุนด้านอาคารมากเกินไปทำให้ทุนจม และขาดทุนหมุนเวียนซึ่งพบเป็นจำนวนมาก อีกทั้งบางแห่งก็ขาดแรงจูงใจเนื่องจากเป็นทุนของราชการตัวเองไม่มีส่วนได้เสีย เมื่อโรงสีชำรุดเสียหายก็ไม่ซ่อมแซม เช่น โรงสีชุมชนบ้านเต่าเล่า อำเภอบางซ้าย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใ้ตั้งมาปี 2544 พอเริ่มเปิดก็เสียหาย จากนั้นยังไม่เคยเปิดสีจนถึงวันที่ผู้วิจัยไปพบ โรงสีชุมชนตำบลเสาชิง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดวาทภัยต้นตาลหักฟาดลงกลางโรงสีก็ปล่อยให้ร้างไว้นั้น ทั้งหมคของปัญหาที่พบล้วนแต่มาจากคำตอบเดียวกัน คือ “ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน”

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โรงสีชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนและการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ เช่น ค่าใช้จ่ายในการจ้างคนสีข้าว ค่าใช้จ่ายในการซ่อมอุปกรณ์ ค่าไฟฟ้า และค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมตลอดถึงการคิดคำนวณกำไรขาดทุนก็จะคิดเฉพาะค่าใช้จ่ายจริง เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา และค่าจ้างเงินเดือนเท่านั้น โดยไม่มีโรงสีไหนเลยที่จะนำต้นทุนค่าเครื่องจักรและอาคารที่ทางราชการให้การสนับสนุนมานั้นมาคิดคำนวณด้วย

อย่างไรก็ตามก็ยังมีตัวอย่างโรงสีชุมชนที่มีการจัดการด้านระบบบัญชี การจัดทำบัญชีรายวัน และการทำบัญชีงบดุลอย่างเป็นระบบ เช่น โรงสีชุมชนตำบลดงใหญ่ และโรงสีชุมชนบ้านปอภาร โรงสีสหกรณ์เกษตรพิมาย เป็นต้น โดยเฉพาะโรงสีของสหกรณ์จะมีระบบกฎหมายควบคุมค่อนข้างเข้มแข็งกว่าโรงสีของกลุ่มทั่วไป

ในส่วนของสมาชิกของโรงสีชุมชน จำนวนสมาชิกแต่ละแห่งมีจำนวนแตกต่างกันตามขนาดหมู่บ้าน ตำบล และขนาดของโรงสี มีชุมชนตั้งแต่ขนาด 25 หลังคาเรือนขึ้นไป มีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 50 – 300 คน มีบางแห่งที่จำนวนสมาชิกมาก ได้แก่ โรงสีขนาดใหญ่ เช่น โรงสีชุมชน กนช.โคกกลาง จำนวน 525 คน และที่มีสมาชิกมากที่สุดได้แก่ โรงสีชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย จำกัด ปัจจุบันมีจำนวน 9,000 กว่าคน แต่ที่น่าสังเกตโรงสีชุมชนบางแห่งมีสมาชิกน้อยจนผิดปกติ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมหรือเขตความเจริญทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เป็นชุมชนใหญ่ เช่น เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรม ดังตัวอย่างโรงสีชุมชนบ้านมะงั่ว จังหวัดระยอง มีสมาชิก 8 คน โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด มีสมาชิก 15 คน โรงสีชุมชนหนองโสน จังหวัดตราด มีสมาชิก 30 คน โรงสีชุมชนกองทุนเทพราช จังหวัด

จะเชิงเทรา มีสมาชิก 20 คน ซึ่งเมื่อเปรียบกับจังหวัดในเขตภาคอีสานจะแตกต่างกันในขนาดของจำนวนสมาชิกมาก ซึ่งจำนวนสมาชิกนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกให้เห็นถึงการพังทลายของวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิมค่อนข้างจะชัดเจน

การระดมหุ้นจากสมาชิกมีตั้งแต่ 10 บาท (โรงสีชุมชนบ้านวังเก็ง) จนถึงหุ้นละ 5,000 บาท (โรงสีชุมชนบ้านห้วยตะโก) ที่จำเป็นต้องระดมหุ้นในอัตราสูงเพื่อรวบรวมเงินให้ได้เร็วโดยสมาชิกใช้วิธีกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน นอกนั้นส่วนใหญ่ราคาหุ้นจะอยู่ระหว่าง 50 - 100 บาท และจำกัดการถือหุ้นต่อคนไม่เกินระหว่าง 5 - 100 หุ้น มีโรงสีชุมชนจำนวนหนึ่งที่ไม่ระดมหุ้น เช่น โรงสีชุมชนตำบลหนองหลวงที่ไม่มีการระดมหุ้น เนื่องจากดำเนินงานโดย อบต. โรงสีชุมชนบ้านมะงั่ว ที่มีสมาชิกเพียง 8 คน

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้พบเกี่ยวกับเรื่องหุ้นนี้ เห็นว่าโรงสีชุมชนส่วนใหญ่สมาชิกจะถือหุ้นกันเล็กๆ น้อยๆ เนื่องจากความยากจน และการถือหุ้นถือได้ว่าเป็นตัววัดความสำเร็จเบื้องต้นของโรงสีชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการถือหุ้นเป็นไปโดยจิตสำนึก มิได้เกิดขึ้นโดยรูปแบบตามที่ทางราชการกำหนดไว้ โรงสีลักษณะนี้จะมีความเข้มแข็งยืนหยัดอยู่ได้ ผู้วิจัยได้พบว่าโรงสีชุมชนที่ไม่มีสมาชิกร่วมถือหุ้นด้วยมักจะล้มเหลว หรือที่มีสมาชิกถือหุ้นโดยรูปแบบตามที่ทางราชการกำหนดไว้ก็จะล้มเหลวเช่นกัน เพราะชาวบ้านคิดว่าลงทุนนิดเดียวคนละ 50 บาท หรือ 100 บาท เมื่อรวมเงินได้เพียงแค่ 10,000-20,000 บาท แล้วได้โรงสีราคา 1 ล้านบาท คิดแล้วคุ้ม แคนนำชุมชนก็จะทำการระดมทุนกันเป็นพิธี ลักษณะเช่นนี้พบทั่วไป

ในการสัมภาษณ์แต่ละแห่งไม่ค่อยมีการพูดถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือหน้าที่ของสมาชิกเท่าใดนัก โรงสีชุมชนที่มีการระบุให้ประชาชนมีส่วนร่วมชัดเจนมีไม่มากนัก ได้แก่ โรงสีชุมชนกองทุนบ้านใต้ ที่มีจำนวนสมาชิก 80 คน ทุกคนต้องสับเปลี่ยนกันมาทำหน้าที่เป็นเวรสีข้าวและขายข้าววันละ 2 คน

กิจกรรมที่ไม่มีการพูดถึงเลย ได้แก่ กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ การรายงาน หรือการชี้แจงกิจการของโรงสีต่อประชาชนและสมาชิก แต่ก็ยังมีโรงสีชุมชนบางแห่ง (ซึ่งน้อยมาก) ที่จัดทำแผนประชาสัมพันธ์ เช่น โรงสีชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย โรงสีชุมชนบ้านโนนยางที่ระบุว่ามีการประชุมสมาชิกทุกเดือน เป็นต้น

จากการออกสำรวจโดยสัมภาษณ์เจาะลึกจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการรวมทั้งการดำเนินการของกรรมการและสมาชิกของโรงสีชุมชนโดยทั่วไปยังเป็นอิสระเสรีโดยมิได้มุ่งเน้นผลประโยชน์โดยแท้จริงของโรงสีชุมชนหรือแม้แต่ผลประโยชน์ของชุมชนเองด้วย การบริหารจัดการโรงสีชุมชนจึงมีลักษณะเป็นกิจกรรมสาธารณะอย่างหนึ่งของชุมชนมากกว่าจะเป็นธุรกิจของชุมชนอย่างแท้จริง

4. ทูน แหล่งทุน และผลกำไร

4.1 ทูนและแหล่งทุน

ทูนในการดำเนินงานของโรงสีชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ในระยะริเริ่มโครงการคณะผู้ดำเนินการ และชุมชนส่วนใหญ่จะแสวงหาแหล่งทุนจากภายนอกที่มาสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งมีไม่กี่แห่งที่เริ่มต้นจากการระดมหุ้นจากสมาชิก ซึ่งการระดมทุนจากสมาชิกมักไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องหาแหล่งทุนมาสนับสนุนเพิ่มเติม แหล่งทุนส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานทางราชการ มีทั้งแบบให้เปล่าและให้กู้ยืม แต่ที่พบส่วนมากจะเป็นการให้เปล่า หน่วยงาน/องค์กร/กองทุนที่ให้การสนับสนุนที่พบมากที่สุด ได้แก่ โครงการงบประมาณระดับเศรษฐกิจของสำนักนายก รัฐมนตรีโดยให้เงินผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ผ่านไปที่ อบต. ตำบลละ 1 ล้านบาททุกตำบลระหว่างปี 2544 – 2546 ซึ่งเป็นงบให้เปล่า และบางส่วนประสานผ่านกองทุนเพื่อสังคม (ZIP) นอกนั้นจะพบโรงสีชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนทั่วไปหลากหลายหน่วยงานกระจายกระจาย แหล่งทุนนี้บ้าง แหล่งทุนนี้บ้าง ไม่ค่อยซ้ำกัน แต่ผู้สนับสนุนรายใหญ่ในช่วงระยะเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมายังเป็นรัฐบาล โดยจ่ายในรูปของเงินงบประมาณแผ่นดินที่ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ งบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค งบประมาณของกรมส่งเสริมการเกษตร งบประมาณสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย งบประมาณจากกองทุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (กนช.) ของกระทรวงมหาดไทย งบประมาณสนับสนุนจากใจกล้า ประเทศญี่ปุ่น งบประมาณโครงการเงินกู้มีયાชาว่าของรัฐบาลจากประเทศญี่ปุ่น สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงาน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กองทุนออมทรัพย์ในหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เงินยืมจากองค์กรท้องถิ่น กรมประชาสัมพันธ์ตามโครงการช่วยเหลือเกษตรกร เงินยืมจากวัด ฯลฯ

ทูนในการดำเนินงานโรงสีชุมชน ส่วนใหญ่หน่วยงานที่รับผิดชอบจะเป็น ผู้ประมุลจัดจ้างในการก่อสร้างอาคารและซื้อเครื่องจักรสีข้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นโรงสีที่ได้งบประมาณจากราชการผ่านหน่วยงานปกครอง ท้องถิ่น เช่น เทศบาล และ อบต. แล้ว เทศบาล และ อบต. จะเป็นผู้จัดการประกวดราคาและจัดจ้าง และที่พบเห็นมักจะเน้นการสร้างอาคารถาวรขนาดใหญ่เป็นหลัก ซึ่งจากการสังเกตเห็นน่าจะมีผลประโยชน์จากการตัดเปอร์เซ็นต์หน้าจากการประมูลงานการก่อสร้างเป็นแรงจูงใจ เพราะเจ้าของโครงการมักจะไม่สนใจการดำเนินงานของโรงสีว่าจะเปิดหรือจะปิด และโรงสีลักษณะนี้จะปิดกิจการ ตั้งแต่วันส่งมอบงาน ซึ่งโรงสีในโครงการของเทศบาล หรือ ของ อบต. หรือแม้กระทั่งของกระทรวงเกษตรฯ เอง การใช้

งบประมาณของทางราชการจะใช้ในวงเงินโดยเฉลี่ยแห่งละ 600,000 – 2,000,000 บาท หากเพิ่มทุนในการสร้างยุงฆางและลานตากข้าว จะต้องใช้ทุนมากขึ้นอยู่ระหว่าง 2,000,000 - 5,000,000 บาท

โรงเรียนกลางที่ทางราชการให้บสนับสนุน เช่น โรงเรียนชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม ใช้เงินลงทุนโรงเรียนและลานตากข้าวเป็นเงิน 2,763,000 บาท โรงเรียนชนตำบลคงเคียบใช้เงินลงทุนจากหลายแหล่ง ได้แก่ ทุนงบกระตุ้นเศรษฐกิจ ทุนจากสำนักงานคณะกรรมการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและการระดมหุ้นเพื่อใช้ในการสร้างโรงเรียน ยุงฆาง ขนาด 500 เกวียนและลานตากข้าว 4,000 ตารางเมตร เป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 6 ล้านบาทเศษ โรงเรียนเล็ก เช่น โรงเรียนชุมชนตำบลหนองกระเจา โรงเรียนชุมชนตำบลหนองหลวง โรงเรียนชุมชนตำบลท่าบง และโรงเรียนกว่า 10 โรงเรียนในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และในเขตภาคเหนือและภาคอีสาน ทั้งอาคารและเครื่องจักรจะใช้เงินอยู่ในวงเงินประมาณ 1,000,000 บาท เป็นต้น

4.2 ผลกำไร

โรงเรียนชุมชนทุกแห่งมีกำไรน้อยไม่พอแก่การขยายตัวทางธุรกิจด้วยตนเองหลายแห่งขาดทุนและปิดตัวเองไป ในบรรดาโรงเรียนชุมชนทุกแห่งที่แจ้งต่อผู้วิจัยว่ามีกำไรนั้นก็ปรากฏว่าทุกโรงเรียนมีวิธีการคำนวณกำไรที่ไม่เป็นไปตามระบบธุรกิจ กล่าวคือ จะไม่นำเงินต้นทุนตัวอาคารโรงเรียนและเครื่องจักรที่ได้เปล่าโดยการสนับสนุนจากรัฐมาคำนวณเป็นต้นทุนด้วย เช่น โรงเรียนชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม มีกำไรอยู่บ้าง แต่ยังไม่เคยปีนผลกำไรให้ผู้ถือหุ้นประธานโรงเรียน ให้ข้อคิดเห็นว่า “หากคิดค่าใช้จ่ายรวมเงินทุนที่ได้เปล่าจากรัฐเป็นเสมือนหนึ่งเงินที่กู้มาลงทุนด้วยแล้วกำไรจะไม่คุ้มกับการลงทุน” เช่นเดียวกับโรงเรียนชุมชนอื่น ๆ ที่ยืนยันเช่นนี้ เช่น โรงเรียนชุมชนตำบลคงใหญ่ โรงเรียนชุมชนตำบลกระซอน โรงเรียนชุมชนกุ้ยบ้านอง โรงเรียนชุมชนบ้านท่าตะเภา เป็นต้น โรงเรียนบางแห่งแม้จะมีกำไร แต่ไม่ใช่จากการทำธุรกิจข้าว เช่น โรงเรียนชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย จำกัด ถึงแม้จะเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่และน่าจะเป็นโรงเรียนชุมชนต้นแบบ แต่จากการคิดคำนวณรายได้ – รายจ่าย ก็ไม่อาจจะระบุได้ว่าเกิดผลกำไร เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของกลุ่มเป็นกำไรจาก กิจกรรมอื่นที่มีได้เกิดจากการทำธุรกิจข้าว หากแต่กำไรหลัก ๆ ได้จากการปล่อยเงินกู้ที่ได้รับจาก ธกส. นำไปให้สมาชิกกู้ยืมอีกทอดหนึ่ง โดยได้ส่วนต่างของดอกเบี้ยมาเลี้ยงกิจการของสหกรณ์

ที่น่าแปลกใจมากที่สุดก็คือโรงเรียนชุมชนที่ได้รับการยกย่องมากจากปัญญาชน โดยนำเสนอผลงานความสำเร็จเป็นหนังสือเผยแพร่สู่สาธารณชน อย่างเช่น โรงเรียนชุมชนชมรมรักษ์ธรรมชาติ ตำบลนาโตะ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และโรงเรียนกลุ่มเกษตรกรทำนาบากรือ ตำบลบากรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ก็อยู่ในกรอบวิธีคิดทางธุรกิจแบบเดียวกันคือไม่ได้นำ

เงินค่าก่อสร้างตัวอาคารและเครื่องจักรที่ได้รับสนับสนุนจากส่วนราชการมาคิดคำนวณเป็นต้นทุนด้วยเหมือนกัน

โรงสีชุมชนตำบลกุยบ้านอง โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่น้ำท่างาม และอีกหลายโรงสีได้ให้ข้อมูลตรงกันว่าหากคิดค่าใช้จ่ายในระบบธุรกิจนั้นตั้งแต่คิดเงินลงทุนตัวอาคารและเครื่องจักรเป็นดอกเบี้ยเงินกู้ และคิดค่าใช้จ่ายต่างๆ อาทิเช่น ค่ารถเดินทางไปซื้ออะไหล่เครื่องจักร รวมทั้งค่าแรงเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิและราชการที่มาช่วยเหลือโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนรวมเป็นค่าใช้จ่ายด้วยแล้ว กรรมการส่วนใหญ่จะพูดตรงกันว่า “การลงทุนทำโรงสีชุมชนไม่คุ้มค่าเลย”

ส่วนโรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา ระบุว่า การคิดกำไรขาดทุนไม่ได้คิดรวมเงินลงทุนที่หน่วยงานราชการ/องค์กรการกุศล มาช่วยสนับสนุนมาเป็นต้นทุนด้วย

สำหรับโรงสีชุมชนตำบลหนองหลวง ซึ่งดำเนินงานโดย อบต. ไม่สามารถรู้ต้นทุนกำไร หรือ ขาดทุนได้ เพราะมีการนำงบประมาณของ อบต. ไปสนับสนุนค่าใช้จ่ายของการดำเนินงานตลอดเวลา

นอกจากนี้โรงสีชุมชนหลายแห่ง เช่น โรงสีชุมชนบ้านหนองคันทรัง มีการลงทุนไปแล้ว โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก อบต. เป็นเงิน 750,000 บาท แต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากนำเงินไปสร้างอาคารเป็นส่วนใหญ่ และจัดซื้อเครื่องสีข้าว แต่ไม่อาจใช้งานได้

การคิดคำนวณผลกำไรแม้จะมีบางโรงสีชุมชนพยายามนำเสนอผลกำไรในรูปแบบของชุมชนเข้มแข็งแทนผลกำไรทางตัวเงินก็จริง แต่ก็ปรากฏผลน้อยกว่าโรงสีชุมชนได้มีบทบาทโดยตรงในการสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง

จะเห็นได้ว่าการทำธุรกิจโรงสีชุมชนเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงสีชุมชนที่ได้รับงบประมาณของทางราชการช่วยเหลือในการลงทุน หรือใช้งบประมาณเข้าสนับสนุนค่าใช้จ่ายเป็นรายวัน เช่น โรงสีของ อบต. หนองหลวง อำเภอท่าตะโก ก็ดีนั้น ได้กลายเป็นธุรกิจแบบราชการ หรือนัยหนึ่งคล้ายกับการทำงานของกระทรวง ทบวง กรม ที่ไม่สามารถจะคิดคำนวณต้นทุนกำไร - ขาดทุนที่เป็นจริงได้เลย

5. ค่าบริการในการรับจ้างสีข้าวและรายได้อื่นๆ ของโรงสีชุมชน

โรงสีชุมชนที่เปิดบริการรับจ้างสีข้าวเพื่อให้สมาชิกนำไปบริโภคนั้นเกือบทั้งหมดจะเก็บเฉพาะรำ ปลายข้าว เป็นค่าบริการเท่านั้น

รำข้าว ปลายข้าว และแกลบ เป็นส่วนที่โรงสีชุมชนขายเป็นรายได้มาใช้เป็นค่าไฟฟ้าและค่าจ้างแรงงาน และการขายปลายข้าว รำข้าว นี้ ส่วนใหญ่ก็จะขายทั่วไปให้แก่สมาชิก พ่อค้า หรือคนภายนอกใครก็ได้ที่สนใจ โดยไม่มีกำหนดหลักเกณฑ์เป็นพิเศษว่าจะต้องขายให้แก่คนในชุมชนเพื่อนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน

สำหรับโรงสีที่มียุ่งฉาง ลานตากข้าวและตาชั่งก็จะเกิดรายได้เสริมเพิ่มขึ้นจากค่าจ้างสีข้าว โดยจะคิดค่าบริการรับฝากข้าวในยุ่งฉาง ค่าใช้ลานตากข้าว และค่าใช้เครื่องชั่งซึ่งจะรวมเป็นรายได้ของโรงสีอีกส่วนหนึ่งด้วย เช่น โรงสีชุมชนบ้านบัวยาง โรงสีชุมชนตำบลหนองกระเจา แต่ค่าเช่าก็จะน้อยมากอยู่ระหว่าง 5-10 บาท ต่อเกี่ยวนต่อครั้ง ซึ่งจะไม่คุ้มค่าลงทุนเลย เพราะลานตากข้าวก็ดี ยุ่งข้าวก็ดี ต้องใช้งบอยู่ระหว่าง 5 แสน ถึง 1 ล้านบาทโดยประมาณ ขนาดของยุ่งฉางก็มีขนาดแตกต่างกันไป ถ้าเป็นขนาดเล็กเก็บข้าวได้ประมาณ 5 เกวียน เช่น โรงสีชุมชนบ้านท่าวังโปร่ง แต่บางแห่งขนาดใหญ่เก็บข้าวได้ประมาณ 10 เกวียน เช่น โรงสีชุมชนตำบลดงใหญ่ และบางโรงสีชุมชน เช่น โรงสีชุมชน กนช. บ้านโคกกลาง จะมียุ่งฉางของหมู่บ้านซึ่งเป็นธนาคารข้าวตั้งอยู่ก่อนหน้าที่จะมีโรงสีชุมชนแล้ว จากการวิจัยจะพบว่ายุ่งฉาง ลานตากข้าว และเครื่องชั่งจะมีเป็นส่วนน้อย และจากที่ผู้วิจัยได้พบเห็น ลานตากข้าวยุ่งฉาง และตาชั่ง ที่จะเป็รายได้เสริมของโรงสีชุมชนนั้น ก็มีได้มีการวางแผนจัดการที่จะทำให้เกิดการใช้งานอย่างเต็มที่เพื่อจะได้มีรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำจากการลงทุนแต่อย่างใด

มีโรงสีชุมชนบางแห่ง แต่เป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่คิดค่าบริการสีข้าวเป็นเงินสด เช่น คิดกระสอบละ 5 บาท รวมทั้งเอารำและปลายข้าวด้วย เช่น โรงสีชุมชนตำบลเมืองนะ และโรงสีชุมชนหน้าควน จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

นอกจากรับจ้างสีข้าวโดยได้ค่าตอบแทนเป็นรำข้าวและปลายข้าว โดยนำรำข้าวและปลายข้าวขายให้แก่สมาชิกแล้ว โรงสีชุมชนยังมีวิธีหารายได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิเช่น บางโรงสีชุมชนมีทุนในการซื้อข้าวมาสีขายเอง (โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม โรงสีชุมชนบ้านบัวยาง) บางโรงสีใช้วิธียืมข้าวจากสหกรณ์มาสีขายให้แก่ประชาชนทั่วไปและหน่วยงานต่างๆ (โรงสีชุมชนพันชาติ) ในส่วนของโรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภาใช้วิธีเช่านาสำหรับปลูกข้าวแล้วนำข้าวเปลือกมาสีขาย โรงสีชุมชนศูนย์สาริตคกองทุนหมู่บ้านโนนคำหารายได้โดยให้สมาชิกกู้ยืมเงิน และโรงสีชุมชนบ้านทุ่งไชย โรงสีชุมชนบ้านโคกกรอกหารายได้เสริมโดยเพิ่มมูลค่าจากผลพลอยได้โดยใช้วิธีจัดตั้งโรงเล็้งหมู แล้วนำผลผลิตจากโรงสี ได้แก่ รำและปลายข้าวไปเลี้ยง

กิจกรรมหารายได้อื่น ๆ ของโรงสีชุมชน ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ (โรงสีชุมชนบ้านดงใหญ่) ส่วนโรงสีชุมชนขนาดใหญ่ เช่น โรงสีชุมชนสหกรณ์เกษตรพิมาย จำกัด

ได้จัดตั้งหน่วยงานบริการให้สมาชิกฝากข้าวขาย เลี้ยงสัตว์ โรงผสมอาหารสัตว์ และปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิก บางโรงสีใช้วิธีแบบเล่นหุ้นข้าวเปลือก คือ ให้สมาชิกนำข้าวเปลือกมาฝากไว้กับโรงสีแล้วรอดูราคาตลาดว่าจะขึ้นหรือลงในอนาคต แล้วจึงตกลงซื้อขายกัน พร้อมทั้งคิดคำนวณหักค่าจ้างลงไปพร้อมด้วย

สำหรับงานบริการด้านการขายของโรงสีชุมชนที่มีให้แก่ลูกค้าและสมาชิกนั้นมีน้อยมาก ได้แก่ การบริการรถรับ-ส่งข้าว ที่ระบุในการสัมภาษณ์ ได้แก่ โรงสีชุมชนบ้านปอการที่มีรถกระบะเก่า ๆ ให้บริการ ส่วนโรงสีชุมชนตำบลละเหย จะมีบริการรถสามล้อถีบบริการรับ-ส่งข้าวให้สมาชิก เป็นต้น

หากจะพิจารณาถึงความหลากหลายทางความคิดในการหารายได้ของกรรมการโรงสีชุมชนแล้วจะเห็นถึงจิตสำนึกที่กล้าต่อสู้ของชาวบ้านส่วนหนึ่งที่น่าสรรเสริญ โดยพยายามดิ้นรนในการหารายได้ เพียงแต่โอกาสเปิดช่องทางให้น้อย

6. ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานโรงสีชุมชน

ในการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับโรงสีชุมชน ได้รับคำตอบเกี่ยวกับสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงสีชุมชนที่เหมือนกันเกือบทั้งหมดทุกโรงสี คือ ปัญหาการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิก นอกจากนั้นได้แก่ ปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียน โดยกรรมการส่วนมากเสนอว่าโรงสีจะขาดเงินทุนหมุนเวียนในการจัดซื้อข้าวเปลือกมาสีขาย (โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม, โรงสีชุมชนตำบลคงใหญ่, โรงสีชุมชนตำบลกุยบ้านอง โรงสีชุมชนบ้านทุ่งไชย โรงสีชุมชนบ้านหนองทับม้า และโรงสีชุมชนบ้านโคกสว่าง และอื่นๆ)

อุปสรรคที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ได้พบเห็น ได้แก่ การบริหารจัดการเงินไม่เป็นระบบ เช่น ใช้เงินลงทุนด้านอาคารมากเกินไปในระยะเริ่มต้นของธุรกิจจึงมีผลกระทบต่อขาดเงินทุนหมุนเวียนด้านอื่นๆ (โรงสีชุมชนตำบลเมืองงาย โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา) แต่มีข้อสังเกตว่าบางโรงสี เช่น โรงสีชุมชนกลุ่มธนาคารน้ำใจมีปัญหาเรื่องการขาดเงินทุนหมุนเวียนเหมือนกันแต่กลับมีเงินทุนที่จะพาสมาชิกไปดูงาน โดยมีหน่วยราชการเป็นผู้เสนอโครงการ ทำให้เห็นปัญหาที่แท้จริง คือ การบริหารโรงสีชุมชนตามความเข้าใจของกรรมการและของหน่วยราชการมิได้บริหารโรงสีในแนวทางธุรกิจที่แท้จริง หากแต่เป็นการบริหารงานในลักษณะกิจกรรมหรือเป็นงานอาสาสมัครของทางราชการมากกว่า

ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการ โรงสีชุมชนบ้านบัวยาง บอกว่า คุณภาพการจัดการของโรงสีชุมชนไม่ดีเท่าของเอกชน ส่วนโรงสีชุมชนบ้านโคกสว่าง ระบุว่า การบริหารจัดการ

ไม่เป็นระบบ รวมทั้งการแก้ปัญหาที่ไม่ทันการณ์ เนื่องจากต้องผ่านระบบคณะกรรมการ (โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม) บริการไม่ทันความต้องการของสมาชิก (โรงสีชุมชนบ้านโนนยาง, โรงสีชุมชนบ้านผาลาด) นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการตลาด (โรงสีชุมชนบ้านหนองทับม้า) ไม่มีการวางแผน (โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำไร่ทำงาม และ โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา) ไม่มีการจัดทำบัญชีรับจ่ายอย่างปกติ (โรงสีชุมชนบ้านท่าวังโปร่ง)

ในส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับกรรมการ หลายๆ โรงสียืนยันตรงกันว่ากรรมการไม่มีประสบการณ์ และทักษะทางธุรกิจ (โรงสีชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำนาพระดัด โรงสีชุมชนตำบลเมืองงาย) ขาดทักษะด้านการบริหาร และการตลาด (โรงสีชุมชนบ้านทุ่งไชย) บางแห่งไม่มีความรู้เรื่องคุณภาพของข้าว (โรงสีชุมชนตำบลกุกบ้านอง)

นอกจากนี้ กรรมการโรงสีชุมชนถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานบริหาร และพัฒนาโรงสีชุมชน หากแต่ปรากฏว่าบางโรงสีชุมชนกรรมการไม่มีความสามัคคี ไม่มีความเสียสละ มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีเรื่องการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง (เช่น โรงสีชุมชนตำบลวังใหญ่ โรงสีชุมชนตำบลท่าบง โรงสีชุมชนเทศบาลเสนางคนิกม โรงสีชุมชนบ้านสระกำแพง อำเภอยะใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และอีกหลายแห่ง) การพัฒนาโรงสีชุมชนให้เข้มแข็งจึงเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกรรมการเองแล้วยังมีปัญหาด้านขาดแรงจูงใจ ทั้งนี้เนื่องจากโรงสีชุมชนส่วนมากเป็นโรงสีขนาดกลางและขนาดเล็กมีผลผลิตต่ำเป็นปัญหาพื้นฐานอยู่แล้วจึงเป็นผลให้มีรายรับต่ำไม่เพียงพอที่จะมาแบ่งปันเป็นค่าตอบแทนให้แก่กรรมการและสมาชิก อีกทั้งสมาชิกส่วนใหญ่เกือบทุกโรงสีชุมชนไม่ให้ความสนใจต่อกิจการของโรงสีจะเอาแต่ประโยชน์ เช่น จะขายข้าวให้โรงสีในราคาสูงโดยไม่ให้หักสิ่งเจือปนและความชื้น จะรอแต่เงินปันผลเท่านั้น ซึ่งข้อมูลนี้กรรมการโรงสีเกือบทุกโรงสีเล่าให้ผู้วิจัยฟังตรงกัน เช่น โรงสีชุมชนกุกบ้านอง จังหวัดกำแพงเพชร โรงสีชุมชนบ้านนอกทุ่ง จังหวัดพัทลุง เป็นต้น นอกจากนี้กรรมการเองจะทำงานมากหรือน้อยก็ได้รับผลตอบแทนเท่าๆ กัน และไม่คุ้มกับเวลาที่ลงไป ซึ่งเป็นผลโดยตรงทำให้กรรมการขาดความกระตือรือร้น

ปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรรมการ ได้แก่ ปัญหาช่วงเปลี่ยนกรรมการใหม่ และปัญหาที่ยังไม่ได้เลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร (เช่น โรงสีชุมชนตำบลปากจั่น โรงสีชุมชนตำบลบ้านแพรก และโรงสีชุมชนบ้านสระกำแพง เป็นต้น) จึงทำให้การดำเนินงานโรงสีชุมชนชะงัก และไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

ปัญหาอาคารสถานที่ มีเพียงบางแห่งที่ระบุว่าตั้งอยู่ห่างจากชุมชน (เช่น โรงสีชุมชนบ้านโคกสว่าง) แต่แม้กระนั้น โรงสีที่ตั้งใกล้ชุมชนก็ไม่ประสบความสำเร็จก็มีจำนวนมาก ดังนั้นสถานที่ตั้งจึงมิใช่ปัจจัยชี้ขาดของความสำเร็จ

ส่วนปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ส่วนใหญ่ระบุว่าขาดสำหรับการรับ-ส่งข้าวให้สมาชิก และเป็นจุดอ่อนหากเปรียบเทียบกับโรงสีของเอกชนซึ่งมีบริการด้านนี้ แต่ปัญหาที่พบบ่อยได้แก่ เครื่องจักรมักชำรุดเสียหาย จำเป็นต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ อีกทั้งกรรมการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มีความรู้และทักษะทางด้านนี้ ต้องเสียค่าใช้จ่ายแรงงานและเสียเวลาที่ต้องคอยช่างกว่าจะมาซ่อมจึงไม่ทันการณ์ แต่ครั้งจะจ้างช่างประจำก็จะมีค่าไม่คุ้มเพราะเป็นโรงสีเล็ก และปัญหาสำคัญคือ เมื่อเครื่องจักรชำรุดเสียหายบ่อยครั้งโรงสีชุมชนจึงต้องเปิดๆ ปิดๆ ลูกค้าจึงต้องนำข้าวไปสีกับโรงสีอื่น นานเข้าก็เสียลูกค้าไปโดยอัตโนมัติ บางแห่งเสียบ่อยจนเมื่อ ไม่มีการซ่อม จึงไม่สามารถเปิดดำเนินการได้อีกต่อไป (เช่น โรงสีชุมชนตำบลคอนหมื่นนาง โรงสีชุมชนตำบลเสาชาง และโรงสีชุมชนตำบลท่าบอง เป็นต้น)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาขาดเครื่องชั่ง (เช่น โรงสีชุมชนบ้านท่าตะเภา) ไม่มีไฟฟ้า (เช่น โรงสีชุมชนตำบลโรงช้าง) มีไฟฟ้าแต่ดับบ่อย (เช่น โรงสีชุมชนตำบลเมืองนะ) หรือขาดวัตถุดิบ ขาดข้าวที่มีคุณภาพ (เช่น โรงสีชุมชนตำบลกฤษบ้านอง โรงสีชุมชนบ้านทุ่งไชย) รวมทั้งปัญหาที่โรงสีชุมชนสีข้าวคุณภาพไม่ดีไม่สวย (เช่น โรงสีชุมชนตำบลบางประแดง และอื่นๆ)

7. โรงสีเอกชนในชุมชน

เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิจัยโรงสีชุมชน และหาแนวทางในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษากิจการและการดำรงอยู่ของโรงสีเอกชนในชุมชนประกอบเปรียบเทียบกับโรงสีชุมชนด้วย ซึ่งโรงสีเอกชนที่ผู้วิจัยศึกษานี้มีทั้งโรงสีขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยกระจายการเก็บตัวอย่างทั้งในชุมชนที่ห่างไกลความเจริญและที่ใกล้ความเจริญ ส่วนโรงสีเอกชนขนาดใหญ่ที่ทำธุรกิจการรับซื้อข้าวเปลือกเก็งกำไร หรือนำข้าวเปลือกไปสีเป็นข้าวสารออกจำหน่ายนั้น แม้โดยทั่วไปจะไม่ใช้คู่แข่งกับโรงสีชุมชนก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็นำมาศึกษาเปรียบเทียบประกอบเพื่อให้เห็นถึงเทคนิคการดูแลเครื่องจักรเพื่อให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งถือเป็นหัวใจของการผลิตที่จะทำให้การสีข้าวมีคุณภาพและทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำลง รวมตลอดทั้งให้เห็นถึงมุมมองของ ผลกำไรที่แท้จริงของโรงสีว่าอยู่ที่ไหน? นอกจากนี้เพื่อให้เห็นถึงฐานะของเจ้าของ โรงสีเอกชนในระยะเริ่มต้นก็มีการขาดแคลนทุนยิ่งกว่าโรงสีชุมชนเสียอีก โดยส่วนใหญ่ในระยะเริ่มต้นเจ้าของโรงสีเป็นคนยากจนที่อยู่ในชุมชนเดียวกับที่มีโรงสีชุมชนตั้งอยู่ด้วย เมื่อเปรียบเทียบฐานะแล้ว เจ้าของโรงสีเอกชนแล้วยังยากจนกว่ากรรมการโรงสีชุมชนเสียอีก เพราะกรรมการโรงสีชุมชนส่วนใหญ่ที่พบนั้นส่วนมากเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และผู้นำเกษตรกรที่เคยเดินทางไปประชุมทั่ว

ประเทศและในต่างประเทศมาแล้ว เจ้าของโรงสีบางรายเป็นชาวเขาที่มีฐานะยากจนและมีวัฒนธรรมการรับรู้น้อยกว่าคนในพื้นที่ราบและกรรมการโรงสีชุมชนมากแต่ก็ยังช่วยเหลือตัวเองโดยไม่รอฟังรัฐ รวมตลอดทั้งเงินทุกบาททุกสตางค์ในการลงทุนโรงสีเอกชนก็ไม่มีใครช่วยเหลือต้องใช้วิถีทางธุรกิจทั่วไป คือต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบไปซื้อ ดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายก็แพงกว่าดอกเบี้ยธนาคารหรือดอกเบี้ยกองทุนหมู่บ้านเสียอีก แต่โรงสีเอกชนมักจะอยู่รอดซึ่งต่างจากโรงสีชุมชนที่ฐานะกรรมการก็ดีกว่า มีการรับรู้ทางสังคมการเมืองมากกว่า เงินลงทุนก็ได้ฟรี แต่ก็ไม่รอด แต่แม้กระนั้นโรงสีเอกชนบางแห่งก็ยืนอยู่ไม่ได้เหมือนกัน แต่ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จของโรงสีเอกชนก็ได้ให้บทเรียนที่ดีซึ่งจะได้นำมากล่าวต่อไปนี้

- โรงสีของป้าคำ ตั้งอยู่เลขที่ 12 หมู่ที่ 9 บ้านสันทรายมูล ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ตั้งเมื่อปี 2518 เมื่อเริ่มตั้งป้าคำอายุ 28 ปี เป็นคนยากจน ปัจจุบันอายุ 53 ปี ปัจจุบันมีฐานะระดับปานกลาง เป็นโรงสีเอกชนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับโรงสีชุมชนธนาคารน้ำใจ ที่อำเภอแม่ทา ป้าคำได้ต่อสู้เพื่อก่อตั้งโรงสีด้วยลำแข้งของตนเอง และด้วยความยากลำบากยิ่งกว่าโรงสีชุมชนหลายเท่า พบอุปสรรคก็แก้ปัญหาได้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่กรรมสิทธิ์ในการถือครองปัจจัยการผลิต กล่าวคือ โรงสีเอกชนเป็นของตัวเอง กำไรเป็นของตัวเอง โรงสีชุมชนเป็นของส่วนรวม กำไรต้องนำไปแบ่งกัน ดังนั้นป้าคำจึงทำงานหนักเพื่อตัวเองไม่ต้องเกี่ยงงอนกับใคร โรงสีเปิดรับสีข้าวให้แก่ชาวบ้านไม่มีวันหยุด ตั้งแต่ 6 โมงเช้า ปิด 6 โมงเย็น แต่ถ้าวันไหนมีลูกค้ามากก็เปิดสีข้าวจนถึงสองทุ่ม และจากความเป็นเจ้าของก็หมั่นดูแลรักษาเพื่อยืดอายุการใช้งานของเครื่องจักร ดังนั้นทุกครั้งที่สีข้าวต้องอัดจารบีก่อนจะทำให้เครื่องจักรคงทน ความสำเร็จของการทำโรงสีของป้าคำก็คล้ายกับโรงสีเอกชนบ้านถ้ำของนายจรัส คำธारा ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลหนองหนาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งทำกิจการโรงสีขนาดเล็กมา 30 กว่าปีแล้ว ปัจจุบันอายุ 75 ปี ดังเดิมเป็นชาวนายากจนเช่นกัน อยู่ที่ลำพูนทำนา 30 กว่าไร่ นายจรัสได้อธิบายให้เห็นถึงวิถีคิดค่าสีข้าวที่ผันแปรไปตามสถานการณ์ว่าแต่ดั้งเดิมจะคิดค่าสีหาบละ (1 หาบ = กระบุง 2 ลูก) 5 บาท โดยไม่เอาปลายและรำข้าวเลย แต่ถ้าให้รำด้วยจะคิดค่าบริการเพียงหาบละ 2 บาท ในระยะหลังคิดข้าวเป็นกระสอบปึก (ตามสภาพการขนส่ง เพราะไม่มีใครหาบข้าวมาสีแล้ว) กระสอบละ 15 บาท โดยไม่เอาอะไรเลย แต่ถ้าเอาปลายข้าวและรำข้าวไว้จะคิดกระสอบละ 5 บาท แต่ถ้าอยู่นอกฤดูกาลมีข้าวมาสีน้อยก็จะสีให้ฟรีโดยขอแต่รำข้าวเท่านั้นเพื่อจะเอามาเลี้ยงหมู เพราะต้องการระดมให้คนเอาข้าวมาสีให้มาก ๆ ในฤดูขาดแคลนข้าว แต่หยุดดำเนินการมา 2 ปีแล้ว เพราะปัจจุบันค่าไฟฟ้าแพงไม่คุ้มและงานก็น้อยลงเนื่องจากชาวนาปลูกข้าวแล้วส่วนใหญ่ขายหมดไม่ได้เก็บไว้สีกิน ปัจจุบันก็มีฐานะส่งลูกเรียนจบปริญญาทุกคน

แต่แม้โรงสีเอกชนขนาดเล็กและขนาดกลางจะรับจ้างสีข้าวให้ชาวบ้านใช้บริโภคมะ จะมีความขยันขันแข็งในการทำงานจะประหยัดมัธยัสถ์อย่างไรก็ตามก็ยากจะยืนอยู่ได้ด้วยปัญหาอย่าง เดียวกันกับโรงสีชุมชน ประการสำคัญคือเกษตรกรเปลี่ยนวิธีการผลิตแล้ว กล่าวคือ จะปลูกข้าว ขายเป็นสินค้าแล้วซื้อข้าวสารมากินมากกว่าที่จะเก็บข้าวไว้บริโภค ดังนั้นกิจการโรงสีเอกชนใน เขตธุรกิจการค้าก็จะลดบทบาทลง เช่น โรงสีของนายภู เป็นสิริ ตั้งอยู่เลขที่ 23 หมู่ที่ 1 ตำบล ท่าไม้ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นโรงสีขนาดเล็กสีได้วันละ 3-5 เกวียน เครื่องจักร ของโรงสีใช้น้ำมัน นายภูเล่าว่าแต่เดิมที่ตั้งของโรงสีนี้อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ไม่มีไฟฟ้าใช้ ตนกับ นางสำรวย เป็นสิริ ภรรยาได้คิดตั้งโรงสีขึ้นมาเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว อาชีพเดิมคือทำนา กิจการ ดำเนินมาด้วยดีจนหมดหนี้สิน แต่ปัจจุบันเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปโดยนายภูก็เล่าว่า “ปัจจุบัน งานน้อยลงแต่ยังพอมี เพราะชาวนาส่วนใหญ่ไม่ได้ปลูกข้าวไว้กิน เขาทำข้าวนาปรังกัน เม็ดข้าว มันแข็ง ก็มีคนปลูกข้าวกินอยู่ส่วนหนึ่ง” โรงสีบางแห่งก็ต้องปิดกิจการ เช่น กรณีโรงสีของ นายเส็ง ตั้งอยู่เลขที่ 22 หมู่ที่ 4 บ้านคร้อเรียงราย ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัด นครสวรรค์ เป็นโรงสีขนาดกลาง สีได้วันละ 15 เกวียน ตั้งมานานกว่า 30 ปี แต่ปิดกิจการมา นานกว่า 5 ปีแล้ว นายเส็งเล่าว่า “เนื่องจากเด็กหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในเมืองกันหมดเหลือแต่คน แก่อยู่บ้านซื้อข้าวจากตลาดกินกันนิด ๆ หน่อย ๆ ถูกกว่า ข้าวที่ชาวบ้านทำ การทำนาก็เปลี่ยนไป หมด ชาวนาใช้รถเกี่ยวข้าว ปัจจุบันมีโรงสีที่ทันสมัยเกิดขึ้นมาก ถนนก็สะดวก ที่ตั้งของโรงสี ของผมก็ไม่สะดวกในการขนส่ง เนื่องจากโรงสีตั้งติดคลอง เพราะเมื่อก่อนไม่มีถนนชาวนาขนข้าว มาทางคลอง และชาวนาทุกวันนี้ก็ทำข้าวนาปรังกันเกือบหมด ทำแล้วขายข้าวให้โรงสีหมด ไม่มี ใครเก็บข้าวเอามาสีกินแล้ว”

โรงสีเอกชนที่เกิดขึ้นใหม่ในเขตชนบทที่ห่างไกลด้วยทุนของตนเองโดยไม่รอความ ช่วยเหลือจากรัฐยังสามารถจะเกิดได้ซึ่งเป็นรูปธรรมที่น่าศึกษา ได้แก่ โรงสีชาวเขาบ้านมั่งก๊วะ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 ตำบลแม่จันทร์ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เจ้าของชื่อนายอุทัย เยี่ยมยอดพนา อายุ 37 ปี เป็นชาวกะเหรี่ยง เดิมชื่อนายเพื่อง ได้ตั้งโรงสีขึ้นประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา (ประมาณ ต้นปี 2547) โดยซื้อเครื่องจักรเก่าที่ใช้ระบบ น้ำมันเนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลไม่มีไฟฟ้าใช้ ซื้อ มาจากที่อำเภอแม่สอด เป็นเงิน 35,000 บาท เป็นเครื่องสีขนาดเล็กสีได้ประมาณ 200 ถัง (ประมาณ 2 เกวียน) ต่อวัน แต่ต้องเดินเครื่อง 24 ชั่วโมง แต่เขาสีแค่ 6 โมงเช้าถึง 6 โมงเย็น ได้วันละประมาณ 100 ถัง นายอุทัย เล่าว่า “ไม่เคยมีประสบการณ์โรงสีเลย ซ่อมเครื่องไม่เป็น เครื่องเคยเสียครั้งหนึ่งต้องขนไปซ่อมที่อำเภอแม่สอดเสียค่าใช้จ่ายไป 7 พันกว่าบาท หากเสียอีกที ก็จะไม่เลิกเพราะไม่มีเงินซ่อมแล้ว”

โรงสีนี้ตั้งอยู่ในเขตป่าเขาห่างไกลจากตัวอำเภออู่เมียงมาก ไม่มีถนน อาศัยทางเกวียนที่วิ่งใช้ในหมู่บ้าน ฤดูฝนรถวิ่งไม่ได้ โรงสีเอกชนแห่งนี้เป็นอุทากรณ์อย่างที่ว่าแม้แต่ชาวเขาที่ยากจนกว่าคนไทยในพื้นที่ราบ อีกทั้งมีวัฒนธรรมการรับรู้ต่ำกว่าก็ยังคงตัดสินใจพึ่งตัวเอง ประคับประคองตัวมาได้ปีเศษแล้ว และเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าวัฒนธรรมทุนนิยมได้หยั่งรากลึกมาก แม้แต่ชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญที่มีสภาพชุมชนดำรงอยู่แต่กลับมีจิตใจที่จะลงทุนเปิดโรงสีเอง ในแนวทางทุนนิยม โดยไม่คิดจะสร้างเศรษฐกิจชุมชนแล้ว

โรงสีขนาดใหญ่เป็นกรณีศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่ากำไรที่แท้จริงของการทำธุรกิจข้าวด้านหลักมิได้อยู่ที่การสีข้าวขาย เพราะจากระบบการแข่งขันทำให้กำไรจากการสีข้าวสารขายมีน้อยมาก ดังนั้นโดยระบบทุนนิยมกำไรที่เป็นกอบเป็นกำจึงเกิดจากการเก็งราคาข้าว ตัวอย่างเช่น โรงสี ส. สินทวี ตั้งอยู่เลขที่ 32 หมู่ที่ 15 ตำบลสำโรง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ สีได้ 60 เกวียนต่อวัน และโรงสีสินทวีการเกษตรสีได้ระหว่าง 250-300 เกวียนต่อวัน โรงสีทั้งสองนี้ทำมา 2 ชั่วโมงมานานกว่า 20 ปี นายพรศักดิ์ เจริญประเสริฐ ในฐานะ เจ้าของโรงสีและเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้เล่าให้เห็นถึงธุรกิจของโรงสีว่ามีกำไรจากการขายข้าวสารน้อยมาก ดังนั้นคนทำงานโรงสีจะต้องทำงานหนัก โรงสีเปิดสีข้าวตั้งแต่ 8 โมงเช้าถึง 6 โมงเย็น ถ้ามีข้าวมากก็สีตลอด 24 ชั่วโมง มีกำไรจากการสีข้าวสารขายโดยเฉลี่ยกำไรกิโลกรัมละ 15 สตางค์ ดังนั้นกำไรหลักของโรงสีจึงอยู่ที่การเก็งกำไรราคาขึ้นลงของข้าวเปลือก และเนื่องจากการสีข้าวกำไรน้อย ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารต้องสนใจดูแลเครื่องจักรเพื่อให้สามารถสีข้าวแล้วมีข้าวหักข้าวป่นน้อยที่สุดเพื่อให้ได้ข้าว 100 เปอร์เซ็นต์มากที่สุด เพราะราคาข้าวหักกับข้าวเต็มเม็ดจะห่างกันมาก

ในฐานะที่นายพรศักดิ์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับโรงสีชุมชนด้วย นายพรศักดิ์ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับโรงสีชุมชน ดังนี้

- ในระบบการแข่งขัน โรงสีชุมชนที่มีอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษนั้นไม่มีผลกระทบกับโรงสีเอกชนเลย เพราะตลาดการบริโภคเป็นคนละตลาดกัน โรงสีชุมชนจะทำหน้าที่สีกินในท้องถิ่น แต่โรงสีพ่อค้าสีข้าวขายส่งออกนอก หรือหากศึกษาตลาดในประเทศก็เป็นตลาดที่ต้องการคุณภาพข้าวที่มีมาตรฐาน ส่วนโรงสีชุมชนขนาดใหญ่ที่ทำการสีข้าวออกขายก็มีน้อยและระบบการจัดการก็ล่าช้ากว่าของเอกชน

- หากโรงสีชุมชนต้องการจะทำมาตรฐานให้สูงเท่าโรงสีเอกชนก็ต้องลงทุนมากขึ้น ซึ่งก็ไม่มีทุน ถ้าจะให้รัฐลงทุนให้จำนวนมาก ปัญหาการบริหารก็ต้องเป็นรูปคณะกรรมการเช่นโรงสีสหกรณ์ และก็ไม่มีผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในการจัดการ ซึ่งต่างจากโรงสีเอกชนที่มีเจ้าของ

คนเดียว หรือถ้าหลายเจ้าของก็จะมีหุ้นส่วนใหญ่เป็นเจ้าของ เพราะหัวใจของโรงสีคือการบริหารจัดการก็ต้องมีประสิทธิภาพ ตัดสินใจได้ฉับไว ไม่เช่นนั้นก็จะประสบกับภาวะขาดทุน

- กรณีโรงสีชุมชนซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาก็ไม่มีผลกระทบต่อโรงสีพ่อค้ามาก เพราะมีการซื้อขายจำนวนน้อยและชาวนาส่วนใหญ่ก็ยังขายให้แก่โรงสีพ่อค้าเพราะเป็นลูกหนี้โรงสี หรือเป็นลูกหนี้ ธกส. ก็ต้องเร่งขายข้าวเพื่อใช้หนี้

- ส่วนใหญ่ที่พบเห็น กรรมการโรงสีข้าวชุมชนจะขาดความรู้ความเข้าใจในการสีข้าวและระบบการตลาด นอกจากนี้โรงสีของกลุ่มเกษตรกรเมื่อรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิกก็เกรงอกเกรงใจกัน กลัวเสียพวกโดยเกรงว่าจะไม่เลือกมาเป็นกรรมการบ้าง กลัวเสียคะแนนเสียงทางการเมืองบ้าง ก็มีอะลุ่มอล่วยกันซื้อข้าวเปลือกโดยไม่คัดคุณภาพเพราะถือว่ากำไรขาดทุนไม่ใช่ของกรรมการ อีกทั้งส่วนมากเป็นโรงสีขนาดเล็ก ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยก็สูงกว่าโรงสีขนาดใหญ่ ดังนั้นสินค้าข้าวสารของโรงสีชุมชนจึงออกสู่ตลาดแข่งขันในระบบการค้าข้าวเสรีไม่ได้

- อุปสรรคที่พบเห็นทุกโรงสีชุมชนจะขาดเงินทุนหมุนเวียนในการซื้อข้าวมาสีเพื่อส่งออกจำหน่าย ถ้าสีข้าวเพียงแค่เพื่อบริโภคเท่านั้นก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าจะสีข้าวเพื่อออกจำหน่ายก็จำเป็นจะต้องให้ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยถูกลงด้วย โดยต้องให้เครื่องจักรทำงานต่อเนื่องเพื่อให้อุปกรณ์การลงทุน

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบโรงสีเอกชน

ตัวอย่างของโรงสีเอกชนที่ตั้งอยู่ในชุมชนทั้ง 7 โรงนี้ที่มีทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของโรงสีชุมชนเป็นอย่างดี เพราะเป็นโรงสีที่มีภาระหน้าที่ทางสังคมคล้ายกับโรงสีชุมชนในแต่ละระดับของการแข่งขัน กล่าวคือ มีทั้งทำหน้าที่รับจ้างสีข้าวให้แก่ชาวนาเพื่อนำไปบริโภค และทำหน้าที่สีข้าวขายเพื่อการค้า จะเห็นได้ว่าหัวใจสำคัญของความสำเร็จและความล้มเหลวมีอยู่ครบถ้วน ดังนี้

1. การดำเนินกิจการโรงสีก็เป็นเช่นธุรกิจทั่วไปที่ต้องมีความมานะอดสาหะเป็นพื้นฐาน ซึ่งเกษตรกรทุกคนมีพื้นฐานความอดทน ความพยายาม เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่เป็นความอดทนบนพื้นฐานวัฒนธรรมการผลิตที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวนาอดทนต่อการทนแดดทนฝน คู่กันเคยกับการผลิตตามฤดูของธรรมชาติ มีช่วงเวลาทำงานและช่วงเวลาพักผ่อนเมื่อสิ้นฤดูเกี่ยวเกี่ยว แต่การทำโรงสีเป็นวัฒนธรรมการผลิตแบบโรงงานและการค้าซึ่งต้องทำการผลิตต่อเนื่องทุกวันไป อีกทั้งเกษตรกรยังขาดความรู้เรื่องการบริหารจัดการเครื่องจักรด้วย

2. ความรู้เรื่องการบริหารจัดการโรงสี ชาวนามีความรู้เรื่องการบริหารจัดการทางการผลิตทางธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีความแตกต่างจากการบริหารจัดการโรงสีซึ่งเป็นเรื่องของเครื่องยนต์กลไก การเรียนรู้ทำได้แต่ต้องใช้เวลาและความคุ้นเคย

3. ระบบกรรมสิทธิ์และผลประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นหัวใจสำคัญ ที่ชี้ขาดความเอาใจใส่ของกิจการโรงสีขนาดเล็กและขนาดกลางนี้ เนื่องจากเป็นธุรกิจที่มีกำไรน้อย ดังนั้นความมั่นคงของโรงสีจึงเป็นผลโดยตรงจากแรงงานที่ทุ่มเทของเจ้าของโรงสี เมื่อใช้ทฤษฎีแรงงานส่วนเกินมาพิจารณาก็จะเห็นว่าความมั่นคงของโรงสีเป็นผลมาจากแรงงานส่วนเกินของพนักงานที่สะสมอยู่ในโรงสีนั่นเอง เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของโรงสีขนาดเล็กและขนาดกลางที่รับใช้ชีวิตของชุมชนที่เกาะเกี่ยวอยู่กับการแข่งขันกันเองทั้งโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนที่เป็นคู่แข่งกันในพื้นที่เดียวกัน โดยต้องอยู่ในกรอบใหญ่ของระบบทุนนิยมและระบบทุนนิยมโลกด้วยแล้ว ยิ่งทำให้ผู้บริหารโรงสีจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่กับภาวะของการกระตุ้นการบริโภคและภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นเรื่อยๆ จากราคาน้ำมันซึ่งเป็นปัจจัยหลักของระบบการผลิตของโลกทุนนิยมด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้กรรมการโรงสีและผู้ปฏิบัติงานในโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนต่างก็ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดซึ่งจำเป็นจะต้องทำงานที่มีค่าตอบแทนเพียงพอกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งโรงสีชุมชนไม่สามารถตอบสนองได้ ดังนั้นภาวะการณ์ของโรงสีชุมชนที่แสดงออกต่อสาธารณะว่าเป็นธุรกิจที่ดำเนินไปด้วยดีในภาพสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จึงเป็นภาพลวงตา ส่วนภาพที่แท้จริงก็คือภาพของโรงสีชุมชนที่ปิดตัวเองและโรงสีชุมชนที่เปิดทำงานไม่ได้มีเวลาบ้าง กรรมการไม่มาร่วมงานบ้าง เป็นต้น และที่สมาชิกไม่มาร่วมกิจกรรมนั้นก็ก็เป็นผลจากภาวะการณ์ที่ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและของครอบครัว และแม้กระทั่งภาพของโรงสีชุมชนที่ต้องแข่งขันทางการตลาดกับโรงสีเอกชนดังที่กล่าวมานี้ก็ยากที่จะเป็นจริงได้ในขณะนี้ เว้นเสียแต่จะได้วางแผนนโยบายการบริหารจัดการกันเสียใหม่

4. สำหรับโรงสีชุมชนขนาดใหญ่ที่ประสบปัญหาในด้านบริหารจัดการที่ต้องทำในรูปของคณะกรรมการของสหกรณ์ก็ดี ของกลุ่มก็ดี ก็มีปัญหาการเมืองภายในเช่นการเลือกตั้งกรรมการ การเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ที่มีอยู่เสมอ ทำให้กรรมการโรงสีต้องเกรงใจสมาชิกเป็นผลให้การบริหารจัดการไม่คล่องตัวและมีการทุจริตในระบบการจัดการในรูปแบบต่าง ๆ

5. แม้แต่โรงสีเอกชนเองยังได้รับผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางการผลิตของเกษตรกร ดังนั้นโรงสีข้าวของเอกชนที่ปรับเปลี่ยนตัวเองไม่ทันก็ต้องล้มไป ดังเช่นโรงสีของนายเส็งซึ่งเป็นบทเรียนสำคัญของโรงสีชุมชนซึ่งโดยพื้นฐานมีการปรับตัวช้ากว่าโรงสีเอกชนอยู่แล้ว

8. ศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆ

งานวิจัยนี้แม้จะเป็นกรณีศึกษาโรงสีชุมชนซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของเศรษฐกิจชุมชนก็จริง แต่เพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างพื้นฐานทางความคิดที่เป็นลักษณะร่วมของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสาขาอื่น ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องนำเศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ มาศึกษาพิจารณาประกอบด้วย แต่เพื่อให้กรอบการศึกษาแคบลง ผู้วิจัยได้ใช้ตัวอย่างวิสาหกิจชุมชนที่ถูกคัดเลือกแล้วว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จโดยการรับรองของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นตัวอย่างศึกษาในจำนวน 12 วิสาหกิจที่ตีพิมพ์ไว้ในเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานวิสาหกิจชุมชนของสำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนปี 2546 ที่ผู้วิจัยกล่าวอ้างไว้ในบทที่ 2 ซึ่งจากการออกไปพบและสัมภาษณ์ได้พบแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐเป็นหลักนั้นจะมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญ 7 ประการดังนี้

ประการที่ 1 จะมีระบบบัญชีแบบเดียวกัน คือ จะคิดกำไร-ขาดทุนโดยไม่ได้นำค่าแรงงานของส่วนราชการและภาคเอกชนที่สนับสนุน รวมทั้งไม่นำเงินอุดหนุนที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐมาคิดคำนวณเป็นต้นทุนด้วย และไม่อาจจะคิดคำนวณต้นทุนที่เป็นจริงได้

ประการที่ 2 การบริหารจัดการใช้รูปแบบของคณะกรรมการในการบริหารจัดการ

ประการที่ 3 เน้นความเสียสละของผู้บริหารมากกว่าประสิทธิภาพของผู้บริหาร

ประการที่ 4 ต้นทุนทางการผลิตต่อหน่วยจะสูง โดยยากที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และลดต้นทุนการผลิตต่อหน่วยได้

ประการที่ 5 ปัจจัยการผลิตเป็นของส่วนรวมจึงไม่มีผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในการตัดสินใจทำให้การปรับตัวและการปรับปรุงประสิทธิภาพเป็นไปได้ช้า

ประการที่ 6 ทุนที่ใช้ในการประกอบการได้รับการสนับสนุนแบบให้เปล่าจากรัฐเป็นผลให้ผู้บริหารไม่มีความเสี่ยงใด ๆ อันเป็นธรรมชาติของธุรกิจ รวมทั้งไม่มีส่วนได้เสียทำให้ขาดความกระตือรือร้นในการดำเนินการ

ประการที่ 7 กำไรขององค์กรเศรษฐกิจชุมชนจะมีน้อยมาก อีกทั้งผลประโยชน์ขององค์กรยังจะถูกแบ่งปันไปให้แก่สมาชิกอีกด้วย เป็นผลให้ผลประโยชน์ที่ได้รับมีจำนวนน้อยมากทำให้ขาดแรงจูงใจ ดังนั้นองค์กรชุมชนที่เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจชุมชนจึงยากที่จะพัฒนาตนเองและยากที่จะดำรงอยู่ด้วยตนเองได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงมักไม่ค่อยเห็นองค์กรเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งมีมากนัก

แม้วิสาหกิจชุมชนทั้ง 12 แห่งที่กรมพัฒนาชุมชนนำมาแสดงต่อสาธารณชนว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งก็จริง แต่เมื่อผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ค้นคว้าแล้ว กรรมการวิสาหกิจ

ชุมชนนั้นๆ ก็ยอมรับคล้ายกับกรณีของโรงสีชุมชนว่า “หากนำต้นทุนที่ทางราชการลงทุนให้มาคิดคำนวณกำไร-ขาดทุนด้วยแล้ว วิสาหกิจชุมชนนั้นก็อยู่ไม่ได้” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจชุมชนไม่ว่าในลักษณะใดที่ดำรงอยู่ในเวลานี้ล้วนแล้วแต่มีสภาพการณ์เป็นอย่างเดียวกัน คือไม่สามารถดำรงอยู่ได้จริงในทางธุรกิจ หากแต่เป็นกิจกรรมที่เป็นเสมือนหนึ่งแพชชั่นโชว์ของทางราชการเท่านั้น โดยราชการจะต้องให้ความช่วยเหลือโดยไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อความยั่งยืน โดยในที่นี้ผู้วิจัยจะขอเน้นเฉพาะตัวอย่างการศึกษาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวามาแสดงเพื่อเปรียบเทียบเท่านั้น

ส่วนที่ 3 ข้อสรุปร่วมและการวิจารณ์ผลของการวิจัย

จากการทำงานวิจัยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยใช้ทั้งทฤษฎีการวิจัยแบบปฏิฐานนิยมและปรากฏการณ์นิยม โดยประสานกับทฤษฎีวิถีปฏิบัตินิยมวิภาษเพื่อทำความเข้าใจต่อวิวัฒนาการทางการผลิตของสังคม และทฤษฎีระบบโลกเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจทุนนิยมภายในประเทศที่เชื่อมต่อกับระบบทุนนิยมโลกก็ได้ข้อสรุปชัดเจนว่าผลจากการเปลี่ยนแปลงทางพลังการผลิตของสังคมไทยได้แก่การพัฒนากระบวนการผลิตที่ใช้เครื่องจักรกลเข้ามาทดแทนแรงงานคนและสัตว์ การพัฒนาการระบบการขนส่ง การสื่อสารโทรคมนาคม ได้ทำให้วิถีการผลิตทางการเกษตรที่เป็นฐานรากของสังคมไทยจากการผลิตเพื่อการบริโภคเปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อเป็นสินค้ารวมถึงเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ ได้ส่งผลให้ปรัชญา “การผลิตเพื่อเป็นสินค้า” ได้ขยายตัวเป็นด้านหลักของสังคม ประชาชนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทำงานหาเงินเพื่อผ่อนส่งสินค้าที่อำนวยความสะดวกสบายในชีวิต เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เป็นต้น และในขณะที่พืชผลเกษตรราคาถูก แต่สินค้าอุปโภคบริโภคจากเมืองราคาแพงอย่างไม่มี ความสมดุล คนหนุ่มสาวต้องออกจากหมู่บ้านทั้งไว้แต่เด็กและคนแก่ ผู้นำชุมชนต้องทิ้งชุมชนเพื่อหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวในภาวะที่ค่าครองชีพสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตนี้ได้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งมีผลโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงที่เคยดำรงอยู่ในสังคมไทยจากอดีตต้องพังทลายไปตามวิวัฒนาการของสังคม

ด้วยความพยายามของรัฐบาลหลายยุคหลายสมัยภายใต้กรอบความคิดครอบงำของกลุ่มปัญญาชนบางกลุ่มที่ต้องการจะรื้อฟื้นระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นมาใหม่ในกรอบความคิดเดิม “ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนแต่ไม่ให้ความสำคัญกับกำไร-ขาดทุนของระบบทุนนิยม” ซึ่งจากงานวิจัยนี้ก็ได้ออกข้อสรุปชัดเจนแล้วว่า แนวคิดปรัชญาของ

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบดั้งเดิมที่ใช้ขับเคลื่อนนโยบายวิสาหกิจชุมชนนั้น มิได้ประสบผลตามความเชื่อของตน เพราะผลปรากฏที่เป็นจริงคือ “เศรษฐกิจชุมชนต้องล้มเหลวไม่ได้ทั้งชุมชนและไม่ได้ทั้งกำไร” อีกทั้งยังจะกลายเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งการพัฒนาความสามารถของประชาชนที่จมปลักอยู่กับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกรณีโรงสีชุมชน และเหนี่ยวรั้งการพัฒนาหลังการผลิตของสังคมด้วย แต่เพื่อให้ข้อสรุปร่วมของการวิจัยและการวิจารณ์ผลนี้เป็นไปอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจะได้แบ่งผลการสรุปออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อสรุปตามประเด็นหัวข้อวิจัย

ตอนที่ 2 ข้อสรุปปัญหาจากผลการวิเคราะห์

ตอนที่ 3 ข้อสรุปจุดเด่นลักษณะพิเศษของโรงสีชุมชน

ตอนที่ 1 ข้อสรุปตามประเด็นหัวข้อวิจัย

1. จำนวนของโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชน

จำนวนของโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนมีทั้งหมดในประเทศไทยที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยการสำรวจของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน มีโรงสีชุมชนจำนวน 1,904 โรง และมีโรงสีเอกชนทั้งเล็ก กลาง และใหญ่ จำนวน 34,532 โรง ซึ่งเป็นสัดส่วน 1:18 เมื่อเห็นสัดส่วนเช่นนี้แล้วจะเห็นได้ว่าแนวความคิดของโรงสีชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อต่อสู้หรือถ่วงดุลกับโรงสีเอกชนเพื่อสร้างเสถียรภาพให้กับราคาข้าวเปลือกแก่เกษตรกรและกำหนดราคาข้าวสารที่เป็นธรรมให้แก่ผู้บริโภคนั้น จึงเป็นสิ่งที่เพ้อฝันและเป็นไปไม่ได้เลย นอกจากจำนวนที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างโรงสีชุมชนกับโรงสีเอกชนแล้ว จากการวิจัยยังได้พบความจริงถึงความแตกต่างในความเข้มแข็งที่โรงสีเอกชนมีเหนือโรงสีชุมชนอีกด้วย ดังนั้นระบบราคาข้าวเปลือกและข้าวสารจะเป็นธรรมมากขึ้นเพียงใดจึงน่าจะเกิดจากระบบการแข่งขันและกลไกตลาดของโรงสีเอกชนที่มีอยู่จำนวนมากซึ่งจะทำหน้าที่แข่งขันและถ่วงดุลในการกำหนดราคาของระบบกลไกการตลาดเสรีในระบบทุนนิยมด้วยตัวมันเองมากกว่าที่จะเกิดจากแรงผลักดันของโรงสีชุมชน

ส่วนการควบคุมระบบราคาข้าวเปลือกและข้าวสารที่เกิดความไม่เป็นธรรมต่อสังคมซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้เป็นช่วงระยะเวลา เช่น ราคาข้าวเปลือกตกต่ำในต้นฤดูการเก็บเกี่ยวก็ดี หรือภาวะราคาข้าวสารแพงเกินจริงในภาวะของการขาดแคลนจึงเกิดการกักตุนก็ดี กลไกควบคุมที่มีประสิทธิภาพก็คือนโยบายของรัฐบาลและระบบกฎหมาย เช่น นโยบายการรับจำนำข้าวเพื่อแทรกแซงราคาข้าวเปลือก กฎหมายควบคุมการค้ากำไรเกินควร หรือกฎหมายต่อต้านการผูกขาด

เพื่อจะควบคุมการกักตุนสินค้า รวมตลอดถึงกฎหมายยึดทรัพย์สินผู้กระทำผิด เป็นต้น น่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าที่รัฐบาลจะมีนโยบายจัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อสร้างระบบถ่วงดุลกับโรงสีเอกชน ยิ่งการจัดตั้งโรงสีชุมชนต้องใช้งบประมาณของทางราชการด้วยแล้วก็ยิ่งไม่มีเหตุผลจะไปทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากเพื่อวัตถุประสงค์นี้แต่อย่างใด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของโรงสีชุมชนที่มี เหตุผลที่สุดและจำเป็นที่สุดจึงเหลือเพียงประการเดียวคือเป็นโรงสีเพื่อบริการชุมชนที่ยากจนและอยู่ห่างไกลโดยมีวัตถุประสงค์อย่างจำกัดเพื่อเป็นการส่งเสริมชุมชนในการสีข้าวเพื่อใช้ในการบริโภคเท่านั้น

ข้อสรุปจำนวนโรงสีชุมชนและโรงสีเอกชนจะเป็นคำตอบอย่างที่ว่า โรงสีชุมชนที่ตั้งขึ้นเพื่อทำธุรกิจการค้าข้าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่วงดุลกับโรงสีเอกชนเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ชาวนาในการกำหนดราคาข้าวเปลือกนั้นเป็นไปได้และควรยุติการทุ่มงบประมาณให้แก่โรงสีชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในแนวนี้ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นจริงแล้ว ยังเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณและสร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่ระบบธุรกิจเอกชนที่ประกอบธุรกิจและเสียภาษีให้แก่รัฐอันเป็นการขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วย

2. การจัดตั้ง การเปิดสีข้าว และการขยายกิจการ

จากข้อมูลที่ได้รับทราบของผู้ตอบแบบสอบถามและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมเชิงปฏิบัติการ ในส่วนนี้ได้พบความจริงว่า การทำงานของโรงสีชุมชนยังมีได้เป็นไปตามปกติของระบบการค้าทั่วไป หากแต่มีลักษณะเป็นกิจกรรมของทางราชการมากกว่านับตั้งแต่การจัดตั้งโรงสีชุมชน เวลาทำงานของโรงสีชุมชน และการขยายกิจการ

- การจัดตั้งโรงสีชุมชนด้วยทุนให้เปล่าก่อให้เกิดการบิดเบือนเป้าหมายทางธุรกิจ

แม้จะมีโครงการและดำเนินการมาแล้วนานกว่า 10 ปีก็ตาม ในส่วนของโรงสีชุมชนที่เกิดขึ้นส่วนมากได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ แต่ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2544 - 2546 จะเกิดขึ้นมากที่สุดด้วยแรงกระตุ้นของงบประมาณตามนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจตำบลละ 1 ล้านบาท ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการก่อตั้งโรงสีชุมชนมากที่สุด โดยงบนี้จะผ่าน อบต. โดยทางราชการกำหนดเงื่อนไขหลักเพียงให้ชุมชนตัดสินใจเองว่าจะเอาเงินนี้ไปทำอะไร โดยกำหนดให้ต้องเปิดประชุมประชาคม เหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้หลายชุมชนเกิดแนวคิดที่จะสร้างโรงสีชุมชนขึ้นเพราะกิจการโรงสีเป็นการผลิตขั้นพื้นฐานที่ชุมชนมองเห็นได้ถึงความสำเร็จในการบริโภคในชีวิตประจำวัน และความเสียเปรียบของชาวนาต่อระบบกลไกการค้าข้าวของพ่อค้า และ

ยังคงมีการจัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อเป็นการดำเนินตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ด้วย (ตัวอย่างเช่น โรงสีพระราชทานตำบลบ้านหลวง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งเมื่อปี 2530) ดังนั้นด้วยสภาพแนวคิดทางสังคมเช่นนี้ประกอบกับเงิน 1 ล้านบาทให้แก่แต่ละตำบลไปดำเนินการเองโดยเป็นเงินให้เปล่า จึงมีส่วนกระตุ้นจินตนาการของชุมชนให้นำเงินส่วนนี้ไปใช้ในการจัดตั้งโรงสีชุมชนเป็นจำนวนมาก และเกิดความคิดไกลไปถึงขนาดจะใช้โรงสีชุมชนทำธุรกิจค้าข้าวแข่งขันกับโรงสีเอกชนเพื่อสร้างเสถียรภาพราคาข้าวให้แก่ชาวนา โดยก้าวข้ามวัตถุประสงค์การสีข้าวเพื่อบริโภค โดยลืมหรือไม่เข้าใจต่อความสลับซับซ้อนของกลไกการค้าข้าวที่มีความละเอียดอ่อนในเรื่องการจัดการ ตั้งแต่การควบคุมการบริหารจัดการโรงสี การจัดซื้ออะไหล่เครื่องจักรโรงสี คุณภาพของชิ้นส่วนของอะไหล่แต่ละยี่ห้อที่ราคาถูกแพงแตกต่างกัน รวมถึงการติดตามราคาข้าวตามคุณภาพ ความชื้น สิ่งเจือปน และกลไกตลาดข้าวที่มีราคาอ่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งส่วนใหญ่กรรมการโรงสีที่พบเห็นจะไม่มีประสบการณ์ทำโรงสีมาก่อนเลย อีกทั้งการได้รับเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าทำให้ขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน เพราะไม่มีส่วนได้เสียโดยตรงต่อต้นทุน อีกทั้งเป็นทรัพย์สินส่วนรวมจึงขาดความรับผิดชอบในฐานะเจ้าภาพที่จะเอาใจใส่เป็นพิเศษ ดังนั้นจากการสำรวจได้พบความล้มเหลวของโรงสีชุมชนเป็นจำนวนมากตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงที่กำลังรอวันล้มละลาย อีกหลายแห่ง อาทิเช่น

- โรงสีชุมชนตำบลราพัน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี รับเงินไปหมดแล้วแต่ยังสร้างโรงสีไม่สำเร็จ

- โรงสีชุมชนตำบลบ้านกลาง อำเภอเข็รใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างเสร็จแล้วแต่เดินเครื่องไม่ได้ เนื่องจากขาดทักษะและระบบไฟฟ้าในชนบทไม่เพียงพอที่จะเดินเครื่องได้

- โรงสีชุมชนตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เปิดมาได้ประมาณ 1 ปี ก็ต้องปิดตัวเองนานกว่า 4 ปีแล้ว เนื่องจากบริหารโดยกลุ่มเกษตรกร ผู้นำกลุ่มก็แบกภาระช่วยไม่ไหว เพราะเครื่องจักรเสียบ่อย กำไรไม่พอกับค่าอะไหล่ กรรมการโรงสีไปซื้ออะไหล่ก็ต้องออกค่าใช้จ่ายค่าน้ำมันเอง

- โรงสีชุมชนตำบลหนองกระเจา อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ สร้างเสร็จแล้วก็มีคนมาใช้บริการน้อย และไม่มีคนงานประจำโรงสีที่จะให้บริการ อีกทั้งชาวบ้านก็ปลูกข้าวพันธุ์นาปรังไว้เพื่อขายโดยไม่นิยมนำมาสีกินเพราะเม็ดแข็ง

- โรงสีชุมชนกุ่มบ้านอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เปิดดำเนินการได้ปีเดียวประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก ขาดเงินทุนหมุนเวียนด้วยเพราะกรรมการแยกไม่ออกระหว่างการทำธุรกิจกับการหาเสียงทางการเมือง

- โรงสีชุมชนตำบลเสาชาง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้นไม้ล้มพาดกลางหลังคาโรงสี ปรากฏว่ากรรมการก็ไม่ซ่อมแซมหลังคา โดยปล่อยทิ้งไว้เช่นนี้นานกว่า 6 เดือน

- โรงสีชุมชนเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อสร้างเสร็จตามโครงการ ก็ไม่ได้ดำเนินการเป็นต้น

โรงสีชุมชนทุกแห่งที่ได้รับการช่วยเหลือเงินลงทุนในการจัดตั้งโรงสีจากงบประมาณของรัฐ ทำให้เป้าหมายการทำธุรกิจบิดเบือนไปจากความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ในการคิดคำนวณต้นทุน กำไร - ขาดทุนของเศรษฐกิจชุมชนทั้งระบบจะไม่มีการนำเอาเงินลงทุนที่รัฐบาลสนับสนุนมาคิดคำนวณเป็นต้นทุนเลย โรงสีชุมชนบางแห่งไม่ได้ทำบัญชีค่าใช้จ่ายด้วยซ้ำไป เพราะไม่ต้องวิตกกังวลต่อต้นทุน

- การเปิดสีข้าวไม่มีแรงจูงใจในการแข่งขัน

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นตัวอย่างส่วนหนึ่งของโรงสีชุมชนที่ก่อตั้งแล้วแต่ยังเปิดดำเนินการไม่ได้ ส่วนที่ก่อตั้งสำเร็จและดำเนินการได้ต่อเนื่องกันมาหลายปีแล้วก็มีจำนวนมาก แต่ที่พบเห็นมีทั้งโรงสีชุมชนที่เปิดมาก่อนปี 2544 ก็ดี ระหว่างปี 2544 - 2546 ก็ดี เกือบทั้งหมดเป็นการดำเนินการที่ไม่คำนึงถึงระบบการตลาดหรือระบบการแข่งขันทางการค้า ซึ่งจากตัวเลขการวิจัยในแบบสอบถามก็จะบอกได้ชัดเจนว่าโรงสีข้าวที่เปิดเป็นปกติทุกวันมีเพียงร้อยละ 37.9 ส่วนที่เปิดบ้างปิดบ้างไม่แน่นอนเป็นตัวเลขสูงสุดคือร้อยละ 40 ส่วนที่ปิดกิจการร้อยละ 3.0 อื่นๆ ที่หมายถึงมีปัญหาในการเปิดดำเนินการ เช่น ไม่มีไฟฟ้าใช้ หรือไฟฟ้าไม่พอมีร้อยละ 18.9 จากตัวเลขที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าตัวเลขของการเปิดบริการที่มีลักษณะไม่เป็นปกติทางการค้า ได้แก่ เปิดๆ ปิดๆ ปิดกิจการแล้ว และมีปัญหาอื่นๆ รวมกันเป็นตัวเลขสูงถึงร้อยละ 61.9

ตัวอย่างโรงสีชุมชนที่พบเห็นเป็นจำนวนเกือบทั้งหมดไม่ได้เปิดสีข้าวทุกวัน แต่ที่คำตอบในแบบสอบถามอ้างว่าเปิดสีข้าวเป็นปกติทุกวันนั้น จากการลงสำรวจด้วยตัวเองก็ปรากฏว่าโรงสีข้าวชุมชนดังกล่าวนั้นก็ไม่ได้เปิดดำเนินการเต็มเวลา เมื่อมีคนนำข้าวมาสีก็จะให้ลูกค้านำข้าวมากองรวมกันก่อนแล้วก็เปิดเครื่องคราดเดียว และโดยเฉลี่ยก็เปิดสีวันหนึ่งอยู่ระหว่าง 2-5 ชั่วโมงเท่านั้น และทุกโรงสีก็จะไม่ทำการประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นลูกค้าหรือแสวงหาลูกค้าให้มากขึ้นเพื่อจะได้เปิดเครื่องทำงานตลอดทั้งวันเพื่อให้ต้นทุนการผลิตต่ำลง และยิ่งกว่านั้นโรงสีชุมชนบางแห่งยังไม่กล้าที่จะเผชิญหน้าเพื่อแข่งขันกับโรงสีของพ่อค้าด้วย เช่น โรงสีชุมชนฟาร์มสัมพันธ์กิจจังหวัดเชียงราย กรรมการโรงสีซึ่งเป็นแกนนำก็บอกว่าเปิดสีให้ชาวบ้านสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันจันทร์และวันอังคาร เพราะไม่ต้องการให้กระทบกับโรงสีของพ่อค้าที่เปิดดำเนินการอยู่ใกล้ๆ กันในชุมชนนั้น เป็นต้น

- การไม่ขยายกิจการของโรงสีชุมชนเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ

คำตอบจากแบบสอบถามอธิบายได้ชัดเจนว่า “การประกอบกิจการโรงสีชุมชนมิได้เป็นไปตามกลไกของธุรกิจการค้าปกติทั่วไป” กล่าวคือ คนที่ทำกิจการค้าไม่ว่าธุรกิจอะไร การขยายตัวของกิจการเป็นเรื่องปกติที่ควรเกิดขึ้น แต่จากคำตอบแบบสอบถามที่ยืนยันว่ามีการขยายกิจการของโรงสีชุมชนมีน้อยมากเพียงร้อยละ 4.9 เท่านั้น ส่วนที่ยืนยันว่าไม่มีการขยายกิจการเลยมีจำนวนตัวเลขสูงสุดถึงร้อยละ 35.6 ซึ่งสอดคล้องกับคำตอบที่ว่ากาเปิดสีข้าวของโรงสีชุมชนที่มีลักษณะเปิดๆ ปิดๆ รวมทั้งที่ปิดกิจการแล้วที่มีตัวเลขรวมสูงถึงร้อยละ 61.9 และก็สอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการออกสำรวจสัมภาษณ์เชิงลึกดังที่กล่าวข้างต้นแล้วด้วย

ในหมวดนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าการจัดตั้งโรงสีชุมชนที่มีระยะเวลาต่อเนื่องมานานกว่า 20 ปีแล้ว แต่กลับมีอัตราการขยายตัวด้วยศักยภาพของตัวเองต่ำมาก ดังนั้นจึงเป็นดัชนีชี้วัดให้เห็นว่าการดำเนินกิจการของโรงสีชุมชนในลักษณะที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เป็นไปอย่างไรประสิทธิภาพ

3. การบริหารจัดการ และข้อมูลเงินทุน ผลกำไร

จากคำตอบของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรรมการและสมาชิกจะมีจำนวนมากที่ไม่ทราบเรื่องของโรงสีชุมชนเลย เช่น มีผู้ตอบว่าไม่ทราบจำนวนสมาชิกในปัจจุบันว่ามากขึ้นหรือน้อยลงจำนวนสูงสุดร้อยละ 36 ไม่ทราบสัดส่วนการร่วมลงทุนระหว่างชาวบ้านกับรัฐร้อยละ 70.7 (ไม่ทราบ 35.2 + อื่นๆ 35.5) ไม่ทราบเงินสะสมของโรงสีชุมชนในปัจจุบันร้อยละ 63.44 ไม่ทราบผลกำไรของโรงสีร้อยละ 54.5 (ไม่ทราบ 42.3 + อื่นๆ 12.2) เป็นต้นนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการขาดความมีส่วนร่วมของสมาชิกที่มีต่อโรงสีชุมชนชัดเจน และหากจะพิจารณาข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมเชิงปฏิบัติการก็พบความจริงตรงกันว่าส่วนใหญ่ของสมาชิกและกรรมการโรงสีชุมชนไม่ค่อยได้มาร่วมกิจกรรม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นว่า ระบบการบริหารโรงสีชุมชนในปัจจุบันนี้มีความอ่อนแอมาก ซึ่งเป็นปัญหาเชื่อมโยงเริ่มตั้งแต่ระบบกรรมสิทธิ์รวมโดยไม่มีใครถือหุ้นใหญ่ (ซึ่งเป็นปรัชญารากฐานของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่ไม่สร้างแรงงูใจ) ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเร่งแก้ไขโครงสร้างพื้นฐานการลงทุนและปรัชญาความเชื่อแบบดั้งเดิมเพื่อปรับปรุงระบบบริหารจัดการใหม่

4. แนวคิดการจัดการกับข้าวเปลือกของชาวนา

ตัวเลขตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการเกี่ยวกับข้าวเปลือกของชาวนาเป็นข้อมูลที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้หยั่งรากลึกในสังคมไทยมากแล้ว และเป็นผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการผลิตของชาวนาไทยจากการผลิตเพื่อการบริโภคสู่การผลิตเพื่อเป็นสินค้าซึ่งส่งผลให้กิจการ โรงสีข้าวที่ทำหน้าที่รับจ้างสีข้าวเพื่อการบริโภคให้แก่ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นโรงสีชุมชนหรือโรงสีเอกชนต่างก็กำลังหมดบทบาทลงเรื่อย ๆ และโรงสีที่ทำธุรกิจการค้าข้าวขนาดใหญ่กำลังก้าวเข้ามาแทนที่ เห็นได้จากคำตอบแบบสอบถามในตาราง 16 ที่ตอบว่า “เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้เท่าไรขายให้พ่อค้าทั้งหมดแล้วซื้อข้าวสารมากิน” มีตัวเลขสูงสุดถึงร้อยละ 66 และต่อคำถามที่เกี่ยวกับการใช้เวลาหลังการเก็บเกี่ยวอย่างไรที่ก่อประโยชน์สูงสุดก็ได้รับคำตอบสูงสุดว่า “ขายข้าวให้หมดแล้วใช้เวลาที่เหลือไปหารายได้อีกหนึ่งเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวสารกิน” มีจำนวนสูงถึงร้อยละ 74.5 และตรงกับแบบสอบถามทัศนคติในตารางที่ 18 ที่มีคนเห็นด้วยมากกว่า “เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วขายข้าวเปลือกทั้งหมดให้พ่อค้าเพื่อใช้เวลาที่เหลือไปรับจ้างหาเงินมาซื้อข้าวสารกินคุ้มกว่าเสียเวลาตากและเก็บข้าวเปลือกมาสีกินเอง” ซึ่งข้อมูลนี้ก็ตรงกับรูปธรรมการสัณฐานเฉพาะลึกของผู้วิจัยโดยเฉพาะโรงสีชุมชนที่สีข้าวเพื่อการบริโภคในเขตภาคกลาง ภาคตะวันออก และในเขตพื้นที่ใกล้ความเจริญ เช่น โรงสีชุมชนในเขตจังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา จันทบุรี ตราด ระยอง ประสบกับความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง และปรากฏรูปธรรมอย่างเช่นโรงสีเอกชนของนายสิ่ง คำบลพนมเศษ อำเภотаตะโก จังหวัดนครสวรรค์ และโรงสีเอกชนที่บ้านถ้ำของนายจรัส อำเภอมือง จังหวัดลำพูน ที่ต้องยุติบทบาทของตน เป็นต้น

ดังนั้นจากข้อมูลที่แสดงแนวคิดการจัดการกับข้าวเปลือกของชาวนานี้ก็ทำให้รู้ถึงอนาคตของโรงสีชุมชน (ในกรอบวิธีคิดเก่า) ว่าจะต้องสิ้นสุดลงในไม่ช้า อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

5. การบริหารจัดการเกี่ยวกับแกลบ ปลายข้าว และรำข้าว

คำตอบในส่วนนี้ของผู้ตอบแบบสอบถามได้เสริมให้เห็นชัดถึงกิจการโรงสีชุมชนว่ายังมีผลผลิตอยู่ในอัตราต่ำ มีผู้มาใช้บริการไม่มาก เมื่อพิจารณาจากระบบการจัดการเกี่ยวกับแกลบ ปลายข้าว และรำข้าว และเห็นได้ชัดเจนว่าชุมชนส่วนใหญ่ที่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับโรงสีนั้น ไม่ได้มีปรัชญาแนวคิดที่เข้มแข็งเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อสร้าง

ชุมชนให้เข้มแข็งแต่อย่างใดในความเป็นจริงเลย ดังจะเห็นได้จากคำตอบในตาราง 17 เกี่ยวกับการจัดการไร่ข้าว ปลายข้าว ว่าโรงสีชุมชนจำหน่ายให้แก่สมาชิกหรือนุคคลภายนอกก็ได้ไม่จำกัดว่าต้องขายให้แก่คนในชุมชนเท่านั้น โดยมีคำตอบใกล้เคียงกันคือขายให้สมาชิกและคนในชุมชนร้อยละ 34.8 ขายให้ทั่วไป 35.5 และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ก็พบว่าทุกโรงสีชุมชนไม่มีหลักเกณฑ์เรื่องนี้ อีกทั้งปลายข้าวและไร่ข้าวของแต่ละโรงสีก็มีจำนวนไม่มากนัก เพราะนอกจากจะเป็นโรงสีขนาดเล็กและขนาดกลางแล้ว การระดมสมาชิกให้นำข้าวเปลือกมาสีกับโรงสีชุมชนก็ไม่มี รวมตลอดทั้งการขายแนวคิดให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวพันธุ์ที่ใช้กินแล้วเก็บไว้เพื่อบริโภคเองแทนที่จะไปซื้อข้าวสารจากตลาดกิน ก็ยังไม่มีโรงสีไหนกระทำกัน อีกทั้งข้อมูลที่ปรากฏชี้ว่าโรงสีชุมชนส่วนใหญ่เปิดๆ ปิดๆ ไม่ได้ประกอบกิจการเป็นปกติทางการค้าเหมือนอย่างการค้าทั่วไป และการขายกิจการก็มีน้อย ดังนั้นข้อมูลทั้งหมดที่สอดคล้องต้องกันเหล่านี้จึงสะท้อนออกที่จำนวนไร่และปลายข้าวที่มีน้อยจึงไม่มีแรงจูงใจในการหาผลประโยชน์จากการแข่งขันในเรื่องการซื้อไร่และปลายข้าว อีกทั้งชาวบ้านที่ทำปศุสัตว์ในครัวเรือนปัจจุบันก็น้อยลงเพราะส่วนใหญ่เมื่อมีเวลาว่างก็จะออกหารับจ้างขายแรงงาน เช่น เก็บพริก ชูดมัน หักข้าวโพด หรือเข้ามารับจ้างในเมือง เช่น เป็นแรงงานการก่อสร้าง เป็นต้น ส่วนเรื่องแกลบ ก็ยังเห็นชัดเจน คือแม้จะให้เปล่าแก่สมาชิก แต่ก็ยังไม่เคยพบปัญหาการแย่งแกลบของสมาชิกเพื่อไปทำประโยชน์ส่วนตัวเลย ซึ่งก็เป็นภาพสะท้อนที่เห็นได้ว่ายังไม่มีระบบการจัดการเกี่ยวกับวัสดุเหลือใช้จากการผลิต เช่น แกลบนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนแต่อย่างใด ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับแกลบ ปลายข้าว และไร่ข้าวจึงเป็นตัวชี้วัดถึงประสิทธิภาพและการดำรงอยู่ของโรงสีชุมชนว่ายังไม่มีประสิทธิภาพและมีได้เป็นไปตามความมุ่งหมายของการก่อตั้งโรงสีชุมชน

6. ความเชื่อมั่นต่อบทบาทของโรงสีชุมชนต่อการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน

จากการสอบถามทัศนคติของประชาชนที่มีต่อโรงสีชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยได้รับคำตอบที่แตกต่างจากความเชื่อของนักเศรษฐกิจชุมชนอย่างน่าตกใจตามที่ปรากฏในตารางที่ 18 กล่าวคือ มีผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยน้อยที่ว่า “โครงการโรงสีชุมชนทำให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 2.05) มีผู้เห็นด้วยน้อยลงไปอีกที่ว่า “โครงการโรงสีชุมชนทำให้สมาชิกประหยัดมีเงินเหลือเก็บ” (ค่าเฉลี่ย 1.74)” และน้อยที่สุดต่อคำถามว่า “โรงสีชุมชนมีประโยชน์ต่อสมาชิกและคนในชุมชน” (ค่าเฉลี่ย 1.52)

ในเรื่องความเชื่อมั่นของประชาชนต่อโรงสีชุมชนว่าจะแข่งขันกับโรงสีพ่อค้าได้หรือไม่นั้น ปรากฏว่ามีผู้เห็นด้วยว่า “ภายใต้ระบบทุนนิยมโอกาสที่โครงการโรงสีชุมชนจะ

ประสบความสำเร็จเป็นไปได้ยาก” มีค่าเฉลี่ยปานกลางค่อนข้างมากถึง 3.03 และที่เกี่ยวกับด้านบริการเมื่อเปรียบกับโรงสีเอกชนก็เห็นได้ชัดเจนว่าชาวบ้านเห็นด้วยปานกลางค่อนข้างมากกว่า “การบริการของโรงสีชุมชนไม่ดีเท่ากับโรงสีเอกชน” (ค่าเฉลี่ย 3.16) และไม่เห็นด้วยหรือเห็นด้วยน้อยที่ว่า “โครงการโรงสีชุมชนจะช่วยกำจัดพ่อค้าคนกลางที่มาซื้อข้าวเปลือกไปสีเป็นข้าวสารขายราคาแพง” (ค่าเฉลี่ย 1.94)

ที่น่าสนใจยิ่งก็เป็นทัศนคติของประชาชนที่ผู้วิจัยมีความเข้าใจแต่เดิมว่าโรงสีชุมชนน่าจะเกี่ยวพันต่อแนวพระราชดำริในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้ตั้งคำถามโดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้ตอบแบบสอบถามคงจะเห็นด้วย แต่ปรากฏว่าจากการสำรวจมีผู้เห็นด้วยน้อยมากที่ว่า “โครงการโรงสีชุมชนทำให้สมาชิกได้เข้าใจต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมากขึ้น” (ค่าเฉลี่ย 1.56)

จากทัศนคติข้างต้นของประชาชนนี้จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความล้มเหลวของโครงการโรงสีชุมชนต่อความเข้าใจของประชาชน โดยเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจึงทำให้ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นประโยชน์และคุณค่าของโรงสีชุมชนเท่าที่ควร ดังนั้นยิ่งเมื่อวิธีการบริหารจัดการของโรงสีชุมชนดำเนินไปโดยไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมดังที่กล่าวมาข้างต้นด้วยแล้ว ผู้คนก็ยังขาดความเชื่อมั่นและขาดความศรัทธาในโครงการโรงสีชุมชน เพราะโรงสีชุมชนไม่สามารถจะแสดงผลงานและคุณประโยชน์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชุมชนได้

7. ความพึงพอใจของประชาชนต่อโรงสีชุมชน

จากแบบสอบถามในประเด็นความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อโรงสีชุมชนตามตาราง 19 ปรากฏว่าคำตอบทั้งหมดของประชาชนมีความพึงพอใจในระดับปานกลางที่ค่อนข้างมาทางน้อย กล่าวคือ มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 2.5 เกือบทั้งหมด และไม่มีคำตอบใดที่แสดงความพึงพอใจถึงค่าเฉลี่ยระดับ 3 เลย ตัวเลขค่าเฉลี่ยที่มีออกมาเช่นนี้จากการที่ผู้วิจัยได้พบเห็นด้วยตนเองว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเกรงใจตามแบบวัฒนธรรมไทยที่จะต้องแสดงความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจต่อการทำงานของกรรมการโรงสีและกิจการของโรงสีชุมชนซึ่งอยู่ใกล้กับตัวเองมากเพราะอยู่ในชุมชนเดียวกันก็ยากที่จะตอบตามความรู้สึกที่เป็นจริงได้ ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าตามความรู้สึกที่เป็นจริงน่าจะน้อยยิ่งกว่านี้ ดังนั้นคำตอบปานกลางที่ค่อนข้างมาทางน้อยตามสภาพวัฒนธรรมไทยดังกล่าวมานี้สรุปได้ว่าประชาชนในชุมชนที่โรงสีชุมชนตั้งอยู่ส่วนใหญ่ไม่พึงพอใจต่อการ

ดำเนินงานของโรงสีชุมชน ดังนั้นสถานภาพของโรงสีชุมชนในวันนี้จึงถือได้ว่าอยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง

8. ค่าบริการรับจ้างสีข้าวและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

โรงสีข้าวชุมชนและโรงสีข้าวของเอกชนที่ทำหน้าที่รับจ้างสีข้าวให้แก่ชาวบ้านเพื่อนำไปบริโภคนั้นเกือบทั้งหมดคิดค่าบริการเป็นเพียงรำข้าวและปลายข้าวเท่านั้น แม้จะคิดค่าบริการเป็นเงินบ้างแต่ก็ยังใช้ฐานการคิดอยู่ที่รำข้าวและปลายข้าวเป็นหลัก โดยจะเพิ่มเงินอีกเพียงเล็กน้อยเพียงกระสอบปุ๋ยละ 5 บาทเท่านั้น แต่ก็มีจำนวนโรงสีเพียงไม่กี่แห่งที่พบเห็นที่จะคิดเงินรวมอยู่ด้วย และไม่พบเห็นเลยที่โรงสีจะคิดค่าสีเป็นเงินอย่างเดียวโดยไม่เอารำข้าวและปลายข้าวด้วย ซึ่งลักษณะการคิดค่าบริการเป็นผลผลิตเช่นนี้เห็นได้ว่าเป็นผลตอบแทนที่มีได้เป็นเม็ดเงินโดยตรงแบบค่าตอบแทนในระบบทุนนิยม ซึ่งการคิดค่าบริการในลักษณะนี้เป็นลักษณะพิเศษที่ไม่ได้พบเห็นทั่วไปในธุรกิจอื่นๆ ดังนั้นผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องนำค่าจ้างนี้ไปแปรเป็นเงินอีกต่อหนึ่ง โดยสภาพของธุรกิจที่ได้รับผลตอบแทนเช่นนี้ก็ไม่มีแรงจูงใจมากพอที่จะทำให้ธุรกิจลักษณะนี้ขยายตัวได้อยู่แล้ว ก็เกิดผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคเป็นลูกโซ่เรื่อยไปจนถึงตัวสมาชิกที่ขาดความเชื่อมั่นและไม่เข้ามามีส่วนร่วม โดยปัญหาและอุปสรรคที่ใหญ่ที่สุดก็คือการขาดทุนไม่อาจจะเลี้ยงตัวเองได้

9. ลักษณะร่วมของโรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ

จากการวิจัยได้ข้อสรุปว่า โรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ มีลักษณะร่วมกันที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ก็ด้วยเหตุผลเพราะเป็นไปตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจชุมชนในกรอบแนวคิดดั้งเดิมที่นักเศรษฐกิจชุมชนเชื่อมั่นและนำเสนอต่อสังคมคือ “ไม่ได้เอาผลกำไรเป็นตัวตั้งและไม่เดินตามระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก คือ ระบบทุนนิยม” ในขณะที่โรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนต้องเผชิญหน้ากับระบบทุนนิยม และประสบกับภาวะขาดทุนหรือมีกำไรไม่พอจะแบ่งปันให้แก่กรรมการและสมาชิกอยู่ในขณะนี้นั้น แต่ปรากฏว่าโรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ ที่พบเห็นก็ยังยืนหยัดอยู่ได้นั้นก็ด้วยเหตุผลเพราะมีกำลังสนับสนุนหลักจากรัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อมในรูปของเงินช่วยเหลือและแรงงานของส่วนงานราชการที่เข้าไปช่วยเหลือนั่นเอง แต่แม้กระนั้นก็ไม่มียุติวิสาหกิจชุมชนแห่งใดที่มีความเข้มแข็งพอที่จะยืนเผชิญหน้ากับระบบทุนนิยมได้ด้วยลำแข้งของตนเอง

ตอนที่ 2 ข้อสรุปปัญหาจากผลการวิเคราะห์

จากข้อสรุปและผลวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ข้อสรุปของปัญหาโรงสีชุมชน ดังนี้

1. ตั้งโรงสีชุมชนในชุมชนที่ขาดความพร้อม

จุดอ่อนนี้เกิดจากการจัดตั้งโรงสีชุมชน โดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนแบบให้เปล่า และจัดตั้งขึ้นในสภาพของชุมชนที่เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดยภาวะของชุมชนได้แตกสลาย และไม่มีความพร้อมในการจัดทำโครงการโรงสีชุมชนแล้ว ที่ผ่านมารัฐขาดความสนใจในรายละเอียดนี้ สภาพชุมชนที่ขาดความพร้อมมีสภาพดังนี้

1.1 ชุมชนเปลี่ยนวิถีการทำนาใหม่แล้ว แต่ทางราชการยังสนับสนุนให้จัดตั้งโรงสีชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านนำข้าวที่ปลูกมาสีกินตามความเชื่อว่าจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยไม่สนใจความเป็นจริงในชุมชนว่าเป็นพื้นที่ ที่ชาวบ้านไม่ได้ปลูกข้าวไว้เพื่อการบริโภคแล้ว ดังนั้นพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกก็เปลี่ยนพันธุ์แล้ว ทั้งนี้เนื่องจากได้เกิดการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการผลิตที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรเพื่อการตลาดมิใช่เพื่อเก็บไว้สำหรับบริโภคผลผลิต ดังนั้นพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกก็ดี หรือระบบการบริหารจัดการก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อการตลาดมิใช่เพื่อเก็บไว้กิน การเก็บเกี่ยวจึงจำเป็นต้องประหยัดเวลาและไม่มียุ่งฉางเก็บข้าว ส่วนมากจะใช้รถเกี่ยวข้าวแล้วยกขายพ่อค้าหรือโรงสีเลยทันที และพร้อมกันนั้นก็จ้างรถไถต่อเพื่อเตรียมการปลูกใหม่ในบางพื้นที่ในเวลา 13 เดือนปลูกข้าวได้ 3 รอบ ดังนั้นการที่จะให้ชาวบ้านหันกลับมาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม โดยปลูกข้าวนาปีเพียงปีละครั้งแล้วใช้เวลาส่วนใหญ่ในการตากข้าวเก็บขึ้นยุ้งฉางและนำมาสีกินตามแนวคิดที่เห็นว่าดีของผู้ปกครองจึงเป็นเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตประจำวัน สภาพเช่นนี้จะพบมากในเขตพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่เขตอุตสาหกรรมและเขตที่อยู่รอบๆ เมืองธุรกิจการค้า เช่น ภาคกลางแถบอยุธยา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

1.2 จัดตั้งโรงสีชุมชนต่างๆ ที่สภาพชุมชนไม่มีแล้ว กล่าวคือ หลายพื้นที่ที่จัดตั้งโรงสีทั้งเพื่อสีกินและสีข้าวเพื่อจำหน่าย ปรากฏว่าชุมชนได้แตกสลายแล้วอันเป็นผลจากการพัฒนาระบบการคมนาคมที่สะดวกทำให้แรงงานคนหนุ่มสาวเดินทางเข้าสู่เมือง และโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งไว้เฉพาะคนแก่และแรงงานที่ด้อยประสิทธิภาพที่อยู่ในชุมชนชนบท บางโรงสีชุมชนจัดตั้งขึ้นในเขตเทศบาลที่เป็นเขตชุมชนเมืองโดยชุมชนที่ดำเนินการไม่ได้ดำรงชีพด้วยการทำนาแล้วก็มี เช่น โรงสีชุมชนบึงวังแก้ง ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น รวมตลอดทั้งการขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในการที่จะเป็นแกนนำในการบริหารจัดการโรงสีชุมชนด้วย

2. ปัญหาผู้นำชุมชน

ปัญหาของผู้นำชุมชนเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของการขับเคลื่อนโรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชน โดยทั่วไปปัญหาเกิดจากรัฐให้ทุนสนับสนุนแบบให้เปล่า หรือให้ชาวบ้าน ลงทุนร่วมเพียงเล็กน้อย โดยไม่สนใจในรายละเอียดของผู้นำชุมชนที่จะเข้ามาบริหารจัดการนั้นว่ามีความสามารถหรือไม่เพียงใด บางชุมชนก็ไม่มีผู้นำชุมชนแล้วเนื่องจากสถานะของระบบทุนนิยมทำให้ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดจึงไม่พร้อมที่จะมาเสียสละทำงานให้แก่ชุมชน ปัญหาที่พบ ได้แก่

2.1 ชุมชนขาดผู้นำชุมชนในการเป็นแกนนำบริหารโรงสีชุมชน

2.2 แกนนำชุมชนขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะไม่มีความรู้เรื่องเครื่องจักร โรงสีมาก่อนทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลเครื่องจักรสูง ทั้งค่าใช้จ่ายและค่าแรงงาน ทั้งนี้เพราะอะไหล่เครื่องจักรโรงสีมักจะเสียบ่อย ต้องหมั่นดูแล และเปลี่ยนอยู่เสมอ

2.3 แกนนำชุมชนขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการกับธุรกิจขนาดกลางและขนาดใหญ่ จากตัวอย่างที่พบเห็นการลงทุนโรงสีชุมชนบางแห่งปรากฏว่ามีได้ค้อยเป็นค้อยไปที่ละขั้นตามประสบการณ์การบริหารที่มี แต่ใช้วิธีลงทุนขนาดกลางถึงใหญ่แบบครบวงจรทางการค้าทันทีภายใน 6 เดือน เริ่มตั้งแต่รับซื้อข้าวเปลือกราคาประกันจากสมาชิกโดยไม่ได้ตรวจคุณภาพข้าวและสีข้าวบรรจุถุงขายก็ไม่มีสายสัมพันธ์ทางการตลาดของตนเองจึงต้องทำโดยความช่วยเหลือของทางราชการในการวางตลาด ทั้งๆ ที่โรงสีของพ่อค้าเองที่มีประสบการณ์ยาวนานส่วนใหญ่ยังไม่จัดวางตลาดเอง การขายข้าวสารของโรงสีพ่อค้าจะผ่านหยงเป็นคนจัดวางตลาด เพราะระบบการตามเก็บหนี้จากร้านค้าส่งและร้านค้าย่อยมีปัญหามาก อีกทั้งระบบราชการที่เข้ามาช่วยก็ขาดแรงจูงใจ พอให้ความช่วยเหลือสักระยะหนึ่งก็หยุดและราชการเองก็ไม่มีหุ้นส่วนด้วยและจะไปมีหุ้นส่วนด้วยก็ไม่ได้ด้วยขีดระเบียบราชการ สภาพที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากการโตเร็วเกินไปโดยขาดประสบการณ์ทางการค้า ส่วนงานราชการเองก็ต้องการเพียงผลงานเฉพาะหน้าตามนโยบาย ส่วนกำไร - ขาดทุนก็ไม่เกี่ยวกับส่วนราชการ

3. สมาชิกโรงสีต้องการผลประโยชน์เฉพาะหน้า

การที่เกษตรกรมีพื้นฐานความยากจน เมื่อมีโอกาสเป็นเจ้าของโรงสีแบบได้เปล่า ในฐานะหุ้นส่วนทุกคนต้องการแต่ผลประโยชน์เฉพาะตนแต่ไม่ยอมลงแรงและต้องการผลประโยชน์เฉพาะหน้าโดยไม่สนใจว่าโรงสีชุมชนจะอยู่ได้หรือไม่ได้ ปัญหาที่พบ ได้แก่

3.1 สมาชิกรอคอยแต่ผลกำไรที่จะแบ่งปันโดยไม่เข้าร่วมงานในโรงสีชุมชน

3.2 เมื่อสมาชิกรับข้าวเปลือกมาขายกับโรงสีชุมชนก็จะขอราคาพิเศษที่สูงกว่าตลาดเพราะเป็นอุดมการณ์ของโรงสีชุมชนที่ต้องการให้ความเป็นธรรมในการกำหนดราคาข้าว

โดยไม่สนใจให้ตรวจคุณภาพข้าว อีกทั้งไม่ยอมให้หักความชื้นและสิ่งเจือปนตามระบบการค้าข้าว
 ทั่ว ๆ ที่หากไปขายให้แก่โรงสีพ่อค้าก็จะยอมทำตามกลไกของระบบการค้าข้าว ฝ่ายกรรมการโรงสี
 ชุมชนก็ไม่กล้าขัดขวางเพราะกลัวเสียคะแนนเนื่องจากกรรมการโรงสีต้องรักษาความนิยมเพราะ
 ต้องเตรียมไว้สำหรับเลือกตั้ง อบต. และผู้ใหญ่บ้าน อีกทั้งก็เป็นโรงสีของส่วนรวมไม่มีใครจะได้
 เสียโดยตรง โรงสีชุมชนจึงประสบความล้มเหลว

4. ระบบกรรมสิทธิ์รวม ขาดเจ้าภาพ

การจัดระบบการลงทุนแบบให้เปล่าและกรรมสิทธิ์รวมทำให้ขาดแรงจูงใจใน
 การทำงาน กล่าวคือ จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้พบ ส่วนมากการจัดตั้งโรงสีชุมชนเกิดจากทุนของรัฐที่
 ให้เปล่าแก่ อบต. หรือแก่กลุ่มในชุมชน ดังนั้นกรรมสิทธิ์ของโรงสีชุมชนจึงเป็นของส่วนรวมโดย
 อัตโนมัติ เมื่อมีกำไรก็ต้องแบ่งเท่าๆ กันหมด ซึ่งสังคมปัจจุบันมีความยากลำบากในการดำรงชีพ
 ทุกคนต้องดิ้นรนหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ดังนั้นการจัดระบบกรรมสิทธิ์รวมจึงเป็นสภาพ
 บังคับที่เกิดจากราชการออกทุนให้แบบให้เปล่า และผลที่ตามมาจึงทำให้ไม่มีใครยอมเสียสละที่จะ
 มาทำงานหนักเพื่อกิจการของชุมชน โรงสีชุมชนจึงขาดเจ้าภาพในการบริหารจัดการเป็นพิเศษ
 และตัวกรรมการในฐานะผู้ประกอบการไม่มีความเสี่ยงภัยใด ๆ ในการประกอบธุรกิจเลย ถ้ากำไร
 ก็ดี แต่ขาดทุนก็ไม่เดือดร้อน เพราะไม่ใช่ทุนของตน เป็นผลให้องค์กรโรงสีชุมชนอ่อนแอ ขาด
 ความกระตือรือร้น

5. การคิดกำไร - ขาดทุนไม่เป็นจริง

ระบบคิดคำนวณกำไร-ขาดทุนอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เป็นจริงทางธุรกิจ กล่าวคือ
 โรงสีชุมชนทุกโรงที่ผู้วิจัยได้พบเห็นซึ่งได้รับการสนับสนุนทั้งทางการเงินและการตลาดจากส่วน
 ราชการ โดยทางราชการให้ทั้งต้นทุนที่เป็นตัวเงิน ต้นทุนที่เป็นวัสดุ เครื่องจักร และต้นทุน
 แรงงานของข้าราชการที่เข้าไปช่วยเหลือ ซึ่งทุกแห่งของโรงสีและวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะ
 เช่นนี้จะมีกระบวนการบริหารจัดการเหมือนกันหมด โดยวิสาหกิจนั้นๆ จะไม่นำต้นทุนเหล่านี้มา
 พิจารณาเป็นต้นทุนทางธุรกิจเลย การดำเนินกิจการของโรงสีชุมชนเกือบทั้งหมดที่พบจะเป็นเช่นนี้
 ดังนั้นจึงเกิดภาวะการขาดทุนแฝงเร้นตลอดระยะเวลาของกระบวนการผลิต โดยผู้บริหารไม่รู้ตัวแต่
 จะหลอกตัวเองด้วยตัวเลขอยู่เสมอว่ากิจการของชุมชนมีกำไรตั้งแต่ปีแรกที่ไปประกอบการและขาด
 ความกระตือรือร้นที่จะขยายตลาดและลดต้นทุนการผลิตเพราะพึงพอใจกับกำไรที่จอมปลอมนี้โดย
 ทั้งกรรมการและราชการก็พึงพอใจ และสุดท้ายโรงสีชุมชนก็กลายเป็น กิจกรรมสมัครเล่นของ
 ส่วนราชการที่ร่วมกับชุมชนมากกว่าที่จะเป็นกิจการทางการค้าของชุมชนอย่างแท้จริง

6. บริหารธุรกิจแบบราชการ

โรงสีชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการมักจะใช้แนวคิดและวิธีการของราชการเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งวัฒนธรรมการทำงานของราชการกับวัฒนธรรมทางการค้ามีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ งานราชการส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับการทำงานที่ไม่ต้องวิตกต่อต้นทุน เพราะระบบราชการไม่สามารถจะวัดผลงานจากต้นทุนที่เป็นตัวเงินได้ และที่มาของทุนก็มาจากระบบงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งต่างจากวิถีทางธุรกิจที่ต้องพึ่งตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมักจะพบสภาพปัญหาที่แปลกประหลาดมากในทางการค้าของโรงสีชุมชน คือ ในขณะที่โรงสีชุมชนขาดเงินทุนหมุนเวียนที่จะซื้อข้าวเปลือกมาสีขาย แต่กลับมีเงินสนับสนุนให้ไปดูงาน หรือนัยหนึ่งคือมีงบไปเที่ยวกันได้ แต่ไม่มีงบที่จะซื้อข้าวเปลือกมาสี ซึ่งเป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการค้าที่ผิดอย่างยิ่งให้แก่ชุมชน

7. ไม่เน้นผลกำไรทางธุรกิจ

จากสภาพโรงสีชุมชนและวิสาหกิจชุมชนโดยทั่วไปก็เอื้อต่อแนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญกับระบบการแข่งขันทางการค้าอยู่แล้ว ปรากฏว่าปัญญาชนผู้นำทางความคิดก็ยิ่งเสริมความคิดเช่นนี้อีก กล่าวคือ นักวิชาการที่เป็นผู้นำแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในวงการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบันทางการศึกษา ได้มีแนวคิดตกผลึกร่วมกันในปรัชญาของเศรษฐกิจชุมชนว่า ไม่เน้นกำไร-ขาดทุนทางธุรกิจ แต่เน้นประโยชน์ของชุมชน ซึ่งเป็นการปฏิเสธระบบการค้าโดยพื้นฐาน อันเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการเชื่อมต่อกับความคิดระหว่างเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นกระแสรองกับเศรษฐกิจทุนนิยมที่เป็นกระแสหลัก และยากที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้าสู่ระบบการแข่งขันในตลาดการค้าได้

8. โรงสีชุมชนเป็นเพียงกิจการบังหน้า

ด้วยเพราะโรงสีชุมชนวางระบบการบริหารที่ไม่เป็นจริง โดยเน้นแต่ให้ผู้บริหารเสียสละเพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ต้องดิ้นรนหาอยู่หากิน ในที่สุดผู้นำจึงใช้ความเสียสละบังหน้าโดยหาผลประโยชน์อื่นทดแทน โรงสีชุมชนหลายแห่งผู้นำการบริหารมีผลประโยชน์อื่นแอบแฝงและมีได้มุ่งประกอบกิจการของโรงสีเป็นหลัก จึงเป็นผลทำให้โรงสีชุมชนไม่สามารถจะเติบโตขึ้นด้วยการพึ่งตนเองในวิถีทางการค้าได้ การกระทำดังกล่าวมีลักษณะเป็นการทุจริตของผู้นำชุมชน โดยมีผลประโยชน์ที่แอบแฝง ได้แก่

8.1 จัดตั้งโรงสีชุมชนโดยมีเป้าหมายหลักเพียงเพื่อผลประโยชน์ของผู้นำชุมชนที่ใช้โรงสีชุมชนเป็นที่หาผลประโยชน์นับตั้งแต่รับเหมาประมูลการก่อสร้างและเรียกรับผลประโยชน์จากการซื้อเครื่องจักร ตลอดจนจนถึงการใช้โรงสีชุมชนเป็นงานอดิเรกอย่างหนึ่งโดยไม่ต้องห่วงเรื่องกำไรขาดทุนเพราะได้กิจการมาฟรี

8.2 ใช้โรงสีชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นในการหาเสียงความนิยมจากประชาชน เช่น สร้างตำนานซื้อข้าวเปลือกแพงกว่าราคาตลาด มาตีเป็นข่าวสารแล้วขายให้แก่ชุมชนในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด รวมตลอดทั้งการซื้อขายข้าวเปลือกโดยไม่หักความชื้นและสิ่งเจือปน ซึ่งเป็นกลไกการค้าขายข้าวทั่วไปของโรงสีพ่อค้า ซึ่งเป็นผลทำให้ประชาชนที่ยากจนขาดความเข้าใจในกลไกวิธีนี้จึงพอใจกับผลประโยชน์เฉพาะหน้า เป็นผลให้ผู้ดำเนินการได้รับความนิยมและสมาชิกโรงสีที่ได้ผลประโยชน์ก็ลงคะแนนเสียงให้หรือบางแห่งที่เป็นโรงสีรับจ้างสีข้าวอย่างเดียวก็เปิดบริการสีข้าวให้ประชาชนฟรี โดยใช้งบบริหารจัดการของ อบต. โดยไม่ต้องสนใจกำไร-ขาดทุนในทางการค้า เป็นต้น

8.3 ใช้ชื่อว่าโรงสีชุมชนแต่แท้จริงแก่นำผู้บริหารกลับมาเงินงบประมาณของรัฐมาซื้อโรงสีของตนเองที่ประสบภาวะการขาดทุน โดยใช้ชื่อของตัวพี่น้องและพรรคพวกเป็นตัวแทนของชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของโรงสีใหม่ โรงสีประเภทนี้จะมีสมาชิกเพียงไม่กี่คน จึงเท่ากับเป็นการใช้เงินงบประมาณซื้อโรงสีของตัวเองเพื่อให้แก่ตัวเองนั่นเอง

8.4 โรงสีชุมชนกลายเป็นสินค้าสำเร็จรูป แบบแกะกล่องที่เน้นกำไรจากการขายสินค้าให้แก่โครงการจัดตั้งโรงสีชุมชนมากกว่าที่จะเน้นให้โรงสีชุมชนทำกำไร กล่าวคือ หน่วยงานราชการบางแห่งจะร่วมมือกับบริษัทเอกชนเร่งขยายโครงการตั้งโรงสีชุมชนลงสู่ตำบลโดยข้าราชการและนักการเมืองบางคนมีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่กับบริษัทเอกชน โดยจะมีบริษัทเอกชนแสดงตนว่าสนับสนุนโรงสีชุมชน แต่แท้จริงทำการผลิตโรงสีชุมชนแบบสำเร็จรูปขายตามโครงการที่เสนอต่อรัฐ ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ชุมชนจึงเป็นเหยื่อของพ่อค้าโดยมีส่วนราชการเป็นผู้ดำเนินการให้ ซึ่งโรงสีประกอบสำเร็จประเภทนี้จะเป็นโรงสีขนาดเล็กแต่จะมีราคาแพงกว่าโรงสีขนาดเล็กทั่วไปกว่าเท่าตัว

9. เปลี่ยนกรรมการบริหารทำให้งานไม่ต่อเนื่อง

เนื่องด้วยธุรกิจการค้าข้าวเป็นธุรกิจที่อ่อนไหว ราคาข้าวเปลือกและข้าวสารขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา กำไรจากการสีข้าวมีน้อย ผลกำไรที่เป็นกอบเป็นกำของโรงสีพ่อค้าคือการเก็งกำไรราคาข้าวเปลือก ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความฉับไวในการตัดสินใจ และมีการบริหารงานต่อเนื่อง แต่การบริหารโรงสีชุมชนใช้ระบบกรรมการที่ต้องเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะโรงสี สหกรณ์มีกฎเกณฑ์บังคับไม่ให้กรรมการเป็นต่อเนื่องกัน ต้องมีการเว้นวรรค ดังนั้นโรงสีชุมชนซึ่งปกติก็มีการตัดสินใจโดยกรรมการซึ่งล่าช้าอยู่แล้ว เมื่อกรรมการไม่ต่อเนื่องยิ่งทำให้การตัดสินใจขาดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงสีชุมชนขนาดใหญ่ที่ทำธุรกิจค้าข้าวเต็มตัวจึงไม่สามารถจะแข่งขันในระบบการค้าทั่วไปได้

10. สมาชิกขาดความเข้าใจต่อการดำรงชีวิตในระบบทุนนิยม

เกษตรกรผู้ประกอบกิจการโรงสีชุมชนส่วนมากมีเพียงสำนึกว่าตนถูกเอารัดเอาเปรียบ แต่ไม่รู้ถึงรายละเอียดของการเอาเปรียบนั้น การขาดความเข้าใจต่อการเอารัดเอาเปรียบของระบบทุนนิยมที่มีความสลับซับซ้อนยากแก่การมองเห็นนี้เป็นผลให้เกษตรกรไม่เกิดสำนึกที่จะต่อสู้กับระบบการเอารัดเอาเปรียบในรูปการค้าขายที่มาในรูปแบบอื่นๆ อาทิเช่น การกระตุ้นการบริโภคในสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตในรูปของการโฆษณาในสื่อต่างๆ รวมถึงตลอดถึงราคาสินค้าจากภาคอุตสาหกรรมที่แพงขึ้นตลอดโดยไม่ได้สัดส่วนกับสินค้าภาคเกษตรกรรม ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค และปุ๋ยเคมีที่แพงขึ้นตลอดเวลา ในขณะที่ราคาพืชผลทางการเกษตรกลับมีการปรับราคาขึ้นน้อยมากโดยไม่ได้สัดส่วนกัน ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้พบเห็นไม่พบว่าจะมีหน่วยราชการหรือองค์กรใดๆ เข้าไปให้การศึกษารหัสหรือให้ข้อมูลแก่ผู้นำการบริหารในกิจการวิสาหกิจชุมชนใดๆ อย่างเป็นทางการเลย

ตอนที่ 3 ข้อสรุปจุดเด่นลักษณะพิเศษของโรงสีชุมชน

ในข้อสรุปปัญหาต่างๆ ของโรงสีชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นนั้นก็ยังมีจุดเด่นที่เข้มแข็งของโรงสีชุมชนดำรงอยู่ คือ

1. มีจิตสำนึกพื้นฐานว่าถูกเอารัดเอาเปรียบ

จิตสำนึกของเกษตรกรที่ร่วมกันก่อตั้งโรงสีชุมชนทุกแห่งล้วนแล้วแต่มีความเข้าใจและมีจิตสำนึกว่าตนถูกระบบทุนนิยมเอารัดเอาเปรียบในระบบกลไกการค้าข้าว ซึ่งถือว่าเป็นจิตสำนึกพื้นฐานที่ดีในการรวมกลุ่มอย่างมีพลังเพื่อขับเคลื่อนกิจการโรงสีชุมชนแต่ขาดรายละเอียดและการเก็บรับข้อมูลอย่างต่อเนื่องของการเอารัดเอาเปรียบนั้น ดังนั้นหากแก้ปัญหาจุดอ่อนแล้วนำจุดแข็งนี้ไปใช้ก็จะเกิดประโยชน์ต่อโรงสีชุมชน

2. ชุมชนเครือญาติในชนบท

แม้สภาพชุมชนจะเกิดการพังทลายโดยพื้นฐานแล้วอันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมก็จริง แต่ชุมชนในมิติทางสังคมอันได้แก่ลักษณะเครือญาติที่เกาะเกี่ยวกันเป็นหมู่คณะในชนบทยังดำรงอยู่ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีที่จะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดสร้างระบบการตลาดให้พึ่งพิงกัน ดังนั้นหากปรับกระบวนการให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเครือญาติให้มาเป็นเครือข่ายการตลาดได้ก็จะเกิดประโยชน์ต่อกิจการโรงสีชุมชนเป็นอย่างมาก

3. วัฒนธรรมความสามัคคีในชุมชน

ความสามัคคีในชุมชนชนบทเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ในชนบทที่แสดงให้เห็นได้ แม้จะเสื่อมถอยไปบ้างแต่ก็ยังมีดำรงอยู่ให้เห็น ซึ่งต่างจากสังคมเมือง เช่น ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมทางศาสนาซึ่งหากนำวัฒนธรรมชุมชนที่ดีนี้มาปรับใช้ในทางเศรษฐกิจจะเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชน

4. ความอดทน

พื้นฐานความอดทนของคนในชนบทที่ต้องต่อสู้กับความยากลำบากทางธรรมชาติและความยากลำบากทางสังคมที่มีต่อเนื่องกันมาหลายชั่วคนได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้คนในชนบทสู้ต่องานหนักและความยากลำบากต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบธุรกิจ แต่ในช่วงระยะเวลาการพัฒนาที่ผ่านมาโครงการช่วยเหลือของทางราชการส่วนมากได้ให้ความช่วยเหลือแบบอุปถัมภ์ให้เปล่ากลับกลายเป็นการเพาะนิสัยร้อรับของแจกให้แก่คนในชนบทมากขึ้น ดังนั้นหากปรับพื้นฐานความอดทนทางสังคมให้เข้าสู่ความอดทนในการทำธุรกิจอย่างทุ่มเทและมีแรงจูงใจย่อมจะทำให้โรงสีชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้

5. ภาพลักษณ์ที่ดีของโรงสีชุมชน

โรงสีชุมชนมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อสังคม กล่าวคือ การรวมตัวของเกษตรกรที่ทำกิจการค้าขายจากผลผลิตของตนเองในลักษณะของโรงสีชุมชนนี้ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากสังคมทั่วไป ด้วยสังคมมีความสำนึกดีว่าการอุดหนุนสินค้าชุมชนที่เกษตรกรทำการผลิตจำหน่ายด้วยตัวเองนั้น เป็นการช่วยเหลือชาวนาผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีนี้ถือเป็นมูลค่าทางจิตใจที่มีราคาสูงหากมีการปรับเพื่อนำมาใช้ในการผลิตข้าวสารออกจำหน่ายสู่ตลาดอย่างเป็นระบบก็จะช่วยให้กิจการโรงสีชุมชนมีต้นทุนทางการตลาดจากจิตสำนึกสังคมที่เหนือกว่าโรงสีของพ่อค้าทั่วไป

จากข้อสรุปผลของการวิจัยทั้งหมดนี้ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและมีส่วนสำคัญในการนำสู่การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ และข้อเสนอแนะในบทต่อไป